

บทที่ 4

กระบวนการจัดการความรู้กองทุนชุมชน และธุรกิจชุมชน

จากการศึกษาเรื่อง “การจัดการความรู้กองทุนชุมชน และธุรกิจชุมชนของหมู่บ้านจำรุง อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดระยอง” เป็นการศึกษาค้นคว้าเชิงการวิจัยคุณภาพ (Qualitative Research) โดยอยู่บนพื้นฐานของทฤษฎีสถานะปรากฏการณ์วิทยา (Phenomenology) ในการอธิบายเรื่องราวต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในด้านต่าง ๆ ของชุมชน อาทิ กระบวนการจัดการความรู้กองทุนชุมชน และธุรกิจชุมชนที่ได้มีการพัฒนาจากสภาพปัญหา และความต้องการตามสภาพวิถีการดำเนินชีวิต โดยการนำความรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่น วัฒนธรรม ประเพณี และเทคโนโลยี มาสู่กระบวนการจัดการความรู้ในชุมชน โดยมีชุมชนเป็นศูนย์กลางของการแก้ไขปัญหาและพัฒนา ซึ่งในการศึกษาครั้งนี้ใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกเฉพาะราย (In-depth Interview) จำนวน 30 คน และการจัดกลุ่มสนทนาเฉพาะประเด็น (Focus Group) จำนวน 8 คน 1 กลุ่ม ซึ่งมีการคัดสรรจากผู้สัมภาษณ์เชิงลึกเฉพาะราย จำนวน 30 คน ให้เหลือจำนวน 8 คน โดยเลือกจากกลุ่มกองทุนชุมชน 4 คน และธุรกิจชุมชน 4 คนโดยทำการ Focus Group จำนวน 1 ครั้ง ดังนั้น เพื่อให้เข้าใจถึงกระบวนการจัดการความรู้กองทุนชุมชน และธุรกิจชุมชนที่มีการนำการจัดการความรู้มาปรับใช้ในหมู่บ้านจำรุง ซึ่งมีกระบวนการที่สอดคล้องกับทฤษฎี และแนวคิด แต่เป็นรูปแบบที่มีการปรับใช้ให้เหมาะสมกับสภาพชุมชน และไม่เน้นหลักการเป็นการเน้นการปฏิบัติได้จริงภายในชุมชนซึ่งวิวัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงของความรู้และองค์ความรู้ของชุมชนดังกล่าว ผู้วิจัยได้จัดแบ่งเป็นข้อค้นพบดังนี้

จุดกำเนิดของการจัดการความรู้หมู่บ้านจำรุง

การเรียนรู้เพื่อความอยู่รอดของคนในหมู่บ้านจำรุง

เป็นการเรียนรู้ที่ชุมชนหมู่บ้านจำรุงจำเป็นต้องมี เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่รอดได้ ภายหลังจากอพยพย้ายถิ่นฐานจากเมืองตราด และจันทบุรีในช่วงปี พ.ศ.2436 (ร.ศ.112) เนื่องจากไม่ต้องการตกอยู่ภายใต้การเป็นอาณานิคมของฝรั่งเศส ถือเป็นสาเหตุและจุดกำเนิดสำคัญของกระบวนการจัดการความรู้

การอพยพย้ายถิ่นฐานกลุ่มคน “ชาวซอง” ซึ่งเป็นคนพื้นเมืองภาคตะวันออกที่อาศัยอยู่แถบจังหวัดจันทบุรี ระยอง ตราด และบางส่วนของประเทศกัมพูชา ที่มีความเชื่อ ประเพณี

วัฒนธรรม การประกอบอาชีพที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง มีความเป็นมายาวนาน ภายใต้บริบทที่แตกต่างไปจากพื้นที่ใหม่ที่เข้ามาจับจองตั้งถิ่นฐานรกราก เริ่มตั้งแต่การเลือกพื้นที่ ซึ่งเดิมได้เลือกพื้นที่ชายทะเล แต่พบอุปสรรคในเรื่องการจัดหา “น้ำจืด” เพื่อการบริโภค จึงได้ย้ายไปยังสถานที่แห่งใหม่คือ “บ้านเรไร” (ชื่อเดิม) ซึ่งอยู่ห่างจากที่ตั้งเดิมบริเวณชายทะเลไปอีก 4 กิโลเมตร ในขณะนั้นยังมีสภาพเป็นป่าดิบ

ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่า “กระบวนการปรับตัวเพื่อความอยู่รอด” เป็นกระบวนการเรียนรู้และจัดการความรู้ที่เริ่มขึ้นนับตั้งแต่การอพยพย้ายถิ่น และการเลือกสถานที่ที่มีน้ำจืดซึ่งเหมาะสมกับวิถีชีวิตของชุมชน ที่เป็นชุมชนเกษตรกรรมมากกว่าพื้นที่ชายทะเล (ซึ่งเหมาะกับชุมชนที่ประกอบอาชีพประมง)

ประการต่อมา ได้แก่ “การจัดสรรพื้นที่” ระหว่างคนในชุมชน ซึ่งประกอบไปด้วยคนจาก 5 ตระกูล ได้แก่ ตระกูลดีนาน ตระกูลรัตนพงศ์ ตระกูลไกรทอง ตระกูล ก่อแก้ว และตระกูลเจือจุน (ปัจจุบันสมาชิกของตระกูลเหล่านี้ ได้แต่งงานจนนับเป็นเครือญาติกันเป็นส่วนใหญ่) การจัดสรรพื้นที่ในเวลานั้น เนื่องจากความเกี่ยวดองเป็นเครือญาติที่ก่อให้เกิดความไว้นื้อเชื่อใจประการหนึ่ง และด้วยเหตุว่าพื้นที่บริเวณดังกล่าวยังไม่มีราคาในเชิงเศรษฐกิจอีกประการหนึ่ง การจัดสรรจึงเป็นไปอย่างราบรื่น และเมื่อมีการลงหลักปักฐานแล้ว ในช่วงแรกก็ยังปรากฏว่าไม่มีการทำอาณาเขตหรือล้อมรั้วแสดงกรรมสิทธิ์แต่อย่างใด เนื่องจากความไว้นื้อเชื่อใจและยังไม่มี ความขาดแคลนเรื่องพื้นที่ อันเป็นลักษณะของสังคมไทยโดยส่วนใหญ่ในช่วงเวลาดังกล่าวนั่นเอง

ซึ่งกระบวนการในการจัดสรรพื้นที่ถือได้ว่าเป็นการปรับตัวของชุมชนที่สามารถแก้ไขปัญหาและเข้าใจถึงสภาพแวดล้อมที่ย้ายมาอยู่ใหม่ เพื่อการดำรงอยู่ร่วมกันของคนที่อยู่พหุมาในขณะนั้น จึงนำความเกี่ยวดองทางเครือญาติ และความไว้นื้อเชื่อใจมาเป็นตัวกำหนดเขตแดนของพื้นที่ แต่ละครอบครัวจากกระบวนการที่ผ่านมาของชุมชนในการจัดสรรพื้นที่ นับเป็นการเรียนรู้ และการจัดการความรู้ของคนในชุมชนที่ต้องช่วยเหลือ และเอื้ออาทรซึ่งกันและกัน เพื่อความอยู่รอด

การเรียนรู้ในรูปแบบการปรับตัวในพื้นที่ใหม่

ประการแรก ได้แก่ การนำวัฒนธรรม วิธีการดำรงชีวิต ความเชื่อ จารีต และประเพณีของบรรพบุรุษชาวชองมาปรับใช้ในการดำเนินชีวิต เพื่อความอยู่รอดของคนในหมู่บ้าน ในลักษณะการผสมผสานระหว่างอัตลักษณ์ดั้งเดิมกับความสอดคล้องกับบริบททางสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนไปได้ อย่างลงตัว อาทิ

การนำประเพณี “การนับถือยมทูต” มาใช้ในการประกอบอาชีพเกษตรกรรม โดยมีความเชื่อว่า ในรอบปีจะมียมทูตมาจากยมโลกเพื่อปกป้องคุ้มครองดูแลการทำไร่นาไปจนเสร็จสิ้นฤดูกาลเก็บเกี่ยว

ความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับเรื่องวิญญาณ ภูตผี และศาสนาพุทธ ที่เรียกว่า “การเล่นผีหิ้ง” “การเล่นผีโรง” มีการอัญเชิญผีลอบ ผีกระดัง เพื่อแสดงถึง “ความเคารพที่มีต่อเครื่องมือ เครื่องใช้ ในการประกอบอาชีพ”

การทำบุญผีหมู่ เพื่อเชิญวิญญาณบรรพบุรุษมารับบุญกุศล เพื่อสร้างความสัมพันธ์ และสืบทอดวัฒนธรรมการช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกันของคนในชุมชน

ภาษาพูด นับเป็นเอกลักษณ์อีกประการหนึ่งที่ชาวจำรุงได้รับสืบทอดจากบรรพบุรุษชาวชอง ถือเป็นเครื่องมือสำคัญที่ทำให้การถ่ายทอดความรู้กลายเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน การใช้ภาษาที่เป็นเอกลักษณ์ อาทิ คำว่า “ฮิ-คำขานรับ” “ตกกะหลุก-ตกหลุม” “ยางหนืด-ยางวง” ฯลฯ เป็นความสัมพันธ์เชิงอัตลักษณ์ที่ก่อให้เกิดการยอมรับเป็นพวกเดียวกันของสมาชิก เป็นจุดกำเนิดของการถ่ายทอดความรู้ที่สำคัญ เนื่องจากคนไทยมักจะถ่ายทอดให้กับลูกหลานและคนใกล้เคียงเท่านั้น

วัฒนธรรมการปกครอง โดยมี “หลวงพล” ผู้นำหมู่บ้านอาวสุ ซึ่งเป็นบุคคลที่สมาชิกชุมชนให้การยอมรับ ได้มาโดยการคัดเลือกจากคนดี มีความเสียสละ มีสัจจะ มีความรู้ความสามารถ ให้มาเป็นผู้นำชุมชน ก่อนที่จะเปลี่ยนรูปแบบมาเป็นการคัดเลือกผู้ใหญ่บ้านอย่างเป็นทางการ ในปี พ.ศ. 2457 ตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ และเนื่องจากความสัมพันธ์เชิงเครือญาติที่กล่าวมาข้างต้น ทำให้ผู้นำที่ได้รับคัดเลือกเข้ามามีคุณสมบัติตรงตามที่สมาชิกในชุมชนต้องการโดยไม่มีกระแสการเมืองระดับชาติเข้ามามีอิทธิพลขึ้น

“เราจะดูศักยภาพว่าเขาทำได้หรือไม่ คนในชุมชนจะรู้ว่าคนนี้ดีหรือไม่ดีอย่างไร เรารู้จักนิสัยใจคอกันหมด” (เอกพล ผลงาม, สัมภาษณ์, 18 สิงหาคม 2551)

สิ่งต่าง ๆ ดังที่กล่าวมานับเป็นการถ่ายทอดและปรับใช้ความรู้ซึ่งเป็นขั้นตอนหนึ่งในกระบวนการจัดการความรู้ซึ่งชุมชนบ้านจำรุงนำมาใช้ โดยมีวัตถุประสงค์หลักเบื้องต้นคือ “ความอยู่รอด” โดยอาศัยคุณค่าจากการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน เพื่อพัฒนารูปแบบการดำรงชีวิตที่สอดคล้องกับภูมิปัญญาดั้งเดิมผสมผสานกับการปรับตัวให้เข้ากับบริบททางสิ่งแวดล้อมใหม่

ลักษณะของการจัดการความรู้ในยุคนี้ จะอยู่ในรูปของการผสมผสานภูมิปัญญาดั้งเดิม อาทิ การประกอบอาชีพ ซึ่งจะเป็นการผลิตเพื่อการบริโภคและใช้สอยในครัวเรือน โดยการทำนา สวนยางพารา สวนผลไม้ และเกษตรแบบผสมผสาน การใช้แรงงานสัตว์ เช่น การใช้

ควายไถนา การใช้วัว/ควายเทียมเกวียน รวมไปถึงประเพณีการช่วยเหลือซึ่งกันและกันของคนในชุมชนที่เรียกว่า “การลงแขก”

การพัฒนาปรับปรุง “พื้นที่ส่วนรวม” จะเป็นการทำถนนหนทางโดยการลงแรงช่วยกันหักล้างทางพงของคนในชุมชน เพื่ออำนวยความสะดวกในการติดต่อไปมาหาสู่กันภายในหมู่บ้าน และให้ฝ่ายราชการได้เข้ามาภายในหมู่บ้านได้สะดวก เพื่อสะดวกต่อการให้บริการแก่คนในหมู่บ้าน ประกอบกับในยุคนั้นชาวบ้านเริ่มมีการใช้จักรยานเพื่อการเดินทางไปมาหาสู่กันภายในหมู่บ้านและหมู่บ้านใกล้เคียง

ทวนนิยามกับการเข้ามาของความใหม่

วิถีการดำเนินชีวิตที่เรียบง่าย ด้วยการผสมผสานภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ตกทอดมาจากบรรพบุรุษชาวของกับการปรับตัวให้สอดคล้องกับบริบทสิ่งแวดล้อม ถูกทำลายจากอิทธิพลแนวคิดการพัฒนาแบบตะวันตก ที่เข้ามามีบทบาทต่อการพัฒนาประเทศไทย ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม เทคโนโลยี เพื่อให้ทัดเทียมนานาชาติประเทศอื่น ๆ ภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2504 เป็นต้นมา

ภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1-5 (พ.ศ. 2504-2529) ที่มีวัตถุประสงค์หลักในการสร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ โดยอาศัยภาคอุตสาหกรรมเป็นแกนหลัก ส่งผลให้เกิดโครงสร้างพื้นฐาน อันได้แก่ ถนน ประปา ไฟฟ้าเพื่ออำนวยความสะดวกแก่นักลงทุนเอกชน

พร้อม ๆ กันนั่นเอง ชาวบ้านจำรุงเริ่มเปิดรับชุดความรู้จากภายนอก ในเรื่องการใช้สารเคมี เทคโนโลยี ระบบเศรษฐกิจที่เน้นการผลิตเพื่อการส่งออก การปลูกพืชเชิงเดี่ยว ซึ่งเป็นชุดความรู้ที่เข้ามาพร้อมกับระบบทุนนิยม ให้เข้ามาแทนที่ระบบเศรษฐกิจดั้งเดิม และนำไปสู่การปรับเปลี่ยนรูปแบบการดำเนินชีวิตของชาวบ้านจำรุง ส่งผลให้วัฒนธรรมทุนนิยมและบริโภคนิยมเข้ามาแทนที่วัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชน

การรับเอาความรู้ใหม่ดังกล่าว เป็นไปโดยขาดเข้าใจถึงแก่นแท้ของระบบแบบทุนนิยม ประกอบกับการยอมรับวัฒนธรรมการเคารพเชิดชูข้าราชการ ซึ่งมองว่าข้าราชการเป็นผู้เข้ามาให้ช่วยเหลือ และพัฒนาชุมชน ทำให้ภูมิปัญญาท้องถิ่น และวัฒนธรรมดั้งเดิมของชาวบ้านจำรุงถูกลบเลือน

วิถีการผลิตเกิดการเปลี่ยนแปลง จากการส่งเสริมและเผยแพร่วิธีผลิตทางการเกษตรสมัยใหม่โดยภาครัฐ อาทิ การชักจูงให้เกษตรกรผลิตพืชผลเกษตรกรรมที่หลากหลาย การทำนา

การปรับปรุงคุณภาพผลผลิต โดยเฉพาะการขยายพันธุ์ข้าว การปรับปรุงพันธุ์ยาง การปรับปรุงวิธีการเพาะปลูกพืชไร่ที่สำคัญ ๆ รวมทั้งการทดลองและส่งเสริมให้ใช้ปุ๋ยเคมีและยาปราบศัตรูพืช เป็นต้น

รูปแบบการผลิตเพื่อการบริโภคในครัวเรือน ถูกแทนที่ด้วยการผลิตเพื่อการพาณิชย์ และภายใต้การผลิตแบบทุนนิยมนี้เอง “การลงแขก” หรือการช่วยเหลือซึ่งกันและกันของคนในชุมชน ถูกแทนที่ด้วยการซื้อ-ขายแรงงาน การรวมกลุ่มกันของคนในชุมชนหายไป กลายเป็นต่างคนต่างอยู่ ต่างคนต่างผลิตเพื่อให้ได้ผลผลิตส่วนตนที่มากที่สุด โดยมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อแปลงให้เป็นรายได้ให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ ไม่เฉพาะแต่แรงงานคนเท่านั้นแรงงานสัตว์ก็ถูกแทนที่ด้วยแรงงานเครื่องจักรเพื่อเร่งรัดให้เกิดผลผลิตจำนวนมากที่แรงงานสัตว์ไม่สามารถทำได้

การร่วมทำกิจกรรมพัฒนาชุมชนของชาวบ้านจำรุงก็ยังคงมีอยู่บ้าง แต่เป็นการทำถนนเพื่อให้สะดวกต่อการนำผลผลิตด้านการเกษตรไปขายตลาดภายนอก และด้วยถนนที่สะดวกนั่นเอง ก็เป็นการเชื้อเชิญให้ความเจริญแบบทุนนิยมหลังไหลเข้ามาสู่หมู่บ้านมากขึ้นตามไปด้วย

เกษตรแบบเชิงเดี่ยว

ในปี พ.ศ. 2506 ความรู้ในเรื่อง “การปลูกพืชเชิงเดี่ยว” เริ่มเข้ามาพร้อมกับการพัฒนาของกองทุนสงเคราะห์ยางพารา อำเภอแกลง ที่เข้ามาส่งเสริม และสนับสนุนให้ชาวสวนยางพาราปลูกยางพันธุ์ใหม่ และปลูกยางพาราเพียงอย่างเดียว เพราะน้ำยางพันธุ์เก่าให้น้ำยางที่น้อยจึงทำให้ผลผลิตไม่เพียงพอต่อภาคอุตสาหกรรมที่ภาครัฐจะส่งออกไปจำหน่ายยังต่างประเทศ โดยกองทุนฯ เข้ามาสนับสนุนในด้านเงินทุนในการดูแลสวนยางเพื่อให้ได้ผลผลิตที่ดีขึ้น

ชุดความรู้ใหม่ที่รับเข้ามาส่งผลให้ชาวบ้านจำรุงหันมาทำ “การเกษตรเชิงเดี่ยว” แทน “การเกษตรแบบผสมผสาน” มีการนำสารเคมีมาใช้ในการกำจัดวัชพืชและศัตรูพืช เพื่อสะดวกต่อการดูแล ซึ่งที่ผ่านมานั้นไม่เคยมีการนำสารเคมีมาใช้ในการเกษตรมาก่อน

กล่าวได้ว่า การเรียนรู้ของคนในชุมชนจากชุดความรู้ภายใต้วิธีการผลิตเพื่อความอยู่รอดของครอบครัวได้กลายมาเป็นวิธีการผลิตเพื่อการพาณิชย์แทน

ชุมชนบ้านจำรุงเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงแบบก้าวกระโดด จากช่วงแรกของการพัฒนาในปี พ.ศ. 2510 ภายใต้อิทธิพลของวิธีการผลิตแบบระบบทุนนิยมที่เริ่มเข้ามาครอบงำ ดังปรากฏการณ์การซื้อรถไถนาหรือควายเหล็กคันแรกเข้ามาใช้ในชุมชนบ้านจำรุง เพราะได้ไปเห็นตัวอย่างจากหมู่บ้านอื่นประกอบกับการให้ความรู้ของภาครัฐ ดังคำบอกเล่าของชาวบ้านจำรุง ที่กล่าวไว้ว่า

ได้ไปเห็นมาจากหมู่บ้านใกล้เคียง และทางอำเภอก็ให้คำแนะนำว่าการใช้รถไถนาที่มีทั้งความสะดวก และรวดเร็ว ทำให้สะดวกและง่ายต่อการผลิต ดูแลก็ง่ายไม่จุจิก แค่เติมน้ำมันก็สามารถทำงานได้ทั้งวัน ไม่เหน็ดเหนื่อย ต่างจากวัวควายที่ต้องหาหญ้าหาน้ำให้กิน (บรรจบ ตั้งมั่น, สัมภาษณ์, 20 สิงหาคม 2551)

เมื่อมีรถไถคันแรก คันที่สอง ที่สามก็ตามมา การนำวัว-ควายไปช่วยกันลงแขกไถนา ก็หายไป ชาวนาที่ไม่สามารถซื้อรถไถนาด้วยตนเอง ก็หันไปใช้บริการรถไถนาจ้างมากขึ้น โดยมีเหตุผลสนับสนุนที่สำคัญคือ “ความสะดวก”

การรับเอาความรู้เรื่องเทคโนโลยีการผลิตสมัยใหม่ โดยมองแต่ผลได้และขาดการไตร่ตรองถึงผลเสียที่จะตามมา ส่งผลให้ชาวบ้านจำรุงเริ่มติดกับดัก “ความเจริญ” ซึ่งในระยะยาวก็ได้พิสูจน์ให้เห็นถึงผลเสียดังกล่าวแล้วว่ามีผลกระทบต่อการดำรงชีวิตของชาวบ้านจำรุงอย่างยิ่ง

“น้ำ” เป็นปัจจัยสำคัญในการทำการเกษตรและการดำเนินชีวิตประจำวัน ภาครัฐได้จัดสรรงบประมาณเพื่อสร้างอ่างเก็บน้ำ อ่างเก็บน้ำในชุมชนหมู่บ้านจำรุงสร้างขึ้นในบริเวณที่เป็นตาน้ำไหลซึ่งเป็นต้นน้ำในชุมชน

“ในอดีตบ้านจำรุงอุดมสมบูรณ์ แต่พอมีอ่างเก็บน้ำ จากที่เคยมีน้ำไหลตลอดทั้งปี พอมาปรับเป็นอ่างเก็บน้ำสาธารณะ เป็นโครงการที่มาจากภาครัฐ ก็ทำให้น้ำไม่ไหลไปตามชุมชนเหมือนเดิม” (วินัย กว้างขวาง, สัมภาษณ์, 9 ธันวาคม 2551)

การสร้างอ่างเก็บน้ำส่งผลให้ลำน้ำไหลที่เป็นแหล่งน้ำในธรรมชาติของชุมชนหายไป น้ำที่เคยไหลลงสู่พื้นที่ด้านล่างของชุมชนก็ลดน้อยลง ส่งผลกระทบต่อการใช้ชีวิตและการทำเกษตรกรรมในพื้นที่ด้านล่าง จึงต้องมีการย้ายที่อยู่อาศัยจากด้านล่างมาสู่ด้านบน เพื่อความสะดวกในเข้าถึงแหล่งน้ำสำหรับการอุปโภคและบริโภค

ถึงแม้ว่าหมู่บ้านจำรุงจะมีอ่างเก็บน้ำแล้ว รวมทั้งมีการอพยพย้ายที่อยู่ของชาวบ้านมาอยู่ใกล้แหล่งน้ำ แต่น้ำในอ่างที่มีสำรองไว้ใช้เมื่อถึงหน้าแล้งก็เหือดแห้งไม่พอใช้ ทำให้ชาวบ้านจำรุงแก้ปัญหาด้วยการว่าจ้างให้คนมาขุดสระน้ำเพื่อไว้ใช้เองในสวนผลไม้ของแต่ละคน ส่งผลให้ชาวบ้านจำรุงเริ่มเป็นหนี้จากการติดกับกระแสการเปลี่ยนแปลง และการพึ่งพิงภายนอกมากกว่าการพึ่งพิงตนเองเช่นที่เคยเป็นมาในอดีต

“ยายเคยติดหนี้จากการลงทุนทำสวนผลไม้ ซื้อดินมาถมที่นา โค่นต้นยางพาราเปลี่ยนมาปลูกทุเรียน จ้างคนมาขุดสระน้ำเพื่อเตรียมน้ำรดสวนผลไม้” (อุทัย รัตนพงศ์, สัมภาษณ์, 29 สิงหาคม 2551)

ในปี พ.ศ. 2517 “ไฟฟ้า” เริ่มเข้ามาถึงชุมชนหมู่บ้านจำรุง “ทุกคนดีใจที่ได้เห็นความเจริญของหมู่บ้าน ไฟฟ้าสว่างไสว เครื่องใช้ไฟฟ้าก็ตามเข้ามาด้วย เช่น โทรทัศน์ ตู้เย็น หม้อหุงข้าว” (เยือน

ผลงาม, สัมภาษณ์, 17 สิงหาคม 2551) ในขณะที่เดียวกันเด็กและเยาวชนบ้านจำรุงก็ได้รับการสนับสนุนให้เข้าสู่ระบบการศึกษามากขึ้น ในระดับที่สูงขึ้น “ด้วยความหวังว่าลูกหลานจะได้เป็นเจ้าคนนายคน” (สำเริง ดীনาน, สัมภาษณ์, 19 สิงหาคม 2551)

ภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่ให้ความสำคัญกับการศึกษาของประชาชน ส่งผลให้เด็กและเยาวชนในชุมชนหมู่บ้านจำรุงต้องออกไปศึกษานอกหมู่บ้าน จึงเกิดปรากฏการณ์การทดแทนภูมิปัญญาท้องถิ่นด้วยภูมิปัญญาสมัยใหม่ที่ได้รับจากห้องเรียน วัฒนธรรมประเพณีของชุมชนถูกแทนที่ด้วยวัฒนธรรมตะวันตกที่เด็กและเยาวชนไปรับเข้ามาจากภายนอก

“เด็กรุ่นหลังมักมองว่าประเพณีดั้งเดิมเป็นเรื่องมั่งงายไร้สาระ คนในหมู่บ้านจำรุงเริ่มต่างคนต่างอยู่ การทำมาหากินเน้นเรื่องเงินเป็นหลัก การพึ่งพาช่วยเหลือกันแบบสมัยก่อนก็ลดน้อยลง” (เยื่อน ผลงาม, สัมภาษณ์, 17 สิงหาคม 2551)

การนำเทคโนโลยีมาใช้แทนแรงงานคนและสัตว์ ส่งผลให้เกิดภาวะการว่างงานของแรงงานในชุมชน ประกอบกับเด็กและเยาวชนที่ไปศึกษาความรู้สมัยใหม่จากภายนอก เมื่อกลับมาก็ไม่เลือกที่จะประกอบอาชีพเกษตรกรรมแบบบรรพบุรุษ เกิดปรากฏการณ์แรงงานหนุ่ม-สาวไหลออกจากชุมชนเข้าสู่ภาคอุตสาหกรรมในตัวเมืองมากขึ้น

ในช่วงนี้เองมีสถานีนามัยเกิดขึ้นภายในชุมชน เพื่อให้บริการด้านสาธารณสุขแก่ชาวบ้านจำรุง และเกิด “อาสาสมัครสาธารณสุขมูลฐาน” ซึ่งเป็นกลุ่มที่เป็นทางการที่ได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐกลุ่มแรกขึ้นในปี พ.ศ.2522 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการสื่อสารและเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับเรื่องสุขอนามัยในครัวเรือน ทำให้ภูมิปัญญาหมอชาวบ้านและการรักษาโรคด้วยสมุนไพรถูกลดบทบาทลงไปเรื่อย ๆ ด้วยการแพทย์แบบตะวันตกและยาสมัยใหม่ที่เข้ามาแทนที่

การเข้ามาขององค์ความรู้ใหม่ที่เน้นการใช้เทคโนโลยี เพื่อการผลิตเพื่อสนับสนุนการพัฒนาอุตสาหกรรมภายในประเทศเป็นหลัก ในช่วงยุคนี้กล่าวได้ว่า ยังไม่ส่งผลกระทบต่อต้นทุนการผลิตมากนัก เพราะผลผลิตทางการเกษตรขายได้ราคาดี ประกอบกับปริมาณผลผลิตที่เพิ่มมากขึ้นกว่าในอดีตได้เข้ามาช่วยชดเชยต้นทุนเทคโนโลยีที่สูงขึ้น

การดำเนินชีวิตที่ถูกครอบงำด้วยระบบทุนนิยมทำให้ชาวบ้านจำรุงกลุ่มหนึ่ง เริ่มรู้สึกถึงการเปลี่ยนแปลงที่ได้รับ และรับรู้ถึงสถานการณ์การถูกดัดแปลงเข้าสู่ทางตัน อันเป็นผลจากชุดความรู้ที่ได้รับจากภาครัฐและจากภายนอกที่เข้ามาสร้างผลกระทบต่อรูปแบบการดำเนินชีวิต รูปแบบการประกอบอาชีพ ประเพณี วัฒนธรรมและทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน

นอกจากนั้น ชุดความรู้ดังกล่าวไม่ได้ถูกกระจายสู่ชุมชนส่วนรวม หากแต่มีเพียงคนบางกลุ่มเท่านั้นที่ได้รับประโยชน์ อีกทั้งชุมชนยังถูกกีดกันและลดบทบาทลงไป การดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ล้วนเป็นนโยบายที่ถูกกำหนดจากส่วนกลาง ขาดการสอบถามความต้องการและความสมัครใจของชุมชน ทั้งไม่ได้ศึกษาผลกระทบในระยะยาวถึงข้อดีข้อเสีย ที่จะมีต่อวิถีชีวิตของชุมชน เมื่อการพัฒนาเสร็จสมบูรณ์ถือเป็นความสำเร็จตามความต้องการของรัฐ จึงเกิดปัญหาตามมาในทุกมิติ ส่งผลให้ชุมชนซึ่งก่อนหน้านี้เคยมีความเข้มแข็ง เป็นอิสระ และพึ่งตนเองได้ ถูกครอบงำด้วยแนวคิด-วัฒนธรรมทุนนิยมให้กลายเป็นชุมชนที่อ่อนแอ และพึ่งพิงภายนอกตลอดเวลา

การตระหนักรู้เท่าทันระบบทุนนิยม

ในปี พ.ศ. 2529 ควายตัวสุดท้ายได้ถูกขายไป เนื่องจากมีการใช้บริการรถไถนากันมากขึ้น เพราะรถไถนาสามารถดูแลง่ายแค่เติมน้ำมันก็ทำงานได้ทั้งวัน ดังนั้นการนำวัว ควายไปลงแขกไถนาจึงได้เริ่มจางหายไปจากหมู่บ้านจามจุร จากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นส่งผลให้คนในหมู่บ้านเริ่มตระหนักรู้เนื่องจากความเป็นเครือญาติ และช่วยเหลือเกื้อกูลกันภายในชุมชน อีกทั้งภายในชุมชนมีครอบครัวมาอาศัยอยู่ไม่กี่ครัวเรือนจึงทำให้คนในชุมชนทราบว่าควายที่เคยเป็นสัตว์ในการประกอบอาชีพทางการเกษตรได้หมดไปจากชุมชน และจากการเปลี่ยนแปลงของคนในชุมชนที่หันมาใช้เทคโนโลยีในการเกษตรส่งผลให้พื้นที่บนเนินมีการทำสวนผลไม้ และสวนยางพาราก็มีการเปลี่ยนแปลงเช่นกัน ปายางที่อุดมสมบูรณ์มีพืชผัก สมุนไพรกลับกลายเป็นสวนยางที่ปลูกยางเพียงอย่างเดียว ห้ามปลูกพืชอย่างอื่นบน หรือปลูกพืชแบบผสมผสานเช่นแต่ก่อน เนื่องจากการได้รับการสนับสนุนจากกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยางที่ต้องการส่งเสริมให้ชุมชนผลิตยางพาราที่เพิ่มขึ้นจากเดิม และมีน้ำยางที่มีคุณภาพ เพื่อการส่งออกสู่ตลาดอุตสาหกรรม ส่งผลให้ “สวนผลไม้ดั้งเดิมที่มีลักษณะเป็นสวนผสมปลูกพืชผลหลายอย่าง ถูกมองว่าไม่ถูกต้องตามหลักวิชาการโบราณคร่ำครึ ต้องเป็นการปลูกพืชสมัยใหม่ คือ ปลูกแบบพืชเชิงเดี่ยวถึงจะถูกต้อง” (เยื่อน ผลงาม, สัมภาษณ์, 17 สิงหาคม 2551) สารเคมีเข้ามามีบทบาทในการประกอบอาชีพ และในการดำเนินชีวิตมากขึ้น

การเข้ามาขององค์ความรู้ชุดใหม่ ได้เน้นการใช้เทคโนโลยี เพื่อการผลิตที่ตอบสนองต่อการพัฒนาอุตสาหกรรมภายในประเทศเป็นหลัก เนื่องจากเทคโนโลยีช่วยให้การทำงานสะดวกและรวดเร็วขึ้นถึงแม้จะเป็นการลงทุนสูงแต่ในช่วงนั้นคนในชุมชนก็ยังคงไม่ได้รู้สึกถึงผลกระทบจากต้นทุนมากนัก เพราะพืชผลทางการเกษตรยังคงขายดีมีราคาผลผลิตส่งออกได้เยอะกว่า

ในอดีต การดำเนินชีวิตถูกครอบงำด้วยระบบทุนนิยมทำให้ภูมิปัญญาที่เคยมีภายในชุมชนเริ่มลดน้อยลงจนกระทั่งคนในชุมชนกลุ่มหนึ่งเริ่มรู้สึกถึงการเปลี่ยนแปลงที่ได้รับจากผลกระทบจากระบบทุนนิยม

จากสถานการณ์ของหมู่บ้านจำรุงที่กำลังถูกต้อนเข้าสู่ทางตันจากชุดความรู้ที่คนในชุมชนได้รับจากภาครัฐที่ส่งเสริมให้ชุมชนเพิ่มผลผลิต โดยใช้เทคโนโลยี เพื่อส่งต่อผลผลิตให้ภาคอุตสาหกรรม และส่งออกมากขึ้นนั้น เริ่มส่งผลกระทบถึงรูปแบบการดำเนินชีวิตที่มีมายาวนานของคนในชุมชน จากที่เคยมีความช่วยเหลือเกื้อกูลกันแบบเครือญาติ แบบระบบอุปถัมภ์กันภายในชุมชน การประกอบอาชีพ ประเพณี และวัฒนธรรมที่ได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษได้เริ่มลดเลือนหายไปจากชุมชน คนในชุมชนได้เริ่มตระหนักถึงความรู้ที่มาพร้อมกับแผนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติของภาครัฐในเรื่องของระบบทุนนิยมที่เน้นการใช้ทุนทางทรัพยากร ผลผลิตทางการเกษตร สภาพแวดล้อม และทรัพยากรทุกอย่างมาเป็นทุนมากกว่าที่จะมองเห็นคุณค่าทางด้านจิตใจ หรือวิถีชีวิต เพียงเพื่อภาคอุตสาหกรรมที่จะทำให้เศรษฐกิจภายในประเทศเติบโตขึ้น โดยที่ชุมชน หรือชาวบ้านที่เป็นกลุ่มรากหญ้า ซึ่งไม่มีพื้นฐานความรู้ทางด้านระบบทุนนิยม ซึ่งภาครัฐไม่ได้ถ่ายทอดความรู้ชุดนี้สู่ชุมชนหากแต่กระจายความรู้สู่คนบางกลุ่มเท่านั้น อีกทั้งภาครัฐยังลดบทบาทหน้าที่ของชุมชนออกไปไม่สนใจถึงความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง โดยปราศจากการทำประชาพิจารณ์สอบถามความต้องการ และความสมัครใจของชุมชน ทั้งภาครัฐไม่ได้ศึกษาผลกระทบในระยะยาว ถึงข้อดีข้อเสียที่จะมีต่อวิถีชีวิตของชุมชน เมื่อการพัฒนา มีความสำเร็จ เสร็จสมบูรณ์ก็ถือเป็นความสำเร็จตามความต้องการของภาครัฐผู้กำหนดนโยบายการพัฒนา มิใช่ความต้องการที่มาจากชุมชน จึงส่งผลให้เกิดปัญหาทั้งเรื่องสิ่งแวดล้อม วิธีการดำเนินชีวิต วัฒนธรรม ประเพณี และแบบแผนของการดำเนินชีวิตทั้งระบบก็เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ทำให้ชุมชนมีผลกระทบโดยตรงจากการพัฒนา หรือแปรสัณทรัพย์เป็นทุนตามแนวคิดระบบทุนนิยม ซึ่งในอดีตชุมชนหมู่บ้านจำรุงมีความเป็นอิสระสามารถปกป้องคุ้มครอง และพึ่งพาตนเองได้ ทั้งยังมีการพึ่งพาอาศัยกันและกันทำให้ชุมชนเข้มแข็ง มีการพัฒนาวิถีการดำเนินชีวิต สังคม และวัฒนธรรมเป็นของชุมชนเองตั้งแต่ดั้งเดิม

ปรากฏการณ์ดังกล่าวส่งผลให้คนในชุมชนกลุ่มหนึ่งเริ่มตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาชุมชนในระบบทุนนิยม จึงได้มีแกนนำของหมู่บ้านนำโดยครูแฉ่ง ไกรทอง ครูใหญ่โรงเรียนวัดจำรุง “ได้พูดคุยปรึกษาหารือกันว่า น่าจะต้องดำเนินการอะไรสักอย่างเพื่อสร้างทางออก” (ชาติชาย เหลืองเจริญ, สัมภาษณ์, 12 ธันวาคม 2551) ให้กับหมู่บ้านจำรุงที่กำลังประสบปัญหาจากระบบทุนนิยม ไม่ว่าจะเป็นการช่วยเหลือเกื้อกูลกันที่ลดน้อยลง การใช้เทคโนโลยีในการเกษตร แทนสัตว์ ระบบอุปถัมภ์ภายในเครือญาติ และชุมชน อีกทั้งขาดการถ่ายทอดทางภูมิปัญญาจาก

คนรุ่นหนึ่งสู่คนรุ่นหลังเริ่มขาดหายไปจากชุมชน มีการใช้สารเคมีในการเกษตร และการพัฒนาหมู่บ้านในด้านถนนหนทาง สาธารณูปโภค จากปัญหาที่เกิดขึ้นจึงทำให้ผู้ใหญ่เฒ่าเฒ่า ผลิตงาถูกขอร้องจากแกนนำหมู่บ้านให้มารับหน้าที่เป็นผู้ใหญ่บ้าน เพื่อที่จะร่วมกันแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในขณะนั้น จากนั้นจึงเริ่มมีการปรึกษาหารือถึงปัญหาต่าง ๆ เช่น ปัญหาการขาดงบประมาณ การพัฒนาในด้านต่าง ๆ ของหมู่บ้านจำรุง ขาดการช่วยเหลือเกื้อกูลกันดังเช่นแต่ก่อนทำให้คนในหมู่บ้านจำรุง ต่างคนต่างอยู่กันมากขึ้น เห็นประโยชน์ส่วนตัวมากกว่าประโยชน์ส่วนรวม ภูมิปัญญาที่ได้รับการถ่ายทอดผ่านประเพณี และวัฒนธรรมเริ่มลดเลือนไปจากชุมชน

หลังจากปรึกษาหารือถึงสภาพปัญหาภายในชุมชนแล้วหมอบานเย็น ดินาน เจ้าหน้าทีสาธารณสุข สถานีอนามัยหมู่บ้านจำรุง และเป็นข้าราชการในพื้นที่ ได้ประสานงานภายในหมู่บ้านจำรุง โดยมีการเรียกประชุมคนในหมู่บ้านมาปรึกษาหารือกันเพื่อจัดตั้งคณะทำงาน และประสานงานวางแผนร่วมกับกรรมการหมู่บ้าน เพื่อที่จะหาทางแก้ไขปัญหา แต่ในช่วงขณะนั้น (พ.ศ. 2530) เป็นช่วงที่เข้าสู่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6 ที่มีการกระจายอำนาจจากส่วนกลาง (คณะกรรมการพัฒนาชนบทแห่งชาติ) ไปยังส่วนจังหวัดมากขึ้น โดยให้จังหวัดกำหนดพื้นที่พัฒนาด้วยตนเอง พร้อมกับขยายพื้นที่พัฒนาไปทั่วทั้งประเทศ ทั้งนี้เพื่อให้การพัฒนาชนบทเป็นไปตามปัญหาของพื้นที่นั้น ๆ โดยมุ่งเน้นการแก้ปัญหาด้านเศรษฐกิจและสังคมของประชาชนในด้านโครงสร้างพื้นฐาน ผลผลิตตกต่ำ การว่างงาน การศึกษา ความเจ็บป่วย และการขาดแคลนแหล่งน้ำอุปโภคบริโภค พร้อมกันนี้ยังมีการนำระบบข้อมูลความจำเป็นพื้นฐานของครัวเรือน (จปฐ.) และข้อมูลพื้นฐานระดับหมู่บ้าน กชช.2ค. มาใช้ในการวางแผนเพื่อกำหนดเป้าหมายและการประเมินผลของการพัฒนา จากนั้นนโยบายที่เกิดขึ้นจากภาครัฐ ก็ได้มีการผลักดันนำนโยบายมาสู่ชุมชน และนำเสนอแนวทางในการพัฒนาในแต่ละรูปแบบให้กับชุมชน เพื่อให้ชุมชนได้มีการพัฒนาตนเองจากสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นภายในชุมชน ซึ่งคณะกรรมการหมู่บ้านในสมัยนั้น ก็เริ่มที่จะเห็นแนวทางการพัฒนา และแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น แต่คณะทำงานในสมัยนั้นตระหนักแล้วว่าความรู้ที่ได้มาจากภาครัฐนั้นจะต้องมีการศึกษา และเรียนรู้เพื่อทำความเข้าใจก่อนแทนที่จะรับมาเพียงอย่างเดียว นับเป็นบทเรียนที่ชุมชนมองตนเองในอดีตที่ผ่านมาจากการรับระบบทุนนิยมมาเป็นเครื่องช่วยในการวิเคราะห์ชุมชน เพื่อให้ได้ชุดความรู้ที่เหมาะสมมากกว่าที่จะรับเอาความรู้มาเพื่ออย่างเดียวเจกเช่นแต่ก่อน ชุมชนจึงได้เริ่มค้นหาข้อมูลความรู้เดิมจากชุมชน ได้แก่ การผลิตการเกษตรแบบผสมผสาน ความเป็นเครือญาติ ความสามัคคี การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน วัฒนธรรม ประเพณีและทำความเข้าใจความรู้ใหม่ เพื่อที่จะให้ได้รูปแบบการก่อเกิดกลุ่มกิจกรรมที่มีความเหมาะสมกับหมู่บ้านจำรุง

ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจากการตระหนักรู้ สะท้อนให้เห็นว่าคนในชุมชนเกิดการตระหนักรู้แบบเปิดรับความรู้อย่างระมัดระวังถึงความรู้ที่เข้ามาภายในชุมชน โดยชุมชนมีการเรียนรู้ และทำความเข้าใจถึงความรู้ที่มีความหลากหลายว่าความรู้แบบใดที่มีความเหมาะสมกับชุมชนของตนเอง และไม่ปฏิเสธที่จะเรียนรู้ความรู้ใหม่ ๆ ซึ่งมีความสอดคล้องกับหลักเศรษฐกิจพอเพียงที่ยังคงใช้วิธีการทำการเกษตร และการดำเนินชีวิตที่มีลักษณะพึ่งพาอาศัยกัน เกื้อกูลกัน เพื่อที่จะดำเนินวิถีชีวิตอย่างเท่าทันระบบทุนนิยม จากการตระหนักรู้เท่าทันระบบทุนนิยมที่เกิดขึ้น ถือได้ว่าเป็นการจัดการความรู้ของหมู่บ้านจำรุง ที่ได้จากบทเรียนที่ผ่านประสบการณ์ของคนในชุมชน โดยเรียนรู้จากการผิดพลาดที่เกิดขึ้นจากอดีต

ยุคที่เน้นการรวมกลุ่ม

จากปรากฏการณ์ที่มีการสนับสนุนจากภาครัฐของแผนพัฒนาชนบท หรือความจำเป็นขั้นพื้นฐาน (จปฐ.) ซึ่งเป็นแนวทางการพัฒนาชุมชนตามโครงสร้างการปกครองแบบรวมศูนย์ อำนาจในยุคนั้น ทำให้ผู้ใหญ่บ้าน และกรรมการหมู่บ้านปรึกษาหารือกัน และได้มีการเรียกประชุมชาวบ้านมาปรึกษาหาทางออกของปัญหาในเรื่องของการพัฒนาชุมชนด้านสาธารณูปโภคที่ต้องรองบประมาณจากภาครัฐในช่วงเดือนตุลาคม ถึงเดือนธันวาคม ซึ่งในช่วงนั้นสภาพภูมิอากาศของหมู่บ้านจำรุงจะยังคงอยู่ในช่วงฤดูฝนจึงทำให้การพัฒนาด้านสาธารณูปโภคภายในชุมชนส่งผลกระทบต่อคนจำรุงในเรื่องการเดินทางที่ไม่สะดวกเนื่องจากถนนลื่น ถ้ามีงบประมาณเป็นของตนเองก็จะพัฒนาในช่วงฤดูแล้งได้ ซึ่งในขณะนั้นทาง 4 กระทรวง ได้แก่ กระทรวงการศึกษาธิการ กระทรวงมหาดไทย กระทรวงเกษตร กระทรวงสาธารณสุข ได้มีนโยบายการจัดตั้งศูนย์สาธิตการตลาด (ร้านค้าชุมชน) ซึ่งเป็นความรู้ในเรื่องการรวมกลุ่มที่เข้ามาพร้อมกับนโยบายเพื่อหาตลาดให้ในด้านการเกษตร และให้ชุมชนได้เรียนรู้หลักการตลาด ทางชุมชนจึงคิดว่าจะตั้งศูนย์สาธิตการตลาด เพื่อที่จะนำเงินที่ได้จากร้านค้าชุมชนมาเป็นกองทุนในการพัฒนาชุมชนได้ จึงได้หาแนวทางการตั้งร้านค้าชุมชนให้มีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชน โดยเน้นวิธีการรวมกลุ่ม เพื่อการแก้ไขปัญหาด้านการพัฒนาชุมชน

การรวมกลุ่มนั้นเป็นการดึงคนในชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการระดมความคิด ซึ่งในการระดมความคิดจะก่อให้เกิดปรากฏการณ์ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันภายในกลุ่มเพื่อให้ได้ความรู้ที่เหมาะสม และสามารถนำความรู้ของคนในชุมชนมาแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นภายในชุมชน เนื่องจากคนจำรุงยังไม่มีความรู้ในเรื่องการก่อตั้งร้านค้าชุมชน จึงได้มีการปรึกษาหารือว่าจะไปศึกษาดูงานจากหมู่บ้านใกล้เคียงที่ได้มีการจัดตั้งร้านค้าชุมชนขึ้นแล้วและประสบความสำเร็จ

นับเป็นความรู้ต้นแบบให้กับหมู่บ้านจำรุง การไปศึกษาดูงานในครั้งนั้นเป็นการดูรูปแบบการบริหารจัดการ และเมื่อกลับจากการศึกษาดูงานได้มีการหาข้อสรุปเพื่อให้ร้านค้าชุมชนออกมาอยู่ในรูปแบบที่สอดคล้องกับการดำเนินวิถีชีวิตของชุมชน และได้มีการระดมหุ้นในการจัดตั้งร้านค้าชุมชนเพื่อให้คนจำรุงมีความสามัคคีเหมือนเช่นในอดีต และร่วมรับผิดชอบร่วมกัน ร้านค้าชุมชนจึงได้ถือกำเนิดขึ้น ซึ่งชาวบ้านเรียกกันว่า “กองทุนพัฒนาหมู่บ้าน” เปิดทำการวันที่ 30 กันยายน 2530 เป็นกลุ่มกิจกรรมที่ก่อกำเนิดขึ้นมา เพื่อเป็นการพัฒนาหมู่บ้านให้ประชาชนได้มีความเป็นอยู่ที่ดี

การรวมกลุ่มที่เกิดขึ้นนับเป็นส่วนหนึ่งของการจัดการความรู้ภายในชุมชน เนื่องจากมีการดึงให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการระดมความคิด แทนที่จะนำความคิดของใครคนใดคนหนึ่งมาแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นจึงทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน จากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นนั้นนับเป็นกระบวนการของการจัดการความรู้ที่เกิดขึ้นจากการใช้รูปแบบของการรวมกลุ่มในการแก้ไขปัญหา ถ้าชุมชนไม่มีการระดมความคิด หรือมีการรวมกลุ่มกิจกรรมขึ้น ก็จะส่งผลให้ชุมชนเป็นรูปแบบต่างคนต่างอยู่ ต่างคนต่างแก้ปัญหา และไม่อาจแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นภายในชุมชนได้ เพราะการรวมกลุ่มจะเป็นการนำความรู้ และภูมิปัญญาที่มีอยู่ของคนในชุมชนเข้ามาร่วมในการแก้ไขปัญหา อีกทั้งยังนำความสามัคคี ความช่วยเหลือเกื้อกูล การมีส่วนร่วม และการเสียสละของคนในชุมชนกลับมาเป็นพลังในการแก้ไขปัญหา เป็นการลดความห่างเหินของคนในชุมชนที่เกิดขึ้นจากการเข้ามาของกระแสรบระบบทุนนิยม และสร้างจิตสำนึกรักชุมชนให้กลับมาภายใต้แนวคิดการรวมกลุ่มที่เกิดขึ้นของชุมชนหมู่บ้านจำรุง

ความรู้เรื่องร้านค้าชุมชนเป็นกิจกรรมแรกที่ดึงคนจำรุงให้เข้ามามีส่วนร่วมในการคิด การปฏิบัติ การรับผลประโยชน์จากการปันผลจากกำไร และรับผิดชอบร่วมกันเป็นการสร้างความสามัคคีให้กับชุมชนเนื่องจากระบบทุนนิยมทำให้คนจำรุงต่างคนต่างอยู่มากขึ้น และเห็นประโยชน์ส่วนตัวมากกว่าประโยชน์ส่วนรวม ให้วนกลับคืนสู่รากฐานเดิมที่มีภายในชุมชนที่เน้นการอยู่ร่วมกันของคนในชุมชนแบบพึ่งพาอาศัยกันและกัน

เมื่อกลุ่มร้านค้าชุมชนเกิดขึ้นการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นจากการก่อตั้งกลุ่มก็ประสบผลสำเร็จ มีการปันผลกำไรนำเงินมาพัฒนาชุมชน ส่งผลให้คนในชุมชนให้คุณค่าต่อการรวมกลุ่มเพื่อแก้ไขปัญหา และเริ่มเห็นความสำคัญของการรวมกลุ่มที่มีกระบวนการเป็นรูปธรรม จึงส่งผลให้ในช่วงระหว่าง ปี พ.ศ. 2533-2539 ได้เกิดกลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ ขึ้นตามมาอีกหลายกลุ่มกิจกรรม ทั้งการสนับสนุนจากภาครัฐ และกิจกรรมที่ชุมชนคิดขึ้นมาเองตามความชอบ และความถนัดของแต่ละคน ทุกกิจกรรมจะมารวมตัวกันที่ร้านค้าชุมชน แสดงถึงการสร้างสวัสดิการที่เกิดจากความสนใจของคนในหมู่บ้านจำรุงที่มีความหลากหลายตามความสามารถ และความถนัดของแต่ละบุคคล กิจกรรมที่เกิดขึ้นล้วนแล้วสะท้อนให้เห็นถึงกิจกรรมของชุมชน ในกระบวนการควบคุม

ทางสังคมที่ไม่เป็นทางการ (Social control informal) เช่น ชมรมอินทโชติการุณย์ กลุ่มผู้ใช้น้ำ กลุ่มธนาคารขยะและสิ่งแวดล้อม

จากปรากฏการณ์รวมกลุ่มที่เกิดขึ้นเป็นผลมาจากการให้คุณค่าความรู้ที่ได้จากการรวมกลุ่มในเรื่องร้านค้าชุมชน และเริ่มส่งผลให้ชุมชนมองเห็นคุณค่าในการรวมกลุ่มกิจกรรมอื่น ๆ ตามมาไม่ว่าจะเกิดจากความรู้ในเรื่องที่ตนเองถนัด และความสนใจ ปี พ.ศ. 2536 ท่านพระครูประสิทธิถาวรการ (สัมฤทธิ์ พุทธรักขิต) เจ้าอาวาสวัดจำรุง และผู้ใหญ่เียน ผลงาม ได้ผลักดันเส้นทางเข้าหมู่บ้านจำรุง 1 เส้นทาง (ทางหลวงหมายเลข 3163) โดยไปเชื่อมต่อกับเส้นทางถนนสุนทรภู่ (เส้นทางท่องเที่ยวของจังหวัดระยอง ทางหลวงหมายเลข 3164) ซึ่งเป็นเส้นทางหลักของชุมชน และเป็นผลจากเทคโนโลยีที่ตอบสนองของความจำเป็นขั้นพื้นฐานที่ชุมชนต้องได้รับจากภาครัฐในด้านสาธารณูปโภค เพื่อนำผลผลิตด้านการเกษตรส่งออกสู่ตลาดภายนอกชุมชน และในด้านการดำเนินชีวิต เนื่องจากถ้าการคมนาคมไม่สะดวกก็จะทำให้การนำผลผลิตส่งออกสู่ภายนอกทำได้อย่างยากลำบาก ต่างจากเทคโนโลยีรถไถนาที่มาแทนวัว ควาย ถ้าไม่มีรถไถนาก็ยังมีวัว ควายที่สามารถจะทำหน้าที่ได้ถึงแม้ว่าจะไถได้น้อยกว่ารถไถนา ซึ่งในช่วงเวลานี้มีผู้คนจากทั่วประเทศเข้ามาศึกษาดูงานของหมู่บ้านจำรุงหลายคน ทำให้คนในหมู่บ้านจำรุงเห็นประโยชน์จากการทำงานในลักษณะเป็นหมู่คณะ กล่าวคือ กลุ่มต่าง ๆ ที่อยู่ในชุมชน ได้รับผลประโยชน์ร่วมกัน เช่น เมื่อมีคนมาศึกษาดูงาน คนในชุมชนก็สามารถจำหน่ายสินค้าได้ก็จะมีเงินกำไรเข้ากลุ่มกิจกรรมภายในชุมชน นอกจากนี้คนที่ไม่ได้เข้าร่วมกิจกรรมก็ได้รับผลประโยชน์จากการนำสินค้ามาจำหน่ายให้กับผู้ที่เข้ามาศึกษาดูงาน จากการรวมกลุ่มนี้เองทำให้คนในชุมชนเห็นประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตัว โดยลักษณะการทำงานเป็นหมู่คณะ ชุมชนสามารถที่จะสร้างช่องทางการตลาด มีเครือข่ายทางธุรกิจภายนอกชุมชน ที่ทำให้ชุมชนสามารถสร้างรายได้จากธุรกิจให้กับชุมชน

แต่ในชุมชนก็ยังมีการทำธุรกิจที่เป็นลักษณะส่วนตัว เนื่องจากการรวมกลุ่มอาจมีข้อจำกัดหลายด้านในเรื่องของเวลา สถานที่ ที่ไม่สามารถทำให้สมาชิกภายในกลุ่มหรือบุคคลภายในชุมชนเข้าร่วมกิจกรรมได้ เพราะว่า ต้องไปประกอบอาชีพด้านการเกษตร หรือธุรกิจส่วนตัว จากข้อจำกัดส่งผลให้มีการทำธุรกิจส่วนตัว ที่สามารถเลือกวัน เวลา สถานที่ ในการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร และผลผลิตทางทะเล ถ้าหากมองในแง่การทำธุรกิจส่วนตัวสามารถที่จะยืดหยุ่น มากกว่าการเข้าร่วมกิจกรรมกลุ่ม จึงส่งผลให้ในชุมชนมีทั้งธุรกิจแบบรวมกลุ่ม และแบบส่วนตัว เนื่องจากมีความสอดคล้องกับวิถีการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนแต่ละบุคคล นอกจากนี้ยังมีคนในชุมชนบางส่วนที่ทำธุรกิจทั้ง 2 อย่าง เพราะ การเข้ากลุ่มถือเป็นหลักประกันของธุรกิจหลักถึงจะได้ผลกำไรที่น้อยจากการปันผลของจำนวนหุ้น แต่กลุ่มก็เป็นหลักประกันเสริมสร้าง

ความมั่นคงของธุรกิจส่วนตัวในการดำรงชีวิต อีกทั้งเป็นการกระจายความเสี่ยงในด้านของรายได้ ถ้าหากธุรกิจส่วนตัวจำหน่ายสินค้าไม่ได้ก็ยังมีธุรกิจของกลุ่มที่ยังมีผลกำไรตอบแทนให้กับสมาชิก

การรวมกลุ่มช่วยให้คนในชุมชนมีความรู้ และประสบการณ์ในการทำงานรวมกัน มีการระดมความคิด มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และตัดสินใจเลือกวิธีการที่เหมาะสม พร้อมทั้งได้เรียนรู้ ปัญหา และอุปสรรคร่วมกัน ซึ่งประสบการณ์เหล่านี้เป็นประสบการณ์ทางความรู้ที่สมาชิกกลุ่มได้ซึมซับจากการทำงานกลุ่มอย่างเป็นระบบ จนเป็นวัฒนธรรมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันทำให้เกิดกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชน สะท้อนให้เห็นถึงการสร้างหลักประกันผ่านการดำรงชีวิตของคนในชุมชน เป็นสวัสดิการที่เกิดขึ้น เพื่อสร้างความมั่นคงให้กับสมาชิก และเป็นแรงจูงใจให้คนในหมู่บ้านจำรุงมารวมกลุ่มกัน

การเข้าร่วมกลุ่มกิจกรรมของคนในชุมชน เนื่องมาจากกิจกรรมของหมู่บ้านจำรุงมีความหลากหลายถึง 24 กลุ่มกิจกรรม ซึ่งความหลากหลายของกิจกรรมเกิดขึ้นจากความสนใจ ความถนัด และความรู้ของคนในชุมชนที่ได้จากการวางแผนกันภายในชุมชน ถึงการจัดตั้งกลุ่มกิจกรรมในแต่ละกลุ่ม โดยก่อนจะมีการไปศึกษาดูงาน จะมีการเรียกคนในชุมชนมาประชุม เพื่อปรึกษาหารือ และ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ความคิด ทศนคติ ว่าควรจะไปศึกษาในเรื่องอะไร และเรื่องที่จะไปศึกษานั้นมีประโยชน์อย่างไรต่อชุมชน สามารถนำมาปรับใช้ได้อย่างไร เพื่อตอบสนองความต้องการของคนในชุมชนที่มีความสนใจ ความถนัด และความต้องการที่หลากหลาย เนื่องจากหมู่บ้านจำรุงเป็นหมู่บ้านนักพัฒนาที่ไม่กลัวต่อรูปแบบการจัดกิจกรรมที่หลากหลาย และยังเล็งเห็นถึงการพัฒนาคนและชุมชนที่ได้จากการจัดกิจกรรมที่เกิดขึ้น ถึงแม้ความหลากหลายจะเกิดขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการของคนในชุมชน แต่ก็เกินไปตามสถานการณ์ที่เกิดขึ้นภายในชุมชนว่าในช่วงนั้น ชุมชนมีความสนใจในเรื่องใด และมีความรู้ ทรัพยากร ทุนทางสังคม พร้อมทั้งมีหน่วยงานของภาครัฐ และภาคเอกชนให้การสนับสนุนในด้านใด เพื่อนำไปสู่การก่อเกิดกลุ่มกิจกรรมภายในชุมชน จากกลุ่มกิจกรรมที่หลายหลายที่ตอบสนองความต้องการของคนในชุมชน ส่งผลให้คนในชุมชนส่วนหนึ่งเข้าร่วมกลุ่มกิจกรรมตามความสนใจ และความถนัดของแต่ละบุคคล

ถึงแม้กลุ่มกิจกรรมทั้งหมดนั้นจะมีความหลากหลายแต่ก็ยังไม่อาจตอบสนองความต้องการของคนทั้งชุมชนได้ จึงมีคนจำนวนครึ่งหนึ่งของหมู่บ้านที่ไม่ได้เข้าร่วมกลุ่มกิจกรรมเนื่องจากกิจกรรมที่เกิดขึ้นภายในชุมชนนั้น แม้จะมีความหลากหลาย แต่ก็ไม่สามารถตอบสนองความต้องการของคนในชุมชนที่มีความหลากหลาย ในเรื่องความสนใจ ความถนัด ความรู้ และรูปแบบของการประกอบอาชีพ ที่ไม่สอดคล้องกับรูปแบบของกิจกรรมที่มีอยู่ภายในชุมชน จึงส่งผลให้คนในหมู่บ้านจำรุงมีระดับการเข้าร่วมของกลุ่มมีความแตกต่างกัน

เริ่มต้นจากในระดับของแกนนำชุมชน แกนนำกลุ่ม ที่มีลักษณะเป็นผู้ริเริ่มในด้านความคิดกับแกนนำคนอื่น ๆ ในชุมชน และเป็นต้นคิดในเรื่องการจัดตั้งกลุ่มร้านค้าชุมชน กลุ่มกองทุนพัฒนาหมู่บ้าน กลุ่มรวมซื้อรวมขายยางพารา ฯลฯ โดยแนวคิดเหล่านี้เน้นก่อให้เกิดการขับเคลื่อนกลุ่มกิจกรรม ซึ่งในหมู่บ้านจำรุ่งจะมีแกนนำหลักประมาณ 50 คน ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการหมู่บ้าน แกนนำกลุ่มทั้ง 24 กลุ่มกิจกรรม ซึ่งนับได้ว่าบุคคลกลุ่มนี้เป็นบุคคลที่จุดประกายความรู้ใหม่ หรือแนวทางใหม่ให้เกิดขึ้นในชุมชน โดยมีลักษณะในการรับผิดชอบการติดต่อประสานงานกับภายนอกให้กับชุมชน มีลักษณะเท่าเทียมกับผู้ใหญ่บ้าน โดยแกนนำจะทำกิจกรรมร่วมกับคนในชุมชน และร่วมกันปรึกษาหารือ เพื่อหาแนวทางในการแก้ไข และพัฒนา ซึ่งลักษณะของแกนนำของกลุ่มนี้จะมีการพูดคุย และแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันตลอดเวลาไม่ว่าจะเป็นเวทีสภาหมู่บ้าน วงเปิดอง วงกาแฟ ฯลฯ ถ้ามีเวลาว่างเหล่าแกนนำก็จะเข้ามาปรึกษาพูดคุยในเรื่องต่าง ๆ จากการแลกเปลี่ยนนั้นส่งผลให้แกนนำมีความรู้จากการประชุมในวงสนทนาบ่อย และการประชุมผ่านเวทีสภาหมู่บ้านที่มีการระดมความคิดเห็นของคนในหมู่บ้านจำรุ่ง และสามารถนำมาตกผลึกจนกลายเป็นกลุ่มกิจกรรมที่เกิดขึ้นหลากหลาย

สมาชิกในกลุ่มที่เข้าร่วมกิจกรรมเป็นประจำ ในส่วนนี้หมู่บ้านจำรุ่งมีคนในหมู่บ้านที่เข้าร่วมประมาณ 150 คน ที่มีการเข้าร่วมกลุ่มกิจกรรม ไม่ว่าจะเป็นช่วยในการดำเนินงานด้านการพัฒนาหมู่บ้าน การเข้าร่วมการประชุมเวทีสภาหมู่บ้าน การเข้าร่วมกลุ่มกิจกรรมธุรกิจชุมชน และกลุ่มกิจกรรมที่มีอยู่ภายในชุมชนทั้ง 24 กลุ่มกิจกรรม ลักษณะของคนในส่วนนี้เป็นกลุ่มคนที่มีการเข้าร่วมในกลุ่มที่ตนเองเป็นสมาชิก มีการเข้าร่วมประชุมภายในกลุ่มย่อย และเข้าร่วมเวทีสภาหมู่บ้านประจำเดือน เพื่อระดมความคิดเห็นของแต่ละคน ซึ่งปรากฏการณ์เหล่านี้จะทำให้คนในชุมชนเห็นว่าคุณค่ามีคุณค่า เท่าเทียมกับสมาชิกหรือคนในชุมชนในด้านความคิดที่มีประโยชน์ต่อกลุ่ม และชุมชน

ส่วนคนในชุมชนอีกครั้งหนึ่งของหมู่บ้าน ซึ่งเป็นกลุ่มที่ไม่ค่อยได้เข้าร่วมในกลุ่มกิจกรรม หรือไม่ได้เข้าร่วมเลย ซึ่งคนในส่วนนี้จะเป็กลุ่มวงนอก หรือบุคคลที่อยู่รอบนอก และคอยดูการดำเนินงานของแต่ละกลุ่มกิจกรรม รวมทั้งการประชุมเวทีสภาหมู่บ้าน การสนทนาของกลุ่มกิจกรรม การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของคนในกลุ่มที่มีกลุ่มแกนนำหลัก และกลุ่มที่เข้าร่วมกิจกรรม เพราะคนในชุมชนส่วนนี้นั้นมีลักษณะการประกอบอาชีพที่มาสอดคล้องกับกลุ่มกิจกรรมที่เกิดขึ้น อีกทั้งบางส่วนไม่มีเวลาในการเข้าร่วมกิจกรรมเนื่องจากต้องดำเนินธุรกิจส่วนตัว แต่ถึงแม้ระดับของสมาชิกที่ไม่ได้เข้าร่วมจะมีปริมาณที่เท่ากับคนที่เข้าร่วมกลุ่มกิจกรรม แต่บุคคลในส่วนนี้ก็ยังได้รับความรู้ที่ถ่ายทอดผ่านวงเปิดอง วงกาแฟ และวงสนทนาที่นั้งคุยกันภายในชุมชน และได้รับการซึมซับความรู้ และนำความรู้ที่ได้รับมาปฏิบัติได้ ซึ่งเป็นการเรียนรู้ทางอ้อมของคนที่ไม่ได้เข้าร่วม

ในกลุ่มกิจกรรม ถึงแม้บุคคลในส่วนี้จะได้ไม่ได้เข้าร่วมแต่ก็สามารถแสดงความคิดเห็นของตนเองผ่านวงสนทนาย่อยที่ไม่เป็นทางการ ซึ่งก็นับว่าไม่ว่าคนในหมู่บ้านจะอยู่ในระดับใดของกลุ่มกิจกรรมก็ยังคงได้รับความรู้จากกลุ่มกิจกรรมที่เกิดขึ้นภายในชุมชน

นอกจากนี้ หมู่บ้านจำรุงยังคงมีผู้เข้ามาศึกษาดูงาน และเรียนรู้ภายในชุมชนอีกมากมาย เนื่องจากหมู่บ้านจำรุงเป็นหมู่บ้านที่ดำเนินกิจกรรมที่หลากหลาย และประสบความสำเร็จจากการลองปฏิบัติกันภายในชุมชนด้วยตนเอง จึงมีคนที่ต้องการเรียนรู้ถึงรูปแบบการจัดการกลุ่มภายในชุมชน จากการที่มีคนเข้ามาศึกษาดูงานส่งผลให้ชุมชนได้รับความรู้จากบุคคลภายนอกในเรื่องของวิธีการดำเนินชีวิตที่แตกต่าง ภูมิศาสตร์ ทรัพยากรที่มีความแตกต่างของแต่ละชุมชน และคนที่เข้ามาศึกษาดูงานก็จะได้รับความรู้จากชุมชนด้วยเช่นเดียวกันเป็นการแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างคนในชุมชนกับบุคคลภายนอก ซึ่งอาจก่อให้เกิดความรู้ใหม่ภายในชุมชนได้ตลอดเวลา

จากที่กล่าวมานั้นระดับที่เกิดขึ้นภายในหมู่บ้านจำรุงมีการผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันเป็นแกนนำ สมาชิก และบุคคลที่ไม่ได้เข้าร่วม เนื่องจากหมู่บ้านจำรุงมีความเป็นพลวัตรอยู่ตลอดเวลาจึงส่งผลให้บุคคลที่อยู่ใน 3 กลุ่มนี้มีลักษณะเปลี่ยนแปลงตามบทบาทที่ตนเองสนใจ และมีความยืดหยุ่น ซึ่งในความสนใจ และยืดหยุ่นนี้เองที่ดึงให้คนในชุมชน และนอกชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมได้ในทุกระดับของกลุ่มกิจกรรมที่ดำเนินงาน และเป็นการสร้างโอกาสให้กับคนในชุมชนได้สร้างสัมพันธ์กับคนในชุมชน และคนภายนอก เพื่อให้เกิดระบบภาคีเครือข่ายร่วมกันระหว่างชุมชน

จากที่กล่าวมาข้างต้น นั้นทำให้เห็นถึงการเกิดกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชนที่เป็นผลมาจากความเจริญทางระบบสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน ประกอบกับหมู่บ้านจำรุงมีพื้นฐานทุนทางสังคมในเรื่องของภูมิปัญญา ความรู้ ที่สามารถนำมาใช้พัฒนาชุมชนอย่างต่อเนื่อง ที่มีลักษณะเป็นการบูรณาการความรู้ในหลายมิติทางสังคม ที่สร้างให้ชุมชนเกิดกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง จนชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ จากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นช่วยให้หมู่บ้านจำรุงเห็นความสำคัญของการรวมกลุ่มที่ปรับใช้เข้ากับวิถีการดำรงชีวิตได้อย่างลงตัว โดยที่คนในชุมชนเห็นความสำคัญของการเสียสละเพื่อประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน

ช่วงปี พ.ศ. 2544-2548 หมู่บ้านจำรุงก็ได้มีการตั้งกลุ่มกิจกรรมเพิ่มขึ้น โดยมีกลุ่มกิจกรรมทั้งหมด 24 กลุ่ม กลุ่มกิจกรรมที่เกิดขึ้นมาช่วงในระยะเวลาี้ จะเป็นกลุ่มที่มีการจัดตั้งขึ้น โดยการเน้นการฟื้นฟูความเป็นชุมชนและรวมพลังเพื่อต่อรองสร้างคามอยู่ดีมีสุขให้กับสมาชิกชุมชน ทั้งในเรื่องของอาหาร ความเป็นอยู่ สุขภาพ การประกอบอาชีพ ที่มีเป้าหมายในการสร้างชุมชนที่ปลอดภัยจากอันตรายของสารเคมี สมาชิกชุมชนสุขภาพดี มีความเป็นอยู่ที่ดี และการถูกเอารัดเอาเปรียบในเรื่องของอาชีพเกษตรกรรม หรืออาจจะกล่าวได้ว่าเป็นการฟื้นฟูและเสริมสร้างความเป็นอยู่ที่ดี หมู่บ้านจำรุงมีฐานเศรษฐกิจที่มั่นคง มีความเป็นตัวของตัวเองใน

เรื่องของสังคม ประเพณี และวัฒนธรรม นำไปสู่การเสริมสร้างขีดความสามารถของหมู่บ้านจำรุง ในการพัฒนา การพึ่งตนเองและเกิดความเข้มแข็งของหมู่บ้านจำรุง โดยการพึ่งตนเองที่กล่าวถึง นั้น เป็นการกระตุ้นส่งเสริมให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อว่าชุมชนและสมาชิกชุมชนจะได้ เรียนรู้ถึงพื้นฐานศักยภาพของตนเอง ทั้งในเรื่องด้านภูมิปัญญา ความรู้ และในด้านฐานทรัพยากร อันเป็นรากฐานสำคัญและจำเป็นต่อการพัฒนาตนเอง และพึ่งตนเองที่สุดต่อการเสริมสร้างชุมชน เข้มแข็งอย่างแท้จริง

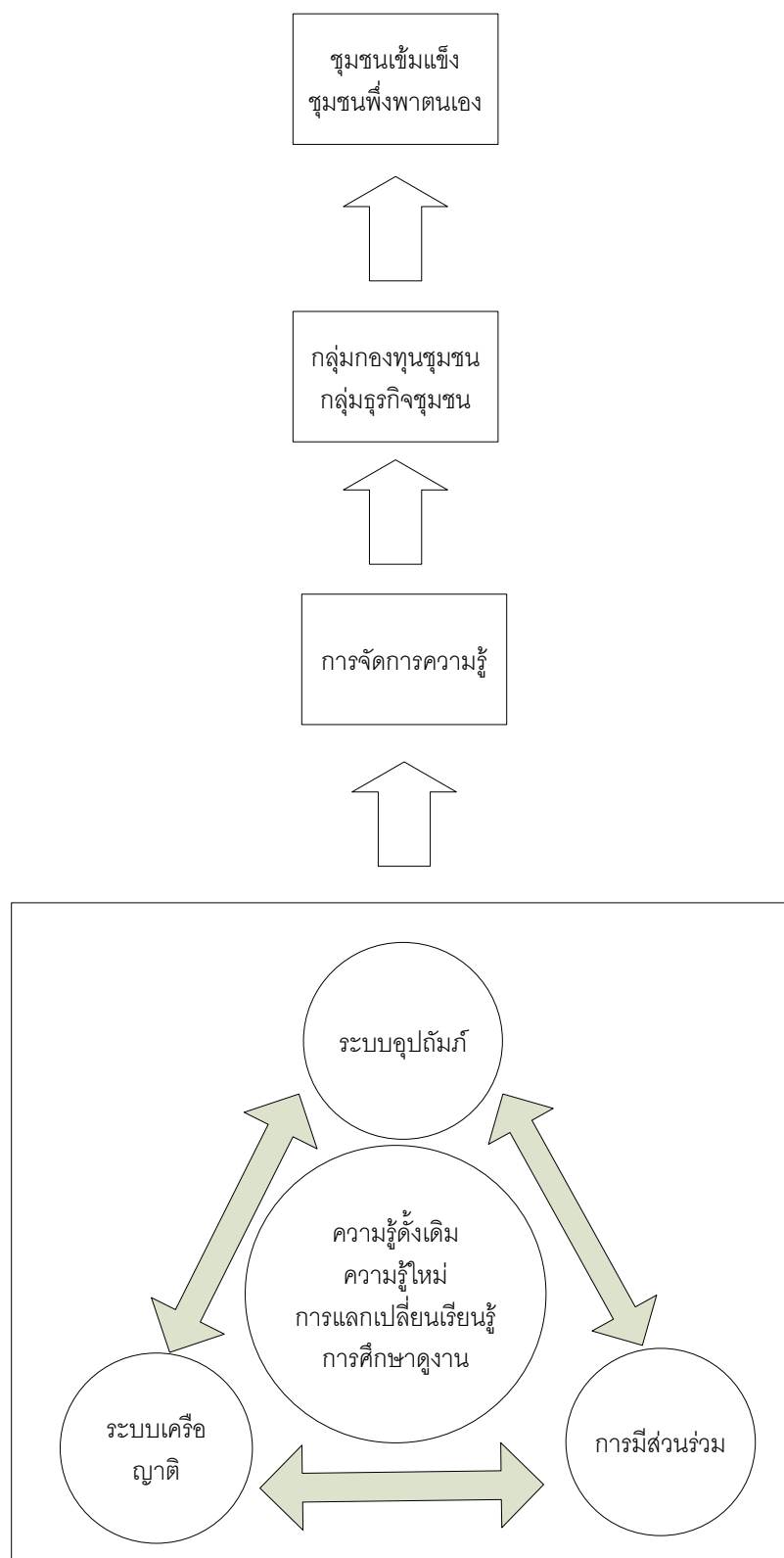
จากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นแสดงให้เห็นถึงการนำความรู้ของการรวมกลุ่มมาจัดระบบ สวัสดิการขั้นพื้นฐานในการสร้างระบบสาธารณูปโภคที่ภาครัฐให้การสนับสนุน ทำให้ชุมชนได้รับ ปัจจัยขั้นพื้นฐานในการดำรงชีวิต และได้รับการพัฒนาคุณภาพชีวิต ส่งผลให้ชุมชนได้ต่อยอด ความรู้จากนโยบายที่ภาครัฐได้ให้การส่งเสริมแก่ชุมชน และนำความรู้ที่ได้ไปปรับประยุกต์ใช้ให้ สอดคล้องกับประเพณี และวัฒนธรรม เพื่อให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้

กระบวนการใช้และสร้างความรู้ หรือทุนปัญญาร่วมกัน

กระบวนการใช้และสร้างความรู้ของหมู่บ้านจำรุงในอดีตมีการรื้อฟื้นภูมิปัญญาใน ด้านการเกษตรที่ได้มีการเพาะปลูกพืชแบบผสมผสาน เน้นนำมาใช้เป็นวัตถุดิบในการประกอบ อาหาร เพื่อความอยู่รอด โดยอาศัยระบบเครือข่ายที่มีภายในชุมชน ระบบอุปถัมภ์ และการมีส่วนร่วม ในการพัฒนาพื้นที่ร่วมกันในชุมชนในเรื่องถนนหนทาง และการทำมาหากินในด้านพืชผลทาง การเกษตร การเลี้ยงสัตว์ไว้ใช้งาน

จากการพัฒนาชุมชนเพื่อให้ทันต่อกระแสโลกาภิวัตน์จึงได้มีการแสวงหาความรู้จาก ภายนอกมาปรับใช้โดยการนำเวทีประชุม มาเป็นเครื่องมือในการระดมความคิดเห็นจากคนใน ชุมชนในเรื่องปัญหา การพัฒนา และป้องกันให้กับชุมชน นอกจากจะได้ความคิดเห็นที่หลากหลายจน นำไปสู่ความรู้ใหม่ที่เกิดจากการระดมความคิดเห็น ที่ได้จากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่าง การประชุม ซึ่งในการใช้เวทีประชุมจะเป็นการหาแนวทางการดำเนินงานร่วมกัน หาบทิศของแต่ละ เรื่องราวที่เกิดขึ้นภายในชุมชน โดยอาศัยการขับเคลื่อนจากระบบเครือข่าย ระบบอุปถัมภ์ การมี ส่วนร่วมภายในชุมชน ซึ่งใช้รูปแบบความสัมพันธ์เชิงอำนาจแบบเท่าเทียมกัน ความเสมอภาค การ เกื้อหนุนเพื่อให้การกระบวนการใช้ และสร้างความรู้ภายในชุมชน ซึ่งในการใช้ความรู้นั้นยังคงมี การนำความรู้เดิมมาใช้พร้อมกับนำเข้ามาปรับใช้ให้เข้ากับความรู้ใหม่เป็นวงจรต่อเนื่องไม่มีที่ สิ้นสุด ซึ่งมีวงจรดังนี้

ภาพที่ 2
วงจรการจัดการความรู้

ในการแสวงหาความรู้ของหมู่บ้านจำรูญนั้นเริ่มต้นจากการไปศึกษาดูงานในหมู่บ้านใกล้เคียงที่ดำเนินงานในเรื่องร้านค้าชุมชน โดยไปเรียนรู้รูปแบบการระดมหุ้น การจัดซื้อ การตรวจสอบ การทำบัญชี และการปันผลกำไรที่หมู่บ้านต้นแบบทำแล้วประสบความสำเร็จ เราก็ไปดูงานก่อน ศึกษาดูงานต้นแบบที่เราทำกันว่าร้านค้าทำอย่างไร แล้วแต่ละหมู่บ้านก็มีต้นแบบของเขา (เยือน ผลงาม, สัมภาษณ์, 17 สิงหาคม 2551) ซึ่งถือเป็นครั้งแรกที่มีการไปเรียนรู้ หรือรับความรู้จากภายนอกชุมชน

ต่อมาได้เริ่มมีการไปแสวงหาความรู้ใหม่ ๆ เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ เพื่อตอบสนองความต้องการและความสนใจของคนในชุมชนที่มีความรู้ ความถนัด และทักษะที่แตกต่างกัน ได้แก่ เรื่องการจัดตั้งกลุ่มรวมซื้อรวมขาย ที่ทางภาคใต้เพื่อเรียนรู้ระบบการรับซื้อยางแผ่น ถึงแม้ในชุมชนจะไม่สามารถผลิตยางแผ่นได้แต่นำความรู้ที่ได้มาปรับใช้ในการดำเนินงานสำหรับการซื้อขายขี้ยาง และยังมีการไปศึกษาดูงานในเรื่องที่พักชุมชนโฮมสเตย์ที่มีหลายรูปแบบเพื่อทำความเข้าใจถึงรูปแบบในแต่ละพื้นที่

นอกจากการไปศึกษาดูงานภายนอกแล้วยังมีการแสวงหาความรู้จากผู้ที่มีความรู้ภายในชุมชน วิทยากร และเทศบาลตำบลเนินซ้อที่ให้การสนับสนุนในเรื่องวิทยากรในการมาถ่ายทอดความรู้ให้แก่คนในชุมชน

“เราก็จะมีการอบรมไปเชิญวิทยากรมาให้ความรู้กับชุมชนในเรื่องของหลักการบริหารด้วยธรรมาภิบาล ซึ่งในชุมชนก็มีหลักอยู่แล้วแต่ในบางส่วนอาจมีบางจุดที่อ่อน จึงควรวิเคราะห์และนำมาแก้ไขปัญหาให้ถูกต้อง” (อรรถวุฒิ สมนึก, สัมภาษณ์, 27 กรกฎาคม 2551)

ในการสร้าง และปรับใช้ความรู้ที่ได้จากการไปศึกษาดูงานนั้นก่อให้เกิดกลุ่มกิจกรรมที่หลากหลาย โดยมีการนำความรู้ที่ได้มาปรับประยุกต์ใช้ควบคู่กับความรู้เดิมที่มีอยู่ในชุมชนจนกลายเป็นการจัดการความรู้ท่ามกลางการปฏิบัติงานของชุมชน ซึ่งผู้วิจัยได้ทำการศึกษา 5 กลุ่มกิจกรรมดังนี้

1. กลุ่มกองทุนชุมชน ได้แก่ กลุ่มกองทุนพัฒนาหมู่บ้านจำรูญ
2. กลุ่มธุรกิจชุมชน ประกอบด้วย
 - กลุ่มร้านค้าชุมชน
 - กลุ่มกะปิ น้ำปลา
 - กลุ่มรวมซื้อรวมขายยางพารา
 - กลุ่มที่พักชุมชนโฮมสเตย์ (Home Stay Service)

กลุ่มกองทุนชุมชน

1. กลุ่มกองทุนพัฒนาหมู่บ้านจ่ารุง

การพัฒนาหมู่บ้านจ่ารุงก่อน พ.ศ. 2529 เป็นการใช้ความรู้ที่เน้นการพัฒนาสวัสดิการชุมชนขั้นพื้นฐาน ที่สำคัญประกอบด้วย ภารกิจด้านการพัฒนาเส้นทางคมนาคม ภารกิจด้านการประชาสัมพันธ์ และภารกิจด้านสาธารณสุขประโยชน์ ซึ่งสอดคล้องกับแผนพัฒนาชนบทหรือความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) อันเป็นแนวทางการพัฒนาชุมชนตามโครงสร้างการปกครองแบบรวมศูนย์อำนาจในยุคนั้นอย่างมาก โดยมีเครื่องมือ คือ การกำกับดูแลจากเจ้าหน้าที่รัฐ (กำนันผู้ใหญ่บ้าน) และการจัดสรรงบประมาณประจำปีจากส่วนราชการ

เมื่อก่อน แขนงนี้ที่ผู้ใหญ่บ้านนะ การริเริ่มก็เพราะว่า ทาง 4 กระทรวงหลัก เข้ามา มันเหมือนมีโครงการ เขาเรียกโครงการหมู่บ้านพัฒนา ให้สุขภาพดีถ้วนหน้า เมื่อปี 2543 ด้วยการที่จะพัฒนาให้ประชาชน อยู่ดีกินดีขึ้น บรรลุ จปฐ. 8 ประการที่ว่า อยู่ดี กินดี มีบ้าน อนามัยถ้วนทั่ว ปลอดภัย มีผลผลิตดี มาสู่คุณธรรม พัฒนาให้บรรลุ จปฐ. 8 โดย 4 กระทรวงหลักเข้ามาสนับสนุน โดยกระทรวงมหาดไทย กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงสาธารณสุข กระทรวงเกษตร 4 กระทรวง มาเป็นต้นแบบ มีรูปแบบของโครงการศูนย์สาธิตการตลาด (ร้านค้าชุมชน) ให้เราจะต้องทำอะไร แต่ว่าเขาไม่ได้บังคับว่าเราจะต้องทำหรือเปล่า พอเขามีนโยบายมา เราก็มาคิดกัน คิดกันในคณะกรรมการหมู่บ้านว่าเราจะลองพัฒนาต้นแบบร้านค้า ก็อยากจะลองทำดูว่า มันจะประสบความสำเร็จไหม คือเมื่อก่อนมันมี หลายหมู่บ้านที่เขาทำแล้วประสบความสำเร็จจนเราก็เป็น น้องใหม่ ต้นทุน เราก็ยังไม่มี เราก็เป็นหมู่บ้านพัฒนา ถนนหนทางอะไรก็ไม่มีลาดยางเลย สมัยนั้น มีลาดยางอยู่ 1 กิโลเมตรจากหน้าวัดมาถึงอนามัยมีอยู่คนเดียว เราก็ลองคิดกัน ในคณะกรรมการในเมื่อทาง 4 กระทรวงเข้ามา ประชุมเสนอนโยบายให้เราก็เกิดขึ้นจากคณะกรรมการหมู่บ้านที่บริหารอยู่ในสมัยนั้นนะ โดยมีผมเป็นแกนนำหลักก็อยากจะทำแหละ จะทำอย่างไร ขึ้นต้นอย่างไร พุดไม่ออกเราก็ไปดูงานก่อน ศึกษาดูงานต้นแบบที่เขาทำกันว่าร้านค้าทำอย่างไร แล้วแต่ละหมู่บ้านก็มีต้นแบบของเขา (เยือน ผดุงาม, สัมภาษณ์, 17 สิงหาคม 2551)

ภารกิจด้านการคมนาคม ได้แก่ การก่อสร้างถนน จากถนนสายหลักเข้าสู่ตัวหมู่บ้าน การก่อสร้างเส้นทางสัญจรภายในหมู่บ้าน และการซ่อมบำรุง เช่น การติดตั้งเสาไฟริมถนนเพื่อให้แสงสว่างยามค่ำคืน การตัดต้นหญ้า และต้นไม้ข้างทางไม่ให้กีดขวางการสัญจร ทั้งนี้ เพื่อให้

หมู่บ้านพัฒนาขึ้นตามแนวคิดที่ว่า “ไฟสว่าง ทางดี” ส่วนภารกิจในการประชาสัมพันธ์ ได้แก่ การบรรเทาทุกข์ให้แก่ผู้ประสบภัยต่าง ๆ ภายในหมู่บ้าน เช่น การจัดทำถุงยังชีพเพื่อผู้ประสบภัย การจัดซื้อวัสดุอุปกรณ์ซ่อมแซมบ้านเรือนหรือ สาธารณสมบัติที่เสียหาย ฯลฯ โดยสาธารณภัยที่อาจเกิดขึ้นในหมู่บ้านแห่งนี้ คือ อุทกภัย วาตภัย อัคคีภัย และการขาดแคลนน้ำในฤดูแล้ง รวมทั้งการมอบเงินช่วยเหลือ และสิ่งของแก่ผู้ประสบภาวะยากลำบากในกรณีอื่น ๆ เช่น การเจ็บป่วย ผู้พิการ เป็นต้น ส่วนภารกิจด้านสาธารณประโยชน์ ได้แก่ การปรับปรุงสภาพแวดล้อมของหมู่บ้าน อาทิ การตัดหญ้า การขุดลอกคูคลอง การปรับปรุงซ่อมแซมอาคารสาธารณะต่าง ๆ และการปฏิบัติกิจกรรมสำคัญทางศาสนาตลอดทั้งปี

ถึงแม้การพัฒนาหมู่บ้านในช่วงนี้จะได้รับความร่วมมือจากอาสาสมัครในหมู่บ้านอย่างเต็มกำลังและเต็มความสามารถ แต่ข้อจำกัดในการจัดสรรงบประมาณแต่ละปีที่ย่ำแย่ และมีจำนวนไม่แน่นอน ทำให้ไม่อาจปฏิบัติการกิจของหมู่บ้านได้อย่างครบถ้วน ตลอดจนไม่สามารถตอบสนองความต้องการของชาวบ้านได้อย่างทั่วถึง และทันที่หากมีความจำเป็นต้องพัฒนาหมู่บ้านของตน หรือจำเป็นต้องช่วยเหลือแก่บุคคล ครอบครัว หรือหมู่บ้านโดยส่วนรวมที่กำลังประสบปัญหาในขณะที่ยังประสบภาวะขาดแคลนงบประมาณ

เนื่องจากที่งบประมาณล่าช้านั้น เพราะงบประมาณในแต่ละปีจะเริ่มต้นอนุมัติในช่วงปลายปีของทุกปี เมื่อเข้าสู่ช่วงปลายปีก็จะเข้าสู่ฤดูฝนทำให้การพัฒนาชุมชนไม่สามารถทำได้ในฤดูแล้ง จากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจึงส่งผลให้การพัฒนาสาธารณูปโภคของหมู่บ้านมักจะดำเนินการในฤดูฝนของทุกปี ส่งผลกระทบต่อการใช้น้ำที่มัน้ำขัง และถนนลื่นเมื่อฝนตก อีกทั้งในการจัดสรรงบประมาณแต่ละปีจะต้องมีการแบ่งงบประมาณเข้าสู่หมู่บ้านต่าง ๆ ส่งผลต่องบประมาณของหมู่บ้านในแต่ละปีที่ทำให้ไม่สามารถบอกได้ว่าปีไหนได้งบประมาณเท่าไร จึงทำให้ชุมชนต้องการมีกองทุนเป็นของชุมชนเพื่อที่จะได้ไม่ต้องรอนงบประมาณจากรัฐบาล เพื่อมาพัฒนาชุมชน และสาธารณูปโภคให้กับคนในหมู่บ้าน อีกทั้งถ้ามีกองทุนเป็นของตนเองจะช่วยให้มีเงินช่วยเหลือแก่บุคคล ครอบครัวที่ประสบปัญหาสาธารณภัยต่าง ๆ ได้

จากการที่ผู้วิจัยได้เข้าไปศึกษาในพื้นที่ได้ค้นพบว่า คนในชุมชนมีการตระหนักรู้ในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นโดยมีแนวคิด

ประสบการณ์ที่คนในชุมชนได้เรียนรู้มายาวนานถึงงบประมาณที่ล่าช้าทำให้คนในชุมชนที่มีความต้องการสวัสดิการขั้นพื้นฐานในการดำเนินชีวิต มารวมตัวกันเพื่อหาแนวทางการแก้ไขปัญหา โดยการช่วยกันคิด ช่วยกันทำ และรับผลประโยชน์ร่วมกัน เพื่อให้ชุมชนเราพัฒนา (Focus Group, สัมภาษณ์, 16 สิงหาคม 2551)

ซึ่งมีลักษณะสอดคล้องกับแนวคิดกระบวนการจัดการความรู้ว่า “ให้คนหลากหลายทักษะ หลากหลายวิธีคิดทำงานร่วมกันอย่างสร้างสรรค์จะส่งผลให้เกิดการจัดการความรู้ที่มีพลัง ต้องทำโดยคนที่มีพื้นฐานแตกต่างกัน มีความเชื่อหรือวิธีคิดแตกต่างกัน” (วิจารณ์ พานิช, 2551) จากแนวคิดของคนในชุมชนแสดงให้เห็นว่าคนในชุมชนมีการตระหนักรู้ถึงปัญหาที่เกิดขึ้นอย่าง ลุ่มลึก และเข้าถึงปัญหาอย่างแท้จริง

จากการตระหนักรู้ของคนในชุมชนถึงปัญหาที่เกิดขึ้น และความมีน้ำใจร่วมกันของ ชุมชน ที่เป็นรูปแบบที่ไม่เป็นทางการ สะท้อนให้เห็นว่า ชุมชนได้มีการจัดการความรู้ ที่เกี่ยวข้อง กับการจัดสวัสดิการชุมชน ที่ไม่ได้ผ่านโครงสร้างอำนาจของรัฐในการจัดระบบสวัสดิการ เป็น รูปแบบสวัสดิการที่ลดการพึ่งพาสถาบันของรัฐลง (Deinstitutional-based) เนื่องจากงบประมาณ ดังกล่าวไม่ตอบสนองกับความต้องการของคนในชุมชน

ชาวบ้านจึงช่วยกันหาทางแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าด้วยวิธีการเรียไรเงินบริจาคทั่วทุก หลังคาเรือน ซึ่งก็ได้เงินมามากบ้างน้อยบ้างมาพอนามาแก้ไขปัญหาด่าง ๆ ให้พอบรรเทาเบาบาง ลงได้เป็นครั้งคราวไป จากเหตุการณ์ดังกล่าวนี้ ทำให้ผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการหมู่บ้าน และ ชาวบ้านบางส่วนตระหนักว่าวิธีการดังกล่าวยังไม่สามารถพัฒนาหมู่บ้าน และจัดการกับปัญหาที่ เกิดขึ้นได้อย่างทั่วถึง เป็นระบบ และมีความมั่นคงยั่งยืน ดังนั้น จึงได้เริ่มหาหรือเพื่อหาแนวทางแก้ไข ปัญหาดังกล่าวจึงได้ข้อสรุปว่าจะร่วมกันจัดตั้ง “กลุ่มกองทุนพัฒนาหมู่บ้าน” ขึ้น

ในขณะเดียวกัน การจัดตั้งกลุ่มกองทุนพัฒนาหมู่บ้านจะต้องใช้เงินทุนตั้งต้น และ เพื่อความมั่นคงของกลุ่มกองทุนพัฒนาหมู่บ้านในระยะยาว จึงเห็นสมควรจัดตั้ง “กลุ่มร้านค้า ชุมชน” เพื่อเป็นแหล่งเงินทุนสำคัญของกลุ่มกองทุนพัฒนาหมู่บ้าน โดยการหักกำไรผลประโยชน์ การ ในอัตราร้อยละ 30 ของกลุ่มร้านค้าชุมชนในปีนั้น ๆ เข้าสมทบกลุ่มกองทุนพัฒนาหมู่บ้าน ดังกล่าว ซึ่งวิธีการนี้ยังถือปฏิบัติเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน

กองทุนพัฒนาหมู่บ้านเกิดมา 20 ปีที่แล้ว โดยเนื้องานของกองทุนเอง ปีแรกที่เขาทำ ร้านค้า พอครบ 1 ปี เค้าปิดบดลุ มันถูกกันมาที่บพัฒนาร้อยละ 30 ของกำไรสุทธิ ปีไหนกำไรมากก็มีเงินมามาก ปีไหนกำไรน้อยก็มีเงินมาน้อย ต่อมาหลัง ๆ นี้มีคนมาดู งานก็เก็บคนมาดูงาน 1,000 บาท คณะละพัน ก็เอาไปวางไว้ที่กองทุนพัฒนาหมู่บ้าน เนี่ย ก็คือที่มาของกองทุนพัฒนาหมู่บ้าน หรือกลุ่มงานอื่น เขามีเงินมีทองเขาก็ให้ อย่างเช่น กลุ่มรวมซื้อรวมขายยางพารา มีกำไรปีที่แล้วเขาให้มา 5,000 ให้มากับ กลุ่มงานนี้ แล้วก็กองทุนเงินล้าน เคยให้เท่าไรไม่รู้คงประมาณ 2,000-3,000 บาท นานมาแล้วจำไม่ได้ (ชาติชาย เหลืองเจริญ, สัมภาษณ์, 12 ธันวาคม 2551)

กลุ่มกองทุนพัฒนาหมู่บ้าน จึงเริ่มต้นการก่อตั้งกลุ่มร้านค้าชุมชนก่อนเมื่อปี พ.ศ. 2529 แล้วจึงเริ่มดำเนินการจัดตั้งกลุ่มกองทุนดังกล่าวขึ้นอย่างจริงจังในปี พ.ศ. 2531 เมื่อกลุ่มร้านค้าชุมชนหมู่บ้านจำรุงประสบความสำเร็จอย่างมาก ได้ผลกำไรสุทธิมากถึง 50,000 บาท ชาวบ้านจึงได้นำกำไรสุทธิจากผลประกอบการ จำนวน 15,000 บาท (หรือร้อยละ 30 จากกำไรสุทธิ) มาจัดตั้ง “กองทุนพัฒนาหมู่บ้านจำรุง” ได้เป็นผลสำเร็จตามเจตนารมณ์แรกเริ่ม ควบคู่กับการ “ขอแรง” จากอาสาสมัครชาวบ้านและการเรียขอรับบริจาคตามครัวเรือนต่าง ๆ

โครงสร้างการบริหารในขณะนั้น ผู้ใหญ่บ้านเป็นประธานกลุ่มโดยตำแหน่ง ร่วมกับคณะกรรมการหมู่บ้านซึ่งเป็นคณะกรรมการกลุ่มโดยตำแหน่งเช่นเดียวกัน มีหน้าที่บริหารกลุ่มกองทุนพัฒนาหมู่บ้านให้เป็นไปตามเป้าหมาย การจัดกิจกรรมสาธารณประโยชน์ต่าง ๆ การนำเงินจากกลุ่มกองทุนพัฒนาหมู่บ้าน มาใช้จะต้องผ่านความเห็นชอบจากคณะกรรมการหมู่บ้าน รวมทั้งการจัดทำบัญชีของกลุ่มกองทุนพัฒนาหมู่บ้าน อีกด้วย

กองทุนพัฒนาหมู่บ้าน ผู้ใหญ่บ้านมันเป็นประธานโดยตำแหน่ง คือสมัยก่อนนั้นนะ เวลาจะใช้เงิน จะใช้เงินผ่านคณะกรรมการหมู่บ้านในช่วงเวลานั้น ๆ แต่มายุคผมเนี่ย ผมใช้เงินกองทุนพัฒนาหมู่บ้านผ่านเวทีสภาหมู่บ้าน มาถึงรุ่นผมเนี่ยผมต้องการให้คนเข้าถึงงบประมาณก่อนนี้นะความเท่าเทียม ถ้าใครต้องการเงิน ก็ไปวันที่ 15 ไปเสนอใครต้องการเงิน แล้วก็ให้สภาเป็นคนตัดสินใจว่า เขาสมควรได้ตั้งค์ใหม่ คือยุคผมต้องการเปิดทุกตัว เป้าหมายเดียวก็ไปอยู่แค่คน 2-3 คน มันเกิดการแข็งตัวเกินไป ถ้าเราให้เขาเข้าถึงงบประมาณก่อนนี้ โดยผ่านเวทีสภาหมู่บ้าน เมื่อไหร่เนี่ยทุกคนจะเข้าถึงหมด (ชาติชาย เหลืองเจริญ, สัมภาษณ์, 12 ธันวาคม 2551)

การดำเนินงานของกลุ่มกองทุนพัฒนาหมู่บ้านจำรุงเป็นไปด้วยความเรียบร้อย ทั้งงานด้านการพัฒนาเส้นทางคมนาคม การประชาสัมพันธ์ และสาธารณประโยชน์ การจัดกิจกรรมพัฒนาแต่ละครั้งได้อาศัยทั้งความมีน้ำใจจากอาสาสมัคร โดยกลุ่มกองทุนพัฒนาหมู่บ้านจะนำเงินที่มีอยู่มาจัดหาวัสดุอุปกรณ์ อาหารและน้ำดื่มเป็นการตอบแทน ซึ่งอาสาสมัครชาวบ้านล้วนแล้วแต่เป็นเครือญาติกัน หรือรู้จักกันทั้งสิ้น เป็นการเสริมสร้างความสามัคคี และความมีน้ำใจจากชาวบ้านที่เข้ามาช่วยกิจกรรม และบางครั้งกลุ่มกองทุนพัฒนาหมู่บ้าน ยังได้ช่วยสร้างงานสร้างโอกาสให้กับบุคคลอื่นในพื้นที่ใกล้เคียงอีกด้วย ทั้งการซื้อวัสดุอุปกรณ์จากภายนอก เช่น การซื้อดินเพื่อถมถนน (ที่ต้องซื้อเป็นคันรถบรรทุก 6 ล้อ) หรือเมื่อขาดแรงงานหรืองานนั้นเกินกำลังความสามารถ โดยเฉพาะเมื่อถึงช่วงฤดูกาลเก็บเกี่ยวผลผลิต เนื่องจากผลไม้ต่าง ๆ หลายชนิดจะสามารถเก็บเกี่ยวในช่วงเวลาเดียวกันซึ่งมีปริมาณมาก หรือเป็นช่วงที่เหมาะสมต่อการกรีด

ยางพาราให้ได้คุณภาพดี ชาวบ้านในหมู่บ้านจ่ารุงจึงมีภาระในการเก็บเกี่ยวผลผลิตในสวนของตนเองเพื่อให้ได้ผลผลิตที่ดีที่สุด เพราะหากคุณภาพผลผลิตดีเมื่อนำไปขายก็จะได้ราคาสูงนั่นเอง ทำให้ชาวบ้านไม่สามารถเข้าร่วมพัฒนาหมู่บ้านได้ แรงงานในการทำกิจกรรมพัฒนาหมู่บ้านจึงมีไม่เพียงพอ เมื่อเป็นเช่นนั้น กลุ่มกองทุนพัฒนาหมู่บ้าน จึงริเริ่มดำเนินการประสานงานกับหมู่บ้านใกล้เคียงเพื่อว่าจ้างหาคนภายนอกหมู่บ้านมาทำงานแทน โดยจ่ายค่าแรงตามความหนักเบาของงานและความสามารถ

เปล่ามีแต่ของเราเอง ก็ตัวบพัฒนาเรา คือเราเรียกว่า งบน้ำจิ้มเอาไว้ต่องานนั่นเอง แต่เวลาที่หน่วยงานอื่นที่เราไปเกี่ยวข้องด้วย เราได้เงินมาก็จะลงไปตามกลุ่มงานนั้น ๆ มันไม่ได้มาที่บพัฒนา มันไปตามกลุ่มงาน เช่น มาที่เกษตรก็ไปเกษตร มาขยะก็ไปขยะ มาโฮมสเตย์ก็ไปโฮมสเตย์ ไปตามหน่วยงานกลุ่มงานนั้น ๆ ถ้าเวลาไม่มีเงินเนีย หรือเวลาทำกิจกรรมนะ คือ สมัยก่อนจะฝากความหวัง ไว้ที่บพัฒนาอย่างเดียว แต่ถ้าทุกวันนี้ ไม่ว่าจะทำกิจกรรมใดก็ แล้วแต่ ก็จะมีบอกว่า เอามา 1,000 ๆ มีตั้งคั้งนั้นนี้ พวกนี้พวกกลุ่มงานนะกลุ่มละ 1,000 อย่างเงี้ย ถ้าไม่มีตั้งค้ายเอาข้าวมาข้าวก็ถึงก็ว่ามา ผักจัดมา อย่างเนี้ย พอมีกิจกรรม มันก็จะเกิดการเค้าเรียกเชื่อมโยงโดยอัตโนมัติ (ชาติชาย เหลืองเจริญ, สัมภาษณ์, 12 ธันวาคม 2551)

การดำเนินงานของกลุ่มกองทุนหมู่บ้านจ่ารุงยังดำเนินไปด้วยดีเรื่อยมา จนกระทั่งปี พ.ศ. 2543 กลุ่มกองทุนพัฒนาหมู่บ้านจ่ารุงจึงได้เข้ามามีบทบาทหลักในการพัฒนาหมู่บ้านตามข้อชี้วัดเพื่อการสำรวจข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) อย่างจริงจัง ควบคู่กับการพัฒนาหมู่บ้านค้าชุมชนที่มีมาแต่เดิม โดยคณะกรรมการหมู่บ้านได้กำหนดแนวทางการพัฒนาหมู่บ้านจ่ารุงไว้ 7 ด้าน และได้ดำเนินการสำเร็จเป็นรูปธรรมแล้ว ดังนี้

1. การดำเนินกิจการร้านค้าชุมชนให้เป็นศูนย์กลางของหมู่บ้านตามแนวคิดเศรษฐกิจชุมชน
2. การก่อสร้างสถานที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน เป็นแหล่งความรู้ และข้อมูลข่าวสาร
3. การจัดสร้างหอกระจายข่าว (เสียงตามสาย) เพื่อทำหน้าที่เผยแพร่ข่าวสาร และนัดหมายกิจกรรมต่าง ๆ ของหมู่บ้าน
4. การจัดหาแหล่งกักเก็บน้ำจืดให้เพียงพอต่อการอุปโภคบริโภคของหมู่บ้านตลอดทั้งปี
5. การกำหนดให้ทุกหลังคาเรือนมีห้องส้วมชนิดราดน้ำ

6. การกำหนดให้สร้างรั้วรอบครัวเรือนหรือที่พักอาศัยของตน

7. การสร้างสุขนิสัยเรื่องการรักษาความสะอาด ความเป็นระเบียบเรียบร้อยในทุกหลังคาเรือน

จากการสรุปผลการดำเนินงานของกลุ่มกองทุนพัฒนาหมู่บ้านจำรุงที่ผ่านมา จนถึงช่วงประมาณปี พ.ศ. 2543 นั้น กล่าวได้ว่า กลุ่มกองทุนพัฒนาหมู่บ้านจำรุงสามารถสนองความจำเป็น ความต้องการ และบรรเทาความเดือดร้อนของชาวบ้าน รวมถึงการตระหนักในบทบาทผู้เสริมสร้างความเจริญแก่หมู่บ้านของตนเองด้วยตนเองได้โดยไม่จำเป็นต้องพึ่งพางบประมาณจากราชการเพียงอย่างเดียวเช่นในอดีต อย่างไรก็ตาม กลุ่มกองทุนพัฒนาหมู่บ้านจำรุงยังมีข้อจำกัดบางประการ กล่าวคือ ข้อจำกัดเรื่องเงินสมทบหลักของกองทุนพัฒนาหมู่บ้านจำรุงที่ได้มีจำนวนไม่คงที่ อันเนื่องมาจากต้องขึ้นอยู่กับการประกอบกิจการของกลุ่มร้านค้าชุมชนในแต่ละปี และข้อจำกัดเรื่องการบริหารเงินกลุ่มกองทุนพัฒนาหมู่บ้านจำรุงที่ปฏิบัติต่อ ๆ กันมานั้น ผู้ใหญ่บ้านรวมทั้งคณะกรรมการหมู่บ้านที่จะต้องเป็นผู้อนุญาตในการใช้เงินเท่านั้นทำให้บางครั้งอาจเกิดความล่าช้าได้เมื่อมีความจำเป็นที่จะต้องใช้เงินแล้วผู้ใหญ่บ้าน และคณะกรรมการในบางครั้งอาจไปทำธุระภายนอกหมู่บ้านจำรุงทำให้ไม่สามารถจัดสรรเงินในส่วนนี้ได้

ในสมัยผู้ใหญ่ชาติชาย เหลืองเจริญ ดำรงตำแหน่งผู้ใหญ่บ้าน (พ.ศ. 2547-2552) ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญของกลุ่มกองทุนพัฒนาหมู่บ้านจำรุง ในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2548-2551 กล่าวคือ การปรับเปลี่ยนโครงสร้างการบริหารกลุ่มกองทุนพัฒนาหมู่บ้านเสียใหม่ โดยการจัดตั้งเวทีสภาหมู่บ้าน จากปรากฏการณ์ที่ผู้นำชุมชน เห็นความสำคัญของการพัฒนาคน ผนวกกับประสบการณ์ในการทำงานด้านพัฒนาชุมชน “ผู้นำชุมชน เห็นความสำคัญของความเท่าเทียมกัน โดยใช้เวทีสภาพูดคุยภายในชุมชน” (บรรจบ ตั้งมั่น, สัมภาษณ์, 20 สิงหาคม 2551) จึงได้เกิดแนวคิดในการจัดตั้งเวทีสภาหมู่บ้าน เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันในชุมชน

การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างสู่กระบวนการเวทีสภาหมู่บ้าน

จากเดิมที่อำนาจการบริหารและตัดสินใจอยู่ที่ผู้ใหญ่บ้าน และคณะกรรมการหมู่บ้าน ซึ่งใช้ระบบผู้อาวุโส และความเป็นเครือญาติกันในชุมชนมาปรึกษาหารือกัน เพื่อร่วมกันพัฒนาชุมชน โดยมีผู้ใหญ่บ้าน และคณะกรรมการที่มีภาวะผู้นำชุมชน โดยชาวบ้านได้เลือกสรรแล้วว่ามี ความเหมาะสม มีความเสียสละ ซื่อสัตย์ ในการทำงานให้กับชุมชน โดยดูจาก “ศักยภาพเขาทำได้ แล้วก็คนชุมชนจะรู้จักกันว่าคนนี้ได้เราจะรู้จักกันดีใจคอทั้งหมด” (เอกพล ผลงาม, สัมภาษณ์, 18 สิงหาคม 2551) มาเป็นรูปแบบการบริหารจัดการ และการตัดสินใจโดยผ่านกระบวนการเวทีสภาหมู่บ้านเป็นปรากฏการณ์หนึ่งเพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมกันระหว่างชาวบ้านในชุมชนกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และภาคีเครือข่าย ที่สามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการประชุมเวทีสภาหมู่บ้าน

ได้เมื่อมีเรื่องสำคัญ หรือเรื่องที่ต้องชี้แจงให้คนจำรู้งได้รับทราบถึงข่าวสารข้อมูลจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยให้มีการประชุมสภาหมู่บ้านจำรู้งทุกวันที่ 15 ของเดือน ทั้งนี้ ด้วยผู้ใหญ่ชาติชายต้องการใช้กระบวนการสภาหมู่บ้านเพื่อทำให้คนในชุมชน สามารถเข้าถึงทรัพยากร และเข้ามามีบทบาท มีส่วนร่วมในกลุ่มกองทุนพัฒนาหมู่บ้านจำรู้งได้โดยเท่าเทียมกัน

การมีเวทีสภาหมู่บ้าน มีเป้าหมายเพื่อให้คนในชุมชนมีสิทธิในการแสดงความคิดเห็น แลกเปลี่ยนเรียนรู้ เกี่ยวกับกิจกรรมที่เกิดขึ้นภายในหมู่บ้าน เช่น การปลูกต้นไม้ริมทาง ตัดต้นหญ้าที่รกร้างทางถนน เพื่อพัฒนาชุมชนให้สะอาด ร่มรื่น ในอีกแง่หนึ่งการมีเวทีสภาหมู่บ้าน ยังเป็นการส่งเสริมให้กลุ่มต่าง ๆ ในชุมชนได้เข้ามาทำกิจกรรมร่วมกันในชุมชน

ซึ่งกระบวนการเสนอเรื่องการพัฒนา หรือขอความช่วยเหลือจากกลุ่มกองทุนพัฒนาหมู่บ้าน นั้น จะจัดขึ้นในการประชุมเวทีสภาหมู่บ้าน หากการประชุมครั้งนั้นมีผู้เสนอเรื่องเข้ามา ก็จะนำเข้าสู่การพิจารณาของเวทีสภาหมู่บ้าน ถึงความจำเป็นและเหตุผลในเรื่องนั้น ๆ เมื่อการพิจารณาเสร็จสิ้น เวทีสภาหมู่บ้านจะหาข้อสรุป และลงมติว่าผู้นั้นสมควรได้รับเงินช่วยเหลือจากกลุ่มกองทุนพัฒนาหมู่บ้าน หรือไม่ หรือในเรื่องของการนำเงินมาพัฒนาชุมชน พร้อมทั้งอธิบายเหตุผลในการลงความเห็นครั้งนั้นด้วย

การหาข้อตกลง ข้อพิจารณาผ่านเวทีสภาหมู่บ้านถึงจะมีกระบวนการดำเนินงานในการตัดสินใจที่ล่าช้าจากเดิมที่การตัดสินใจจะมีแค่ผู้ใหญ่บ้านกับคณะกรรมการหมู่บ้านมาเป็นการตัดสินใจร่วมกันภายในชุมชน แต่ในการตัดสินใจที่ล่าช้าก็มีผลดีเนื่องจากคนในจำรู้งมีความคิดที่หลากหลายรูปแบบ ซึ่งความคิดเหล่านี้จะนำไปสู่การพัฒนา โดยผ่านเวทีเป็นความรู้ที่มีการตกผลึก เช่น ภายในเวทีสภาหมู่บ้าน ผู้ใหญ่บ้านได้มีการเสนอความคิดเห็นเรื่องการปลูกผักสวนครัวภายในครัวเรือน เพื่อใช้บริโภคภายในครัวเรือน ช่วยลดรายจ่ายในเรื่องวัตถุดิบที่ใช้ในการประกอบอาหารได้

สมาชิกบางคนเสนอว่า “บางบ้านไม่มีพื้นที่เหลือที่จะปลูกผักได้” (สำเริง ดินนาน, สัมภาษณ์, 19 สิงหาคม 2551)

และมีสมาชิกลำเสนอ “ให้ใช้บ่อซีเมนต์ปลูกผัก เพื่อให้เป็นรูปแบบเดียวกัน แต่ปลูกผักชนิดใดก็ได้” (มานพ กว้างขวาง, สัมภาษณ์, 5 กันยายน 2551) ซึ่งภายในเวทีสภาหมู่บ้านก็ยอมรับข้อตกลงที่สมาชิกเสนอร่วมกันในการใช้บ่อซีเมนต์ปลูกผัก เนื่องจากบางบ้านไม่มีพื้นที่ในการปลูกผัก อีกทั้งเพื่อให้มีความเป็นระเบียบเรียบร้อยดูสวยงามเป็นเอกลักษณ์ของหมู่บ้าน

การนำความรู้จากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในเวทีสภาหมู่บ้าน มาปรับประยุกต์ใช้เพื่อตอบสนองความต้องการของชุมชน เป็นสวัสดิการขั้นพื้นฐานที่ชุมชนได้ร่วมกันสร้างขึ้นมาเพื่อการกินดีอยู่ดีของชาวบ้าน นอกจากนั้นการมีเวทีสภาหมู่บ้าน ทำให้เกิดปรากฏการณ์การเปลี่ยนแปลง

ของชุมชนในแง่ของการตัดสินใจที่ทุกคนสามารถร่วมกันตัดสินใจได้ แล้วยังได้มีการนำเอาความรู้จากคนในชุมชนที่ได้ไปศึกษาดูงาน หรือที่ได้จากการอบรมภายนอกชุมชนเข้ามาถ่ายทอดผ่านเวทีสภาหมู่บ้าน เพื่อเพิ่มความรู้ให้กับคนในจำรุ่งที่ไม่ได้มีโอกาสไปเรียนรู้ในเรื่องนั้น ๆ

การนำความรู้มาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในเวทีสภาหมู่บ้าน นับเป็นส่วนสำคัญของกระบวนการจัดการความรู้โดยมีเวทีสภาหมู่บ้าน เป็นเครื่องมือในการจัดการความรู้ เพื่อต้องการให้คนในชุมชนได้มีส่วนร่วมกันสร้างสวัสดิการขั้นพื้นฐานของชุมชนด้วยการระดมความคิดเห็น เพื่อให้เกิดความรู้ที่หลากหลายนำไปสู่การแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นภายในชุมชน นอกจากนี้ยังเป็นเวทีของการสร้างความรู้ที่ได้จากการไปศึกษาดูงานจากภายนอก เพื่อนำความรู้ที่ได้กลับมาปรับใช้ให้เหมาะสมกับวิถีการดำเนินชีวิตของชุมชน เนื่องจากเวทีสภาหมู่บ้านที่เป็นจุดแข็งของชุมชนนั้น จะมีการจัดประชุมในทุก ๆ เดือนทำให้คนในชุมชนได้เรียนรู้ ความรู้ที่มาจากทั้งภายใน และภายนอกที่มีการใช้เวทีสภาหมู่บ้านเป็นเครื่องมือในการกระจายความรู้สู่ชุมชน

ซึ่งข้อแตกต่างระหว่างการพูดคุยผ่านวงสนทนาอื่น ๆ กับเวทีสภาหมู่บ้าน คือ เวทีสภาหมู่บ้าน เป็นเวทีที่ชาวบ้านสามารถแลกเปลี่ยนเรียนรู้ได้โดยตรง และคนในชุมชนทุกคนก็สามารถเข้าถึงความรู้ได้ หรือถ้าคนในชุมชนบางคนไม่ได้เข้าเวทีสภาหมู่บ้าน ก็สามารถรับฟังความรู้ ข่าวสารจากเสียงตามสายของชุมชนได้ ต่างจากกลุ่มที่ไม่เป็นทางการ เช่น วงเปตอง วงกาแป เป็นต้นที่สามารถแลกเปลี่ยนเรียนรู้ได้เฉพาะกลุ่ม หรือบุคคลที่อยู่ในวงสนทนาเวลานั้นเท่านั้น ทำให้คนในชุมชนไม่สามารถเข้าถึงองค์ความรู้ได้อย่างทั่วถึง

การนำเวทีสภาแบบตะวันตก มาปรับประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับวิถีชีวิต ถึงแม้เวทีสภาหมู่บ้านจะเป็นรูปแบบที่เป็นทางการ แต่การดำเนินงานเป็น “แบบกันเอง” คือเป็นเวทีที่ใช้ปรึกษาหารือ แลกเปลี่ยนความคิดเห็น เพื่อสร้างความเท่าเทียมให้แก่คนในชุมชน โดยนำความขัดแย้งในแต่ละเรื่องมาสู่เวทีเพื่อสร้างความเท่าเทียม ไม่ว่าเด็กและเยาวชนพูดผู้ใหญ่ก็ต้องฟัง ผู้ใหญ่พูดเด็กก็ต้องฟังเช่นเดียวกัน ในการตัดสินใจข้อขัดแย้งของความแตกต่างทางความคิดนั้น จะใช้รูปแบบสอบถามว่า “มีใครเห็นด้วยไหม เอาด้วยไหม ทำไหม” (สำเร็จ ดินาน, สัมภาษณ์, 19 สิงหาคม 2551) ถ้าผู้ที่อยู่ในที่ประชุมไม่มีใครแย้งก็ถือว่าเป็นการยอมรับข้อตกลงร่วมกัน แต่ถ้ามีใครแย้งก็จะนำเรื่องนั้นกลับไปหาข้อมูล หรือพูดคุย ปรึกษาหารือกันจนรอบเพื่อทำความเข้าใจ และนำกลับเข้ามาปรึกษาหารือในเวทีครั้งต่อไป เช่น การก่อตั้งกลุ่มรวมซื้อรวมขายยางพาราที่มีการนำเข้าสู่เวทีหลายครั้ง เนื่องจากมีเสียงส่วนใหญ่กลัวว่าถ้าดำเนินงานแล้วจะขาดทุน จนในที่สุดก็ตกลงกันว่าลองดำเนินการ โดยการระดมทุน จากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจะเห็นว่าการแตกต่างทางความคิดมิได้เป็นการสร้างความแตกแยกให้เกิดขึ้นผ่านในชุมชน แต่ความแตกต่างเหล่านี้จะนำไปสู่การพัฒนาในที่สุด

การจัดการความรู้ที่เกิดจากวิถีชีวิตของคนในชุมชน

เวทีสภาหมู่บ้าน ถือว่าเป็นเครื่องมือสำคัญของกระบวนการจัดการความรู้ที่เกิดจากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ร่วมกันคิด ร่วมกันปฏิบัติ ร่วมตัดสินใจ และร่วมรับผลประโยชน์ อีกทั้งผลประโยชน์ที่ได้ก็กลับคืนสู่ชุมชน ถือว่าการมีเวทีสภาหมู่บ้าน เป็นการจัดการความรู้ที่เกิดจากวิถีชีวิตของคนในชุมชน เป็นการสร้างองค์ความรู้ หรือการได้มาของชุดความรู้หนึ่ง ที่ชุมชนสามารถนำความรู้ที่ได้ไปต่อยอดทางความรู้ในการประยุกต์ใช้ในงานพัฒนาชุมชนรูปแบบต่าง ๆ เช่น อย่างที่กล่าวมาข้างต้น การปลูกผักสวนครัวในบ่อซีเมนต์ ซึ่งชาวบ้านได้รับผลประโยชน์โดยตรง คือ การประหยัดรายจ่ายในครัวเรือน ประโยชน์ทางอ้อมที่ชาวบ้านได้รับ คือ ช่วยสร้างการเรียนรู้ของชาวบ้านในการปลูกผักสวนครัวไว้บริโภคเองในครัวเรือน ถ้าผักสวนครัวเหลือมากก็สามารถนำไปจำหน่ายได้ ซึ่งถือได้ว่าเป็นการต่อยอดทางความรู้ โดยการลงมือปฏิบัติภายในชุมชน เป็นชุมชนแบบใหม่ที่มีการปรับตัวให้สอดคล้องกับสิ่งแวดล้อม หรือสถานการณ์ที่เกิดขึ้นตลอดเวลา ซึ่งก็คือการจัดการความรู้ในชีวิตประจำวันที่เราเรียกว่า “ชุมชนปฏิบัติการ” หรือ Community of Practice อย่างหนึ่งด้วย (พูนลาภ อุทัยเลิศอรุณ, 2547, น. 1-45)

แม้ว่าการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการบริหารกลุ่มกองทุนพัฒนาหมู่บ้าน ดังกล่าวจะทำให้ผู้ใหญ่บ้าน พร้อมทั้งคณะกรรมการหมู่บ้านถูกลดทอนบทบาท และอำนาจการตัดสินใจก็ตาม แต่ก็ได้สร้างโอกาสแก่ชาวบ้านที่สามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการความมั่นคงในหมู่บ้านของตนเอง และผู้ใหญ่บ้านก็ยังคงดำรงตำแหน่งประธานกลุ่มกองทุนพัฒนาหมู่บ้าน ในตำแหน่งตามเดิม อีกทั้งยังคงสิทธิในการอนุมัติเงินพัฒนาหมู่บ้านหากมีเหตุจำเป็นเร่งด่วนได้โดยไม่ต้องรอการพิจารณาจากเวทีสภาหมู่บ้านก่อนในวงเงินไม่เกิน 5,000 บาท แต่ต้องชี้แจงถึงความจำเป็นดังกล่าวพร้อมแสดงหลักฐานการใช้จ่ายแก่เวทีสภาหมู่บ้านในการประชุมครั้งต่อไป

จากรูปแบบการอนุมัติเงินของกองทุนพัฒนาหมู่บ้านจำรุ่ง ซึ่งเป็นการกำกับดูแลแบบตะวันตกที่นำมาเป็นกติกาเพื่อใช้ภายในชุมชน โดยใช้ความโปร่งใส ตรวจสอบได้จากหลักฐาน ที่หมู่บ้านได้นำมาปรับใช้ภายในชุมชน จากการเบิกเงินที่ต้องรอเข้าเวทีสภาหมู่บ้านถ้าเป็นเรื่องที่เร่งด่วนอาจจะไม่ได้จึงได้นำวิธีการนี้มาปรับใช้เนื่องจากชุมชนเชื่อในคุณภาวะ และความโปร่งใสของผู้ใหญ่บ้าน เนื่องจากหมู่บ้านจำรุ่งมีความเป็นเครือญาติ มีความไว้น้ำใจ เชื่อใจ มีวินัย มีความเอื้อเฟื้อ และมีความรับผิดชอบร่วมกัน ถึงแม้จะไม่ได้นำเรื่องเข้าเวทีสภาหมู่บ้านเพื่อให้คนในหมู่บ้านจำรุ่งได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ เพราะ ภาวะความเป็นผู้นำของผู้ใหญ่ แสดงถึงความรับผิดชอบที่จะมาชี้แจง พร้อมแสดงหลักฐานในเวทีสภาหมู่บ้านเพื่อให้คนในหมู่บ้านจำรุ่งรับรู้ถึงการนำเงินไปใช้ว่านำไปใช้ในเรื่องใด เพื่ออะไร “ถ้าผู้ใหญ่บ้านนำเงินไปใช้ก็จะมีปรากฏใน

รายงาน และต้องกลับมารายงานในสัปดาห์ 5,000 บาท ไปใช้อะไร” (บรรจบ ตั้งมั่น, สัมภาษณ์, 20 สิงหาคม 2551) แสดงถึงความโปร่งใส และความรับผิดชอบที่ผู้ใหญ่บ้านมีต่อชุมชน

การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการบริหารจัดการ

นอกเหนือจากการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้าง และการบริหารแล้ว หลังจากที่บ้านจำรุงเป็นที่รู้จักในฐานะหมู่บ้านเข้มแข็ง รวมทั้งการได้รับพระราชทานรางวัลหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงจากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทำให้หมู่บ้านจำรุงเป็นที่รู้จักมากขึ้น มีทั้งบุคคล บุคลากรจากองค์กรต่าง ๆ และจากสถาบันการศึกษาขอเข้ามาศึกษาดูงาน ตลอดจนขอเข้ามาทำการฝึกภาคปฏิบัติเป็นจำนวนมาก ดังนั้น ผู้ใหญ่ชาติชาย จึงริเริ่มที่จะนำค่าตอบแทนจากผู้เข้ามาศึกษาดูงานจำนวน 1,000 บาทต่อครั้ง และค่าตอบแทนจากผู้เข้ามาฝึกภาคปฏิบัติ เนื่องจากชุมชนต่าง ๆ ต้องแบกรับภาระค่าใช้จ่าย ค่าน้ำ ค่าไฟฟ้า ค่าจ้างพนักงานดูแลทำความสะอาด ค่าอาหารว่าง จึงต้องมีการเก็บเงินค่าเข้ามาศึกษาดูงาน จากการแบกรับภาระค่าใช้จ่ายดังกล่าวส่งผลให้บางชุมชนต้องรับผู้ที่เข้ามาศึกษาดูงาน เพื่อลดค่าใช้จ่ายภายในชุมชน อย่างไรก็ตามการเก็บค่าใช้จ่ายในการเข้ามาศึกษาดูงาน 1,000 บาท นี้ก็ถือเป็นธุรกิจหนึ่งที่น่ารายได้เข้าสู่ชุมชน ที่เป็นธุรกิจที่ไม่ได้มีการระดมทุน หรือใช้ทุนในการดำเนินงาน แต่มีรูปแบบการบริหารจัดการที่เป็นข้อตกลงระหว่างชุมชนกับผู้เข้ามาศึกษาดูงานภายในชุมชนว่าจะต้องจ่าย 1,000 บาท ต่อ 1 คนะ ที่เข้ามาศึกษาดูงาน โดยที่ไม่จำกัดจำนวนคน เมื่อรับเงินมาแล้วก็จะมีการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบ เริ่มต้นจากหักค่าใช้จ่าย ได้แก่ ค่าจ้างพนักงาน ซึ่งเป็นคนในหมู่บ้านจำรุง ค่าจัดเตรียมสถานที่ ค่าน้ำ ค่าไฟ และค่าธรรมเนียมอื่น ๆ เมื่อหักค่าใช้จ่ายทั้งหมดแล้ว ก็นำเงินในส่วนที่เหลือเข้าสมทบทุนกลุ่มกองทุนพัฒนาหมู่บ้านจำรุง

จากปรากฏการณ์ การเก็บเงินจากผู้เข้ามาศึกษาดูงาน ได้มีการแบ่งผลค่าตอบแทน โดยจะมีการแบ่งค่าแรงให้กับคนในชุมชนที่มาช่วยเหลือในการอำนวยความสะดวกในการดูแลคณะผู้เข้ามาศึกษาดูงานในชุมชน ค่าตอบแทนที่ได้รับจะได้ประมาณคนละ 50-100 บาท ซึ่งจะขึ้นอยู่กับสัดส่วนของจำนวนคนในชุมชนที่เข้ามาช่วยเหลืออำนวยความสะดวกดูแลคณะผู้เข้ามาศึกษาดูงาน โดยเงินส่วนที่เหลือจากการจ่ายค่าตอบแทนจะนำไปรวมกับเงินกองทุนพัฒนาหมู่บ้าน

ซึ่งคนในชุมชนมีความเห็นว่า “การให้ค่าตอบแทนก็ดี เพราะทำให้คนที่เสียสละเวลาในการประกอบอาชีพของตนเองมาช่วยเหลือชุมชนไม่สามารถไปประกอบอาชีพอาจขาดรายได้ถ้ามีค่าตอบแทนเล็กน้อยก็จะทำให้มีรายได้” (เอกพล ผลงาม, สัมภาษณ์, 18 สิงหาคม 2551)

ส่วนบุคคลภายนอกคิดว่า “การเก็บเงินจากผู้เข้ามาศึกษาดูงานให้แก่ผู้ที่เข้ามาดูแลทำความสะอาดสถานที่สำหรับคนที่เข้ามาศึกษาดูงาน และในส่วนที่เหลือก็นำเข้ากองทุนพัฒนา

หมู่บ้านของตนเองก็น่าจะถือเป็นการเพิ่มรายได้ให้แก่ชุมชน” (ผู้มาศึกษาดูงานจากจังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์, 5 กันยายน 2551)

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมีข้อสังเกตว่า

การให้ค่าตอบแทนในบางครั้งอาจเป็นการลดทอดความเสียสละ ความเอื้ออาทรของคนในชุมชนลงไป อาจส่งผลให้ควมมีจิตอาสา และความเสียสละอันเป็นวิถีของชุมชนเลือนหายไปได้ ดังนั้น ชุมชนควรให้ค่าตอบแทนในบางเรื่องที่ส่งผลให้คนในชุมชนไม่ได้ไปประกอบอาชีพ เพราะเข้ามาช่วยเหลือในการดูแลสถานที่ เพื่อให้จิตอาสาที่มีอยู่ภายในชุมชนยังคงอยู่คู่กับชุมชนต่อไป

จากที่กล่าวมาข้างต้น ผลกระทบจากการเข้ามาของธุรกิจ การให้ค่าตอบแทนในการเข้ามาศึกษาดูงานในชุมชน ส่งผลให้ความเสียสละ ความเอื้ออาทรในชุมชนลดน้อยลง เนื่องจากชุมชนรับเอาระบบทุนนิยมเข้ามาใช้ด้วยการจ่ายค่าตอบแทนให้แก่ผู้ที่เข้ามาทำความสะอาดสถานที่ ถึงแม้ชุมชนจะไม่ได้ยึดติดกับระบบทุนนิยมทั้งหมด คนในชุมชนก็ยังคงมาช่วยเหลือในการต้อนรับ และดูแลทำความสะอาด เนื่องจากวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชนก็ยังคงอยู่ทั้งในเรื่องของความเสียสละ จิตอาสาในการเห็นความสำคัญของการช่วยเหลือชุมชน ถึงแม้ในบางครั้งจะไม่ได้รับค่าตอบแทน คนในชุมชนก็ยังมีการช่วยเหลือกัน โดยที่ไม่มีเงินเข้ามาเป็นตัวกลางของการทำงาน ดังนั้นชุมชนควรมีการรับเอาระบบทุนนิยมในการให้ค่าตอบแทนเข้ามาใช้อย่างระมัดระวัง เพื่อไม่ให้ธุรกิจการให้ค่าตอบแทนแก่คนในชุมชนที่เข้ามาช่วยเหลือในการจัดสถานที่นั้นเข้ามามีอิทธิพลต่อการทำงานในชุมชนที่มีความเสียสละ ความเอื้ออาทร ของคนในชุมชนที่สำคัญนั้นเริ่มลดน้อยลงไปจากชุมชน เพราะถ้าชุมชนขาดความระมัดระวังก็จะส่งผลให้เงินเข้ามามีบทบาทมากเกินไป และเป็นตัวกำหนดการเข้ามาช่วยเหลือกันภายในชุมชน และวิถีการดำเนินชีวิตของชุมชน จากที่เคยมีรูปแบบจิตอาสา การเสียสละ ความเอื้ออาทร ความมีน้ำใจ ของคนในชุมชนนั้นอาจลดเลือนหายไป

ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นนับเป็นการตระหนักรู้เท่าทันระบบทุนนิยมของชุมชนที่มีการนำระบบเงินเข้ามาใช้ถึงแม้การนำเงินมาเป็นผลตอบแทนให้แก่คนที่เข้ามาช่วยเหลือในการทำงานด้านการดูแลทำความสะอาดสถานที่ให้แก่ผู้ที่เข้ามาศึกษาดูงาน แต่ชุมชนก็ยังคงรูปแบบของการช่วยเหลือในด้านจิตอาสาที่คนในชุมชนมีความเสียสละ เอื้ออาทร นับเป็นการผสมผสานเพื่อคงรูปแบบวัฒนธรรมชุมชนเดิมกับวัฒนธรรมทุนนิยม

ซึ่งถ้าหากชุมชน รับเอาแต่วัฒนธรรมทุนนิยมเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตของชุมชน จะส่งผลให้ทุนทางวัฒนธรรม ในเรื่องความเสียสละ ความเอื้ออาทร ของชุมชนลดเลือนและจางหายไปจากชุมชนได้ในอนาคต แต่ถ้าชุมชนไม่รับเอาวัฒนธรรม ในส่วนของธุรกิจ ชุมชนจะต้องแบกรับภาระในเรื่องค่าใช้จ่ายทุกอย่าง ซึ่งทำให้ชุมชนไม่สามารถดำเนินงานในส่วนของการถ่ายทอด

ความรู้ เรื่องวิถีชีวิต ภูมิปัญญาต่าง ๆ เพื่อให้ผู้ที่เข้ามาศึกษาดูงานภายในชุมชน ได้เรียนรู้ เข้าใจ และนำกลับไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับวิถีการดำเนินชีวิตของตนเอง

แนวทางในการพัฒนาเพื่อให้จิตอาสา และวัฒนธรรมชุมชนยังคงอยู่ในรูปแบบของ ธุรกิจการให้คำตอบแทนในการเข้ามาศึกษาดูงานภายในชุมชน ควรจะมีการผสมผสานของ รูปแบบธุรกิจ ในส่วนที่ชุมชนต้องมีค่าใช้จ่ายในการต้อนรับผู้ที่เข้ามาศึกษาดูงาน แต่ในส่วนที่ไม่มี ค่าใช้จ่าย ควรมีการผลักดันเปลี่ยนหมุนเวียนให้คนภายในชุมชนเข้ามาช่วยกันดูแลตามความสะดวก ของแต่ละบุคคล เพื่อให้คนในชุมชนเกิดมีความสำนึกรักชุมชนของตนเอง และยังคงเป็นชุมชนที่มี จิตอาสา ความเสียสละ และความเอื้ออาทร ที่มีความรักความผูกพันมากกว่าการได้มาของ ค่าตอบแทนอย่างยั่งยืน อีกทั้งผู้ที่เข้ามาศึกษาดูงานก็ยังได้ประโยชน์ จากการเข้ามาเรียนรู้ถึงวิถี การดำเนินชีวิตที่ถึงแม้จะเสียค่าใช้จ่ายในบางส่วนแต่ก็ยังเข้าถึงความเสียสละ และความเอื้อ ออาทรของคนในชุมชน

ดังนั้น ชุมชนจะต้องเรียนรู้ที่จะนำกระแสนิยมมาปรับประยุกต์ใช้ในชุมชนและ ยังคงรักษาวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชนให้ยังคงอยู่อย่างยั่งยืน และรักษาความสมดุลระหว่าง กระแสนิยมกับวัฒนธรรมดั้งเดิม จะเห็นได้ว่า ความเป็นชุมชนดั้งเดิมที่มีทุนทางสังคม ทุนทาง วัฒนธรรม ความเสียสละ ได้ช่วยทำให้ชุมชนเรียนรู้ในเรื่องของการปรับตัวให้เข้ากับกระแสของ วัฒนธรรมทุนนิยม ที่เข้ามาในชุมชนได้อย่างลงตัว

ในระยะเวลาต่อมาได้เกิดกลุ่มธุรกิจชุมชน ได้แก่ กลุ่มกะปิ-น้ำปลา กลุ่มรวมซื้อรวม ขายยางพารา และกลุ่มที่พักชุมชนโฮมสเตย์ (Home Stay Service) ฯลฯ กลุ่มต่าง ๆ เหล่านี้ได้จัดสรร ผลกำไรส่วนหนึ่ง เพื่อเข้าสมทบทุนการดำเนินงานของกลุ่มกองทุนพัฒนาหมู่บ้าน ส่งผลให้กลุ่ม กองทุนพัฒนาหมู่บ้านจำรุ่งมีความมั่นคง สามารถยกระดับการพัฒนาเพื่อสร้างเสริมคุณภาพชีวิต ให้กับคนในหมู่บ้านจำรุ่งได้มากขึ้น

ผู้วิจัยได้สังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม เห็นว่าบริเวณรอบหมู่บ้านจำรุ่งมีความสะอาดมาก ไม่มีขยะ และไม่มีหญ้าขึ้นรกบริเวณริมทาง จากคำบอกเล่าของคนในหมู่บ้านจำรุ่ง ถึงสาเหตุที่ หมู่บ้านแห่งนี้สะอาดเกิดจากการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนที่ช่วยกันรักษาความสะอาด “ก็ชาวบ้านในหมู่บ้านนี้แหละที่ช่วยกันทำ ก็มีเก็บขยะบ้าง ตัดหญ้าข้างทางบ้าง” (มานพ กว้างขวาง, สัมภาษณ์, 5 กันยายน 2551) โดยใช้กองทุนพัฒนาหมู่บ้าน ในการซื้อวัตถุดิบมาทำอาหาร และ น้ำมาเลี้ยงให้สำหรับคนที่มาช่วยกันพัฒนาหมู่บ้าน แต่ถ้าครั้งใดมีการพัฒนาหมู่บ้านที่ต้องซื้อ น้ำมัน อุปกรณ์ในการพัฒนางานก็จะใช้กองทุนพัฒนาในการจัดซื้อ การพัฒนาหมู่บ้านบางครั้งก็มี การให้ค่าจ้างสำหรับงานตัดต้นไม้ริมทางที่คนในชุมชนไม่สามารถขึ้นไปตัดได้ ซึ่งจะมีการจ้างทั้ง คนในหมู่บ้าน และคนนอกเข้ามาช่วยในการพัฒนาในส่วนที่คนในชุมชนไม่สะดวกหรือไม่

อุปกรณ์ในการพัฒนาหมู่บ้าน ซึ่งตลอดเวลาที่ผู้วิจัยอยู่ในหมู่บ้านจำรุง ก็จะมีการตัดหญ้าริมทาง และมีการตัดต้นไม้ที่ขึ้นออกมาทำให้ถนนแคบ และมีการนำหลอดไฟมาเปลี่ยนไฟทางในดวงที่เสีย ในช่วงเดือนสิงหาคม 2551 ผู้วิจัยได้มีส่วนร่วมในการปลูกต้นไม้ริมทางในหมู่บ้านจำรุง ในการปลูก ครั้งนั้นใช้งบกองทุนพัฒนาหมู่บ้าน ซื้อต้นมะขาม และมีเครื่องดื่ม อาหารมาเลี้ยงคนในหมู่บ้านที่ ร่วมกันปลูกต้นไม้ริมทางในการมาช่วยกันครั้งนี้มีทั้งเด็ก และผู้ใหญ่ โดยผู้ใหญ่ชายได้บอกว่า ที่เลือกต้นมะขามนั้นเวลาต้นมะขามโตก็สามารถนำมาใช้ทำอาหารได้ทั้งใบทั้งฝัก ให้ประโยชน์แก่ คนในหมู่บ้านจำรุง ในความคิดของผู้วิจัยนั้นเห็นว่างบกองทุนนั้นแม้จะมีไม่มากแต่ก็สามารถนำมา พัฒนาในหมู่บ้าน โดยที่ไม่ต้องรอทางหน่วยงานเทศบาลตำบลเนินสอเข้ามาช่วยเหลือนับเป็น การพึ่งพาตนเอง

คนในหมู่บ้านจำรุงได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของตนเอง ไม่ว่าจะเป็น การก่อสร้างถนน การตัดต้นไม้การปลูกต้นไม้ริมทาง กิจกรรมเหล่านี้ต้องอาศัยความร่วมมือ ร่วมใจ ลงแรง ในการพัฒนาเพื่อให้ชุมชนสะอาดเป็นระเบียบเรียบร้อย มีสภาพแวดล้อมที่ดี หรือการ ช่วยเหลือกันภายในชุมชน จากกิจกรรมที่เกิดขึ้นในการพัฒนาชุมชนที่ต้องอาศัยการมีส่วนร่วม ภายในชุมชน ดังกล่าวเป็นจุดเริ่มต้นแรกของการสร้างความสามัคคี และการนำเงินจากกำไรของ ร้านค้าชุมชนที่ทุกคนในชุมชนมีส่วนร่วมในการซื้อของมาเข้ากองทุนพัฒนาหมู่บ้านร้อยละ 30 เป็น การสร้างให้ทุกคนมีส่วนร่วมในการพัฒนาทำให้คนในหมู่บ้านมีความรู้สึกเป็นเจ้าของหมู่บ้าน ร่วมกัน และรู้สึกรักหมู่บ้านของตนเองเพิ่มมากขึ้น

ซึ่งในการร่วมกันพัฒนาหมู่บ้านนับว่าเป็นการสร้างความสัมพันธ์ภาพให้กับคนใน หมู่บ้าน ในการทำงานแต่ละครั้งคนในหมู่บ้านจะได้พบปะ พูดคุย แลกเปลี่ยนความคิดเห็นในเรื่อง การทำงานในแต่ละกลุ่มกิจกรรม วิถีชีวิตความเป็นอยู่ อีกทั้งข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ ที่แต่ละบุคคลใน ชุมชนได้ไปเรียนรู้ หรือรับรู้มาถ่ายทอดผ่านการทำกิจกรรมการพัฒนาหมู่บ้านร่วมกัน จากปรากฏการณ์ ที่เกิดขึ้นไม่ได้สร้างเพียงสัมพันธ์ภาพระหว่างผู้ใหญ่กับผู้ใหญ่ภายในหมู่บ้านเท่านั้น เพราะในการ ทำกิจกรรมแต่ละครั้งยังมีเด็กและเยาวชนภายในหมู่บ้านจำรุงเข้าร่วมด้วย ถึงแม้เด็กและเยาวชน จะไม่ได้ลงแรง หรือช่วยเหลืองานพัฒนาหมู่บ้านเท่ากับผู้ใหญ่ แต่เด็กและเยาวชนจะได้รับรู้ความรู้ ความเข้าใจ วัฒนธรรม ประเพณี ของชุมชนจากการลงมือปฏิบัติจริง โดยไม่ผ่านจากคำบอกเล่า จากผู้ใหญ่เท่านั้น เด็กและเยาวชนจะได้เรียนรู้ และลงมือปฏิบัติจริงพร้อมกับสร้างความเข้าใจ ระหว่างผู้ใหญ่กับเด็กและเยาวชน ขณะที่ร่วมกันพัฒนาหมู่บ้านเด็กและเยาวชนก็เกิดความรู้สึกรัก และหวงแหนชุมชนบ้านเกิดของตนเอง ที่ได้รับการปลูกฝังจากผู้ใหญ่ผ่านกิจกรรมที่จัดขึ้นในแต่ละครั้ง เป็นการซึมซับความรู้อย่างค่อยเป็นค่อยไป และเป็นการถ่ายทอดความรู้จากรุ่นสู่รุ่นระหว่างการทำ กิจกรรมร่วมกัน

กลุ่มธุรกิจชุมชน

1. กลุ่มร้านค้าชุมชน

จากนโยบายของรัฐบาลผ่านทาง 4 กระทรวงหลัก โดยกระทรวงมหาดไทย กระทรวงเกษตรกระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงสาธารณสุข เข้ามาสนับสนุนให้ชุมชนเข้าใจถึงโครงการศูนย์สาธิตการตลาด (ร้านค้าชุมชน) ซึ่งไม่ได้มีข้อบังคับให้ชุมชนดำเนินโครงการ กระจอบเหมาะกับการดำเนินงานพัฒนาหมู่บ้านที่ต้องใช้งบประมาณในการพัฒนากำลังประสบกับปัญหาในเรื่องงบประมาณที่จะมาในช่วงเดือนตุลาคม-ธันวาคม ของทุกปี ซึ่งในช่วงเดือนนี้นั้นจะเข้าช่วงฤดูฝน ทำให้งบประมาณที่มาช่วงปลายปี เพื่อพัฒนาสาธารณูปโภคในด้านต่าง ๆ ต้องดำเนินการในช่วงฤดูฝน ส่งผลให้คนในหมู่บ้านจำรุ่งที่ใช้ถนน เพื่อการคมนาคมมีความยากลำบากในการเข้าออกภายนอกชุมชน หมอบานเย็น ดินาน เจ้าหน้าทีสาธารณสุขประจำสถานีอนามัยบ้านจำรุ่งในขณะนั้น ที่ได้ประสานงานกับผู้ใหญ่บ้าน และคณะกรรมการหมู่บ้าน เพื่อปรึกษาหารือการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านจำรุ่ง โดยมีแนวความคิดว่า ถ้ามีเงินทุนเป็นของชุมชนจะดำเนินการพัฒนาสาธารณูปโภคในช่วงใดก็ได้ไม่ต้องรอนงบประมาณจากภาครัฐที่เข้ามาในช่วงฤดูฝน จากนั้นได้มีการประสานงานเรียกประชุมคนในหมู่บ้านจำรุ่ง เพื่อร่วมตัดสินใจในการก่อตั้งร้านค้าชุมชนตามแนวทางโครงการของ 4 กระทรวงที่เข้ามาสนับสนุน เพื่อที่จะนำเงินมาพัฒนาหมู่บ้าน จึงได้มีการไปศึกษาดูงานจากหมู่บ้านใกล้เคียงที่ได้ดำเนินงานร้านค้าชุมชนและประสบผลสำเร็จ เพื่อเป็นแบบอย่างในการจัดตั้งร้านค้าชุมชน หลังจากการไปศึกษาดูงานได้มีการประชุมในหมู่บ้านเพื่อหาแนวทางที่เหมาะสมกับชุมชนของตนเอง และได้จัดตั้งร้านค้าชุมชนขึ้น เพื่อเป็นแหล่งเงินทุนสำคัญของกลุ่มกองทุนพัฒนาหมู่บ้านจำรุ่ง โดยการหักกำไรผลประกอบการในอัตราร้อยละ 30 ของกลุ่มร้านค้าชุมชนในปีนั้น ๆ เข้าสมทบกองทุนฯ กิจกรรมกลุ่มร้านค้าชุมชนเริ่มต้นขึ้นอย่างจริงจังเมื่อวันที่ 29 กันยายน พ.ศ. 2529 โดยการระดมทุนจัดตั้งเป็นครั้งแรก ในราคาหุ้นละ 50 บาท จำนวน 665 หุ้น เป็นจำนวนเงินทั้งสิ้น 33,250 บาท เงินจำนวนดังกล่าวนำไปซื้อสินค้าอุปโภคบริโภคในชีวิตประจำวันของชาวบ้าน มีสถานที่จำหน่ายสินค้าของกลุ่มร้านค้าชุมชนแห่งแรกคือพื้นที่ส่วนหนึ่งภายในบ้านพักของ นายณรงค์ กว้างขวาง ซึ่งมีตำแหน่งคณะกรรมการหมู่บ้านจำรุ่งขณะนั้น สถานที่ดังกล่าวยังใช้จัดกิจกรรมของกลุ่มร้านค้าชุมชนในวาระโอกาสต่าง ๆ อีกด้วย หลังจากการเตรียมการมานานนับปี กิจกรรมร้านค้าชุมชนจึงพร้อมจำหน่ายสินค้าแก่ชาวบ้านในปี พ.ศ. 2530

จากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นสะท้อนให้เห็นว่าหมู่บ้านจำรุ่งมีความต้องการที่จะแก้ไขปัญหาในเรื่องงบประมาณที่ล่าช้าที่จะมาในช่วงปลายปี จึงได้มีการระดมความคิด เพื่อจะแก้ปัญหาดังกล่าว ในช่วงเวลานั้นทาง 4 กระทรวงได้ให้การสนับสนุนโครงการศูนย์สาธิตการตลาด

ซึ่งทางหมู่บ้านจำรุงได้นำมาปรับประยุกต์ให้เหมาะสมกับความต้องการของชุมชนในเรื่องงบประมาณ และนำมาเป็นแหล่งเงินทุนสำคัญของการพัฒนาชุมชน ซึ่งรูปแบบของการจัดตั้งร้านค้าชุมชนของหมู่บ้านจำรุงมีจุดเด่นตรงที่มีระบบพื้นฐานความเป็นเครือญาติที่เข้ามาอยู่ร่วมกันเป็นระยะเวลาที่ยาวนาน จนกลายเป็นความรักความผูกพัน ความเอื้ออาทรที่ส่งผลให้เกิดความร่วมมือร่วมใจ ในการก่อตั้งร้านค้าชุมชน เพื่อการพัฒนาหมู่บ้านของตนเอง ในการก่อตั้งร้านค้าชุมชนได้มีการไป ศึกษาดูงานนำความรู้จากภายนอกมาปรับใช้ด้วยการศึกษาในเรื่อง การระดมทุน การจัดซื้อ การทำบัญชี การปันผลกำไรให้กับสมาชิก ซึ่งนับว่าเป็นการสร้างความรู้ใหม่ที่ชุมชนไปเรียนรู้ และนำมาผนวกเข้ากับความรู้เดิม และประสบการณ์ที่ได้รับจากระบบทุนนิยมมาเป็นบทเรียนให้หมู่บ้านจำรุง ในเรื่องการรับเทคโนโลยีโดยไม่ได้ศึกษาถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้น เช่นการนำสารเคมี มาใช้ การใช้ปุ๋ยเคมี_เนื่องจากการรับนโยบายจากภาครัฐต้องมีการศึกษาถึงข้อมูล รูปแบบของ โครงการอย่างละเอียด เพื่อนำมาใช้ในชุมชน โดยอาศัยความเป็นเครือญาติ การมีส่วนร่วมของ คนในหมู่บ้านจำรุง เข้ามาร่วมระดมความคิด และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ผ่านเวทีการประชุมของ หมู่บ้าน เพื่อให้เกิดร้านค้าชุมชนที่สนองตอบความต้องการของหมู่บ้านในการพัฒนา ด้าน สาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน อีกทั้งชุมชนยังสามารถหาตลาดจำหน่ายสินค้า พร้อมเรียนรู้หลักการ ตลาด และสามารถซื้อสินค้าอุปโภคบริโภคได้ในราคาถูกโดย ไม่ต้องเดินทางเข้าไปซื้อสินค้า ในเมือง เป็นเสมือนสวัสดิการในชุมชน

รูปแบบของการบริหารจัดการมีคณะกรรมการกลุ่มร้านค้าชุมชนประกอบด้วย ผู้ใหญ่บ้านทำหน้าที่เป็นประธานกลุ่มโดยตำแหน่ง มีรองประธานกลุ่ม เภรบุญญิก ผู้ช่วยเภรบุญญิก กรรมการฝ่ายจัดซื้อ กรรมการฝ่ายขาย และกรรมการฝ่ายตรวจนับสินค้า รวมทั้งสิ้น 15 คน ซึ่งคณะกรรมการกลุ่มร้านค้าชุมชนที่ได้รับการแต่งตั้งนั้น มาจากการคัดเลือกตามความเหมาะสม ของแต่ละคนตามความสามารถ ความรับผิดชอบ “เราก็ต้องดูศักยภาพเขาทำได้แล้วก็คนชุมชนจะ รู้จักกันว่าคนนี้ไม่ดีเราจะรู้จักกันเสียใจออกกันหมด” (เอกพล ผลงาม, สัมภาษณ์, 18 สิงหาคม 2551) โดยคนในหมู่บ้านจำรุงได้มีประชาคมติร่วมกัน ในระยะแรกดำเนินกิจการโดยให้ผู้ถือหุ้นผลัดเปลี่ยน หมุนเวียนกันทำหน้าที่ผู้ดูแลร้านและจำหน่ายสินค้า และสมาชิกที่เหลือต่างช่วยกันดูแลร้านรวมทั้ง ให้ความร่วมมือในการซื้อสินค้าจากร้านค้าชุมชนอย่างสม่ำเสมอ จนกระทั่งเมื่อปิดบัญชีปีงบประมาณ พ.ศ. 2531 กลุ่มร้านค้าชุมชนหมู่บ้านจำรุงได้ผลกำไรสุทธิมากถึง 50,000 บาท สามารถนำเงินมา ปันผลแก่ผู้ถือหุ้น อีกทั้งยังสามารถนำเงินส่วนหนึ่งจากผลกำไรสุทธิ จำนวน 15,000 บาท (หรือ ร้อยละ 30 จากกำไรสุทธิ) มาจัดตั้ง “กองทุนพัฒนาหมู่บ้านจำรุง” ได้สำเร็จจุล่ง จึงกล่าวได้ว่า กิจการของกลุ่มร้านค้าชุมชนในระยะเริ่มแรกนั้นประสบความสำเร็จอย่างมาก และทำให้ การพัฒนาหมู่บ้านทำได้โดยสะดวกขึ้นเพราะได้อาศัยส่วนหนึ่งของผลกำไรจากร้านค้าชุมชนมา

จัดตั้งกลุ่มกองทุนเพื่อพัฒนาหมู่บ้านของตนเอง ถือได้ว่าทั้งส่วนรวมและส่วนบุคคลต่างได้รับประโยชน์ด้วยกันทั้งสิ้น จากการนำเงินเข้ากองทุนพัฒนาหมู่บ้าน และการแบ่งผลกำไรตามจำนวนหุ้นของสมาชิกแต่ละคน แต่สิ่งที่สำคัญยิ่งกว่า คือ การที่ชาวบ้านเริ่มเห็นประโยชน์ของการรวมกลุ่มขึ้นในชุมชนว่าทำให้พวกเขาบรรเทาความยากจน และมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น

จากการคัดเลือกคณะกรรมการแสดงให้เห็นว่าหมู่บ้านจ่ารุงมีระบบเครือข่ายที่เป็นระบบความสัมพันธ์ขั้นพื้นฐานที่สุดในสังคม และระบบอุปถัมภ์ที่ส่งผลต่อระบบการคัดเลือกคณะกรรมการที่เด่นชัด เห็นได้จากคนในหมู่บ้านจ่ารุงก็ทราบทุกคนเป็นอย่างดีว่ามีนิสัยใจคออย่างไร เหมาะสมกับหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายหรือไม่ เพราะความที่ใกล้ชิด และรู้จักกันดีภายในชุมชนทำให้ทราบข้อบกพร่อง หรือข้อดีของคนในหมู่บ้านเป็นอย่างดี ในช่วงระยะแรกที่ดำเนินการมีการให้สมาชิกผู้ถือหุ้นมาลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันทำหน้าที่ดูแล และจำหน่ายสินค้า ถือเป็นการสร้างจิตสำนึกให้กับสมาชิก และสร้างความรู้สึกรักหวงแหนร้านค้าชุมชนของตนเอง อีกทั้งในการเริ่มต้นของการตั้งร้านค้าชุมชนในช่วงแรกจะต้องใช้เงินในการลงทุนจึงไม่สามารถจ้างคนมาจำหน่ายสินค้าได้ การมีส่วนร่วมจึงถูกนำมาใช้ร้านค้าชุมชน เพื่อให้สามารถจำหน่ายสินค้าได้ โดยอาศัยความร่วมมือที่มีจากคนในหมู่บ้านจ่ารุง เมื่อดำเนินงานมาครบปีหมู่บ้านจ่ารุงก็มีผลกำไรจากการจัดตั้งร้านค้าชุมชน และสามารถนำกำไรสุทธิร้อยละ 30 มาจัดตั้งกลุ่มกองทุนพัฒนาหมู่บ้านเป็นการเชื่อมโยงให้เกิดกลุ่มกิจกรรมภายในชุมชน นับว่าเป็นการต่อยอดทางความคิดที่คนในชุมชนช่วยกันระดมความคิดตั้งแต่แรกเริ่มก่อตั้งร้านค้าชุมชน ทำให้คนในหมู่บ้านจ่ารุงเห็นประโยชน์ของการระดมความคิด การมีส่วนร่วม และการรวมกลุ่มกันภายในชุมชนที่สามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตและเป็นสวัสดิการให้กับคนในหมู่บ้านจ่ารุง

ปัญหาและอุปสรรคของกลุ่มร้านค้าชุมชน

แม้ว่ากิจการในปีแรกจะประสบความสำเร็จอย่างสูง แต่เมื่อเข้าสู่ปีที่ 2 กลุ่มร้านค้าชุมชนต้องเผชิญกับอุปสรรค คือ สมาชิกร้านค้าชุมชนที่มีหุ้นไม่สามารถมาทำหน้าที่จำหน่ายสินค้าตามลำดับหมุนเวียนที่กำหนดไว้ เนื่องจากระยะเวลาดังกล่าวเป็นช่วงฤดูกาลเก็บเกี่ยวผลไม้ ซึ่งเป็นอาชีพหลักของชาวบ้านบริเวณนี้ ในระยะแรกแกนนำกลุ่ม และสมาชิกที่ว่างจากการเก็บเกี่ยวผลผลิตจึงต้องมาทำหน้าที่จำหน่ายสินค้าแทนไปก่อน ต่อมาจึงว่าจ้างชาวบ้านในหมู่บ้านที่ไม่มีภาระ และเป็นคนที่ไว้เนื้อเชื่อใจกันในเรื่องทรัพย์สินมาทำหน้าที่ประจำในฝ่ายขายเรื่อยมา เมื่อปิดบัญชีบดุลในปี พ.ศ. 2532 กลุ่มร้านค้าชุมชนยังสามารถจ่ายปันผลให้แก่สมาชิกและสมทบกลุ่มกองทุนพัฒนาหมู่บ้านจ่ารุงได้เช่นเดิม จากเหตุการณ์ดังกล่าวทำให้คนในหมู่บ้านเริ่มตระหนัก และยังได้รับรู้ถึงความสำคัญของการเสียสละ และเริ่มรู้สึกถึงความเป็นเจ้าของกิจการร้านค้าชุมชนนี้ร่วมกันมากขึ้น เพราะในขณะนั้นหากผู้ถือหุ้นทุกคนสนใจเฉพาะ

การเก็บเกี่ยวผลผลิตของตนแล้ว ไม่มีใครที่เสียสละเวลาให้กับร้านค้าชุมชน ก็จะไม่มีการไปทำหน้าที่จำหน่ายสินค้า และถ้าไม่มีแกนนำกลุ่มเข้าช่วยกันแก้ไขปัญหานี้ ผู้ซื้อก็ไม่สามารถไปซื้อสินค้าจากร้านค้าชุมชนได้ เมื่อไม่มีผู้ซื้อก็ไม่มีรายได้ ทำให้กิจการร้านค้าอาจจะไม่ได้กำไรหรือขาดทุนก็ได้

จากผลการดำเนินงานร้านค้าชุมชนในปีที่ 2 ปรากฏว่าร้านค้าชุมชนต้องเผชิญกับปัญหาด้านการบริหารจัดการร้านค้าชุมชน เรื่องผู้จำหน่ายสินค้าตามลำดับการหมุนเวียนที่กำหนดไว้ได้ เนื่องจากปัจจัยภายนอกที่ส่งผลต่อการบริหารจัดการที่สมาชิกร้านค้าชุมชนไม่สามารถมาจำหน่ายสินค้าในช่วงฤดูกาลเก็บเกี่ยวผลไม้มัน ซึ่งถือว่าเป็นผลผลิตหลักของคนหมู่บ้านจำรุง พบว่าการแก้ไขในช่วงแรกไม่ได้แก้ไขที่ระบบการบริหารจัดการที่ให้สมาชิกผลัดเปลี่ยนกันมาจำหน่ายสินค้า แต่เป็นการแก้ไขปัญหเฉพาะหน้าของแกนนำกลุ่ม โดยการให้แกนนำกลุ่ม และสมาชิกที่ว่างจากการเก็บเกี่ยวผลผลิตมาจำหน่ายสินค้าแทน ซึ่งเป็นการแก้ไขปัญหที่ไม่ได้ตรงกับปัญหา เพราะไม่ได้แก้ไขที่ระบบบริหารจัดการที่จะต้องมีการจัดเปลี่ยนหมุนเวียนวันจำหน่ายให้เหมาะสมกับช่วงเวลาของสมาชิกแต่ละคนที่ไม่สะดวกในวัน และเวลาดังกล่าวที่ได้ตกลงกันไว้ล่วงหน้า เพื่อให้สมาชิกสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการจำหน่ายสินค้า เพื่อให้การดำเนินงานของกลุ่มสามารถดำเนินการได้อย่างต่อเนื่อง ซึ่งต่อมาได้มีการจ้างคนในหมู่บ้านจำรุงมาจำหน่ายสินค้าเพื่อแก้ไขปัญหในระยะยาว และไม่ส่งผลกระทบต่อการประกอบอาชีพหลักของคนในหมู่บ้าน ในการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการจำหน่ายสินค้าทำให้คนในหมู่บ้านไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจำหน่ายสินค้าจากเดิมที่สมาชิกทุกคนมีสิทธิในการช่วยกันจำหน่ายสินค้า

ซึ่งในความเป็นจริงรูปแบบของการหมุนเวียนในการจำหน่ายสินค้าภายในชุมชนจะดีกว่ารูปแบบของการจ้างคนมาจำหน่ายสินค้า เนื่องจากรูปแบบการหมุนเวียนในการจำหน่ายสินค้าสามารถสร้างจิตสำนึกรักในร้านค้าชุมชนการมีส่วนร่วม ความเสียสละได้ดีถ้ามีรูปแบบการบริหารจัดการคนในชุมชน โดยให้สมาชิกผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันมาจำหน่ายสินค้าตามช่วงเวลาที่ไม่ได้เก็บเกี่ยวผลผลิตของตนเอง หรือกรณีว่างจากอาชีพหลักของคนในชุมชน เนื่องจากการเก็บเกี่ยวผลผลิตไม่ได้เก็บเกี่ยวพร้อมกันทุกหลังคาเรือนก็สามารถผลัดเปลี่ยนกันมาจำหน่ายสินค้าได้เช่นกันแต่ก่อน

อย่างไรก็ตาม การประกอบกิจการของกลุ่มร้านค้าชุมชนในปีที่ 3 (พ.ศ. 2532-2533) เป็นไปด้วยความราบรื่นและก้าวหน้ามาโดยตลอด มีทั้งลูกค้าและจำนวนสินค้าเข้ามาจำหน่ายเพิ่มมากขึ้น ส่งผลให้เกิดกำไรเพิ่มมากขึ้น ทำให้คนในหมู่บ้านมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดี มีสวัสดิการที่ดี เกิดการมีส่วนร่วมภายในชุมชน จากที่มีจำนวนสินค้ามาจำหน่ายเพิ่มมากขึ้นเกิดจากในปีที่ 1-2 ของการจำหน่ายสินค้ามีกำไรจนส่งผลให้มีเงินทุนเพิ่มมากขึ้นสามารถนำผลกำไร

เหล่านั้นมาซื้อสินค้าเพื่อมาจำหน่ายได้เพิ่มมากขึ้น เมื่อมีสินค้าที่หลากหลายก็ทำให้คนในชุมชนเข้ามาซื้อสินค้ามากขึ้น เพราะไม่ต้องเดินทางออกไปภายนอกชุมชนเพื่อซื้อสินค้าเอง อีกทั้งการซื้อสินค้าภายในชุมชนเงินที่ได้จ่ายไปก็ถูกนำกลับมาพัฒนาชุมชน ทำให้ที่ตั้งของร้านค้าแห่งเดิมนั้นคับแคบ ประกอบกับความต้องการให้ร้านค้าชุมชนมาตั้งอยู่บริเวณใจกลางหมู่บ้าน เพื่อให้เป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจของหมู่บ้าน ในการผลิต การแปรรูป การค้า และการบริหาร ที่คนในชุมชนสามารถเรียนรู้ พร้อมทั้งเป็นแหล่งเรียนรู้ให้กับบุคคลภายนอกว่าการดำเนินงานของชุมชนเป็นอย่างไรถึงประสบผลสำเร็จ อีกทั้งทำให้คนในชุมชนมาซื้อสินค้าได้สะดวกขึ้น เพราะเป็นจุดศูนย์รวมของหมู่บ้าน ถึงแม้กระบวนการมุ่งหวังผลกำไรในรูปแบบตัวเงิน แต่ในขณะเดียวกันก็ตระหนักถึงการพัฒนาชุมชนด้วยการปันผลกำไรร้อยละ 30 ให้กับการพัฒนา และความพึงพอใจของคนในชุมชน ที่แม้ว่าจะได้เงินเล็กน้อยแต่ตนเองครบครัน และชุมชน ก็สามารถดำรงอยู่อย่างรู้จักสามัคคี มั่นคงปลอดภัย ด้วยเหตุนี้ทางคณะกรรมการจึงได้ปรึกษาหารือเพื่อหาสถานที่ตั้งร้านค้าชุมชนแห่งใหม่ ในครั้งนั้น นายสนิทและนางศรีนวล คล่องใจ ได้อนุญาตให้ใช้ที่ดินบริเวณบ้านของตนเพื่อก่อสร้างอาคารร้านค้าชุมชนอย่างถาวรโดยไม่คิดค่าตอบแทน กลุ่มร้านค้าชุมชนจึงย้ายที่ทำการมายังที่ดินบริเวณดังกล่าว พร้อมทั้งได้เกิดการพัฒนาปรับปรุงกิจการหลายด้าน ได้แก่ การว่าจ้างเจ้าหน้าที่ประจำร้านเพื่อทำหน้าที่จำหน่ายสินค้าและดูแลร้านค้าโดยเฉพาะจำนวน 1 คน อีกทั้งการประสานงานของคุณหมอบานเย็นกับหน่วยงานต้นสังกัด ที่ทำให้กลุ่มร้านค้าชุมชนสามารถขอกู้เงินปลอดดอกเบี้ยจากสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดระยอง จำนวน 30,000 บาท มาเพิ่มทุนให้กับร้านค้าชุมชนได้สำเร็จ

นับแต่นั้นเป็นต้นมา กิจการร้านค้าชุมชนหมู่บ้านจ่ารุงยังดำเนินไปด้วยความราบรื่น จนกระทั่งปี พ.ศ. 2542 เมื่อนายอุดมและนางกาญจนา คล่องใจ ได้บริจาคบ้านพร้อมที่ดิน 1 ไร่ให้เป็นสาธารณสมบัติ คณะกรรมการจึงเห็นชอบให้ดำเนินการก่อสร้างอาคารร้านค้าชุมชนหลังใหม่ โดยใช้งบประมาณเบื้องต้นจากกองทุนมิยาซาวา และต่อมาได้รับงบประมาณสนับสนุนเพิ่มเติมจากกองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคม (SIF) มาดำเนินการก่อสร้างอาคารจนแล้วเสร็จ จึงได้ย้ายที่ทำการกลุ่มร้านค้าชุมชนมายังที่ตั้งแห่งใหม่ และอาคารร้านค้าชุมชนดังกล่าวได้จึงได้เปลี่ยนมาเป็น “ศูนย์การเรียนรู้และผู้สูงอายุ”

นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2543-2549 การดำเนินงานของกลุ่มร้านค้าชุมชนหมู่บ้านจ่ารุงถือว่าประสบความสำเร็จมาโดยตลอด มีกำไรจากผลประกอบการทุกปี นอกจากสามารถปันผลแก่ผู้ถือหุ้นแล้ว ยังสามารถจัดสรรผลกำไรส่วนหนึ่งเข้าสมทบกลุ่มกองทุนพัฒนาหมู่บ้านจ่ารุงตามวัตถุประสงค์ แต่ในปี พ.ศ. 2550 กลุ่มร้านค้าชุมชนกลับประสบภาวะขาดทุนอย่างมาก เนื่องจากสินค้าที่จำหน่ายในร้านค้าชุมชนมีบางส่วนที่หายไป เพราะ “การตรวจสอบที่ขาดการรัดกุม ไม่เป็น

ช่วงเวลาที่แน่นอน และมีความเข้มงวดน้อย ส่งผลให้ร้านค้าชุมชนขาดทุน” (เอกพล ผลงาม, สัมภาษณ์, 18 สิงหาคม 2551) เมื่อปีงบประมาณ 60,000-70,000 บาท ทำให้ไม่สามารถปันผลใด ๆ ได้ อย่างไรก็ตามในปีถัดมากลุ่มร้านค้าชุมชนหมู่บ้านจำรุงก็สามารถกอบกู้วิกฤติกลับมาได้กำไรอีกครั้งหนึ่งได้ผลกำไรประมาณ 70,000-80,000 บาท สืบเนื่องจากการมีการเปลี่ยนระบบในการตรวจสอบสินค้าที่มีความรัดกุมเพิ่มขึ้น โดยมีการตรวจสอบสินค้าและมาเก็บเงินทุก 4 วัน ถือได้ว่าเป็นการเรียนรู้ของคนในชุมชนที่นำความรู้จากการขาดทุนมาจัดการความรู้ให้เกิดผลประโยชน์ต่อกลุ่มกิจกรรม และชุมชน

ข้อค้นพบที่ได้ คือ ร้านค้าชุมชนมีจุดแข็งในการบริหารจัดการ โดยให้เจ้าหน้าที่การเงินมาเก็บเงินทุก 4 วัน และทำการตรวจสอบสินค้าภายในร้านค้าชุมชน ซึ่งเป็นการดูแลที่รอบคอบ เพื่อที่จะได้รู้ว่าต้องซื้อสินค้าชนิดใดเข้าร้านค้าชุมชนมาจำหน่ายเพิ่ม ซึ่งนับเป็นการจัดการความรู้ที่ได้จากการเรียนรู้ในเรื่องการบริหารจัดการที่ประสบปัญหาภาวะขาดทุน โดยคณะกรรมการได้แก้ไขปัญหาด้วยการระดมความคิดของคนในชุมชนผ่านเวทีสหภาพหมู่บ้าน เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และให้ได้มาซึ่งความรู้ และนำมาจัดการความรู้นั่นเอง

จากการที่ผู้วิจัยเข้าไปสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมกลุ่มร้านค้าชุมชนหมู่บ้านจำรุงแห่งนี้ แตกต่างจากร้านค้าทั่วไป ถึงแม้จะมีคนจำหน่ายสินค้า และมีคนมาซื้อของตามปกติ แต่ในลักษณะของการดำเนินกิจกรรมกลุ่มนั้น เวลาที่มีคนมาซื้อสินค้าก็จะมีพูดคุย ทักทาย ถึงชีวิตความเป็นอยู่ในแต่ละวัน จากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นกลุ่มร้านค้าชุมชนจะเป็นที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ถ่ายทอดความรู้ ทศนคติ และความรักความผูกพันของคนในชุมชนที่มีมายาวนาน เพราะนอกจากจะถามถึงชีวิตความเป็นอยู่แล้ว ร้านค้าชุมชนยังเป็นเวทีที่ใช้พูดคุยถึงการพัฒนาหมู่บ้าน การตัดต้นไม้ริมทาง การฉีดยาพ่นฆ่ายุง ซึ่งนับเป็นเวทีหนึ่งในชุมชนที่ให้ความรู้ ถ่ายทอดความรู้ และความรักความผูกพันให้กับคนในชุมชน จากนั้นผู้วิจัยได้สังเกตแบบมีส่วนร่วม โดยผู้วิจัยได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นกับผู้จัดการร้านค้าในเรื่องของการจัดทำบัญชี ในเรื่องรายรับ-รายจ่าย เป็นการช่วยความทรงจำ และมีการจดบันทึกกิจการต่าง ๆ อย่างมีระบบ การลงบัญชีที่ดี มีความเข้าใจในการจดบันทึก และการสรุปข้อมูลให้เหมาะสม สามารถนำข้อมูลที่ได้รับมาใช้ประโยชน์ในการตัดสินใจให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาด แนวโน้มของราคา ตลอดจนเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่มีผลกระทบต่อการดำเนินกิจกรรมได้อย่างเหมาะสมยิ่งขึ้น ทำให้คณะทำงานร้านค้าชุมชนทราบได้ว่ากิจการของตนเป็นอย่างไร และวิธีการอย่างหนึ่งที่จะแสดงฐานะทางการเงิน และผลการดำเนินงานว่ามีรายรับ-รายจ่ายอย่างไร ช่วยในการประเมินผลการดำเนินงานว่ามีกำไร หรือขาดทุน เพื่อนำมาตรวจสอบ หรือนำมาเป็นข้อมูลในการพัฒนาการจำหน่ายสินค้าต่าง ๆ ในร้านค้าชุมชน ทำให้ผู้วิจัย

ได้ถ่ายทอดความรู้ที่มีประโยชน์ต่อชุมชนเหมือนเป็นส่วนหนึ่งในชุมชนที่สามารถแสดงความคิดเห็นในเรื่องต่าง ๆ ได้

2. กลุ่มกะปิ น้ำปลา

ในปี พ.ศ. 2548 สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) ได้ให้การสนับสนุนหมู่บ้านจำรุงผ่านโครงการพลิกฟื้นวิถีชีวิตชุมชนตำบลเนินซ้อ ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อต้องการให้สมาชิกมีรายได้จากการทำกิจกรรมร่วมกัน โดยเน้นที่การประยุกต์ใช้องค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นในการแปรรูปผลผลิตบนพื้นฐานเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นแนวทางการดำเนินงาน ดังนั้น ทางหมู่บ้านจำรุงจึงได้จัดประชุมเวทีสภาหมู่บ้านเพื่อระดมความคิดจากคนในหมู่บ้าน ซึ่งจากการประชุมได้ข้อสรุปว่าจะจัดตั้งกลุ่มกะปิ น้ำปลา เนื่องจากการทำกะปิ และน้ำปลา เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่คนในหมู่บ้านมีความรู้ และเข้าใจถึงกระบวนการผลิตเป็นอย่างดี เพราะคนในหมู่บ้านมีการผลิตกะปิ น้ำปลา เพื่อบริโภคภายในครัวเรือนตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ดังนั้น การผลิตเพื่อจำหน่ายให้สมาชิกมีรายได้จากการทำกิจกรรมกลุ่มของหมู่บ้านจึงนับเป็นการนำความรู้ในด้านภูมิปัญญาของชุมชนมาสร้างรายได้ให้แก่คนในชุมชน อีกทั้งสตรีในหมู่บ้านยังเป็นสมาชิกกลุ่มสตรีอาสาหมู่ 7 ของเทศบาลตำบลเนินซ้อที่รวมกลุ่มกันเพื่อสร้างรายได้จากการแปรรูปผลผลิตจากการเกษตร และทางทะเล จึงได้แยกออกมาตั้งกลุ่มของตนเองภายในชุมชนผ่านโครงการพลิกฟื้นวิถีชีวิตชุมชนที่ให้การสนับสนุนงบประมาณแก่หมู่บ้านจำรุงในการดำเนินโครงการจำนวน 50,000 บาท และในปี พ.ศ. 2550 องค์การบริหารส่วนตำบลเนินซ้อ ได้จัดสรรงบประมาณอุดหนุนกิจกรรมแปรรูปกะปิ น้ำปลา เพิ่มเติม จำนวนทั้งสิ้น 40,000 บาท และยังได้รับการสนับสนุนจากกลุ่มน้ำปลาตำบลเนินซ้อเป็นภาชนะสำหรับหมักน้ำปลาและหมักกะปิจำนวน 20 ใบ และจากกลุ่มสตรีอาสาหมู่ 7 เพิ่มเติมจำนวน 5 ใบ โดยกลุ่มกะปิ น้ำปลาหมู่บ้านจำรุงได้ใช้บ้านพักของนางสุทิพย์ สุวรรณโชติ ประธานกลุ่มสตรีอาสาหมู่ 7 เป็นสถานที่ดำเนินงาน

โดยคณะทำงานของกลุ่มประกอบด้วย นางสุทิพย์ สุวรรณโชติ เป็นประธาน จากการเลือกของที่ประชุมกลุ่ม มีเลขาธุการ เจริญญิก และกรรมการ รวมทั้งสิ้น 7 คน ซึ่งการดำเนินกิจกรรมของกลุ่มกะปิ น้ำปลา มีสมาชิกของกลุ่มสตรีอาสาเป็นแกนนำในการทำงาน มีการระดมทุนเพิ่มเติมจากสมาชิกโดยการขายหุ้นให้กับสมาชิกในราคาหุ้นละ 100 บาท แต่สามารถถือหุ้นได้ไม่เกิน 20 หุ้นต่อสมาชิก 1 คน ขณะที่รูปแบบการดำเนินโครงการกลุ่มกะปิ น้ำปลา มุ่งเน้นที่กิจกรรมการแปรรูปผลผลิตจากทะเล ได้แก่ การทำกะปิ น้ำปลา พร้อมกับจัดประชุมร่วมกับเครือข่ายองค์กรชุมชนหมู่บ้านจำรุงทุกสิ้นเดือน และประชุมสภาหมู่บ้านทุกวันที่ 15 ของเดือน ในปีแรกมีสมาชิกผู้ถือหุ้น 59 ราย จำนวน 157 หุ้น เป็นเงิน 15,700 บาท มีหุ้นของเครือข่ายองค์กรชุมชนหมู่บ้านจำรุงจำนวน 500 หุ้น เป็นเงิน 50,000 บาท งบประมาณจัดหาอุปกรณ์เครื่องมือใน

การแปรรูป 20,000 บาท และทุนสำรองในบัญชีธนาคารชุมชนหมู่บ้านจำรุงจำนวน 24,000 บาท การดำเนินกิจกรรมของกลุ่มเป็นการนำความรู้ภูมิปัญญาดั้งเดิมที่ได้รับจากการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษมาปรับใช้ โดยมีการปรับเปลี่ยนสูตรในเรื่องชาด เพื่อให้เหมาะกับการผลิตเพื่อจำหน่าย มีการนำเทคโนโลยี หรือเครื่องทุนแรงเข้ามาช่วยในการโกลกเคยให้ละเอียด โดยการใช้เครื่องโม่อาหารตะพาบ เนื่องจากการผลิตเพื่อบริโภคภายในครัวเรือนไม่จำเป็นต้องผลิตมากเหมือนกับการผลิตเพื่อจำหน่ายที่ต้องผลิตให้มากจึงจำเป็นต้องมีอุปกรณ์ที่สามารถช่วยให้การผลิตได้มากและเร็วขึ้น เพื่อให้ทันต่อการจำหน่าย ซึ่งในการช่วยกันผลิตได้มีการให้คำแนะนำให้กับสมาชิกที่มีและไม่มีความรู้ในเรื่องการทำกะปิ น้ำปลาถึงขั้นตอนและวิธีในการทำ การใส่เกลือ การตากให้กับสมาชิกที่เข้ามาช่วยกิจกรรม โดยการดำเนินงานในแต่ละครั้งมีสมาชิกที่เข้าทำกิจกรรมประมาณ 5-7 คน ตามวัตถุดิบที่ใช้ในการผลิตว่ามีมากหรือน้อย ซึ่งสมาชิกที่ดำเนินกิจกรรมจะได้รับค่าตอบแทน 100-200 บาท แต่ถ้าสมาชิกคนใดไม่ได้เข้ามาดำเนินกิจกรรมก็จะได้รับผลประโยชน์เฉพาะ เงินปันผลกำไรของกลุ่มเท่านั้น นับเป็นข้อตกลงร่วมกันของสมาชิกกลุ่ม โดยไม่ได้มีการบังคับว่าใครต้องมาทำกิจกรรมในการผลิตกะปิ น้ำปลา เนื่องจากความสะดวกของสมาชิกแต่ละคนที่จะเข้าร่วมดำเนินกิจกรรมของกลุ่ม ในระยะต้นมีการผลิตกะปิ และน้ำปลาตามช่วงฤดูกาลของวัตถุดิบ ได้แก่ เคย และปลาทะเลที่ใช้ในการทำน้ำปลา ซึ่งในช่วงแรกของกลุ่มกะปิ น้ำปลายังไม่มีการปันผลกำไรให้กับสมาชิก เนื่องจากกิจกรรมในช่วงปีแรกยังเป็นการแปรรูปผลผลิตของผลไม้ในหมู่บ้านจำรุง อีกทั้งวิธีการทำน้ำปลายังต้องใช้เวลาในการหมักปลาเป็นระยะเวลานานถึง 8 เดือน และการผลิตน้ำปลาให้มีคุณภาพที่ดี ต้องหมักปลาในช่วงฤดูร้อน และการทำกะปิก็ต้องทำในช่วงฤดูที่มีเคย คือในช่วงปลายฝนต้นหนาว จนถึงฤดูร้อน เพราะในช่วงฤดูฝนจะมีลม และคลื่นทะเลที่แรงทำให้เคยซึ่งเป็นวัตถุดิบในการผลิตมีน้อยไม่เหมาะแก่การผลิต จึงส่งผลให้การปันผลกำไรของกลุ่มกะปิ น้ำปลา จะดำเนินการปันผลให้แก่สมาชิก 2 ปีต่อ 1 ครั้ง ซึ่งสมาชิกมีความพอใจ และเข้าใจถึงรูปแบบการดำเนินงานของกลุ่มที่ต้องใช้ระยะเวลายาวนาน และตามช่วงฤดูที่มีวัตถุดิบอีกทั้งในการลงทุนของกลุ่มนี้ยังไม่ต้องใช้เงินลงทุนในการดำเนินงานมากเหมือนกลุ่มร้านค้าชุมชน และกลุ่มรวมซื้อรวมขายยางพารา ดังนั้นถ้ามีการปันผลทุกปีจะทำให้ได้เงินปันผลที่น้อยแต่ถ้าเป็นการปันผล 2 ปี 1 ครั้ง สมาชิกจะได้เงินปันผลที่เพิ่มมากขึ้นมากกว่าการปันผลทุกปี

จากการบริหารจัดการของกลุ่มที่มีลักษณะตามการดำเนินงานของกิจกรรมที่เป็นช่วงฤดูกาล และการใช้ระยะเวลาในการหมักของน้ำปลาที่ต้องรอการจำหน่ายผลผลิตจึงไม่สามารถดำเนินการปันผลกำไรได้ทุกปีเหมือนกลุ่มร้านค้าชุมชน และกลุ่มรวมซื้อรวมขายยางพารา เนื่องจากรูปแบบกิจกรรมของกลุ่มร้านค้าชุมชน และกลุ่มรวมซื้อรวมขายยางพารา ทั้งสองกลุ่มมี

การซื้อ และขาย อย่างต่อเนื่อง มีการดำเนินงานทุกวันส่งผลให้มีผลกำไรจากการซื้อและขาย จึงส่งผลให้มีความแตกต่างจากรูปแบบของกลุ่มกะปิน้ำปลาที่ต้องรอผลผลิตที่ต้องทำการหมักเป็น ระยะเวลาที่ยาวนานถึง 8 เดือน อีกทั้งยังมีวัตถุดิบที่เป็นปัจจัยสำคัญในการผลิตที่สามารถจัดหา ได้เป็นช่วงเวลาเท่านั้น จากรูปแบบกิจกรรม และการดำเนินจึงทำให้การปันผลกำไรของกลุ่มกะปิ น้ำปลามีความแตกต่างจากกลุ่มอื่น ๆ

จากสถานภาพและผลประกอบการในปี 2548-2551 เมื่อเดือนมีนาคม พ.ศ. 2552 พบว่า จำนวนหุ้นบุคคลได้ลดลงจาก 59 ราย คงเหลือ 56 ราย มีจำนวนหุ้น 133 หุ้น เป็นเงิน 13,300 บาท จำนวนหุ้นของเครือข่ายองค์กรชุมชนบ้านจำรุงเพิ่มขึ้นเป็น 900 หุ้น เป็นเงิน 90,000 บาท และมีเงินสดจำนวน 2,799 บาท สำหรับจำนวนเงินที่ใช้ลงทุน สามารถจำแนกเป็น ค่าวัตถุดิบ (ปลา) รวมกับค่าแรง จำนวน 44,744 บาท ค่าอุปกรณ์จำนวน 12,695 บาท และเงินปันผลหุ้น บุคคลอัตราหุ้นละ 10 บาท รวมระยะเวลา 2 ปี เป็นเงิน 1,330 บาท แต่หุ้นขององค์กรฯยังไม่ สามารถปันผลได้ในขณะนั้น จึงต้องดำเนินการปันผลในภายหลัง ทั้งนี้ การสรุปสถานภาพและ การปันผลดังกล่าวได้อาศัยเฉพาะข้อมูลจากการผลิตน้ำปลาเท่านั้น เนื่องจากการดำเนินงาน ในปัจจุบันมีการแบ่งกะปิกับน้ำปลาออกจากกัน เพื่อความสะดวกทั้งในการดำเนินกิจกรรมและ การปันผล เนื่องจากการทำกะปิมีช่วงระยะเวลาที่สั้นกว่าน้ำปลาจึงได้มีการแบ่งการปันผลออก จากกัน เพื่อให้สมาชิกได้รับการปันผลจากกะปิที่รวดเร็ว โดยไม่ต้องรอการปันผลจากน้ำปลา จากการปันผลที่ต้องใช้เวลาถึง 2 ปี จึงทำให้สมาชิกบางคนถอนหุ้นออก เพื่อไปลงทุนในกิจกรรม อื่นที่เกิดขึ้นภายในชุมชน และมีการปันผลกำไรทุกปี และในเดือน พฤษภาคม 2552 กรมส่งเสริม สหกรณ์มีแนวทางสนับสนุนการดำเนินการของกลุ่มกะปิ น้ำปลา โดยการจัดฝึกอบรมให้ความรู้ และแนะนำแนวทางการบริหารจัดการกลุ่ม พร้อมทั้งสนับสนุนงบประมาณจำนวน 40,000 บาท ซึ่งจะส่งผ่านมายังสหกรณ์การเกษตรเมืองแกลง เพื่อให้กลุ่มดำเนินกิจกรรม และพัฒนา การดำเนินงานต่อไป

กลุ่มกะปิ น้ำปลา มีจุดเด่นด้านการรวมกลุ่มในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นใน การแปรรูปผลผลิตมาปรับใช้ เนื่องจากมีทรัพยากรการผลิตอยู่ใกล้หมู่บ้าน และเป็นแหล่งเรียนรู้ ให้กับผู้ที่เข้ามาศึกษาดูงาน สำหรับผู้ที่สนใจ และอยู่ในพื้นที่ที่มีวัตถุดิบในการผลิตได้นำกลับไปทำ ทานในครัวเรือน หรือเป็นการเพิ่มรายได้ โดยการผลิตเพื่อนำไปจำหน่าย

ในด้านการบริหารจัดการนั้น มีการแบ่งการปันผลของกะปิ น้ำปลาออกจากกัน เพื่อตอบสนองความต้องการของสมาชิก และมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการผลิต เพื่อให้ตรงกับ ความต้องการของผู้ซื้อสินค้า และให้ได้มาตรฐานสำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา ถึงแม้ กลุ่มกะปิ น้ำปลาจะมีจุดแข็ง แต่ก็ยังคงมีจุดอ่อนในด้านวัตถุดิบที่ต้องรอวัตถุดิบการผลิตที่จะมี

เป็นช่วงฤดูกลาง และไม่สามารถมีได้ตลอดทั้งปี ถ้าหากหาวัตถุดิบในพื้นที่ใกล้เคียงไม่ได้อาจต้องหาซื้อมาจากแหล่งอื่น ๆ ส่งผลให้ต้นทุนในการผลิตเพิ่มสูงขึ้น

ผู้วิจัยได้เข้าร่วมสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมในกิจกรรมของกลุ่มกะปิ น้ำปลา เป็นเวลา 2 เดือน ได้เห็นวิธีการทำกะปิ และน้ำปลาภายในชุมชนโดยละเอียด และรูปแบบการดำเนินงานของกลุ่มที่มีสมาชิกผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันมาช่วยเหลือกันในการผลิตกะปิ และน้ำปลา ซึ่งขณะทำงานจะมีการพูดคุย และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในเรื่องการผลิตในแต่ละด้านตามที่ตนเองมีความถนัดไม่ว่าจะเป็นขั้นตอนการตากแดดของเคย (วัตถุดิบในการทำกะปิ) การหมัก และสูตรในการผลิตของทั้งกะปิ และน้ำปลา เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และถ่ายทอดความรู้กันภายในกลุ่ม เนื่องจากในบางครั้งของการทำกิจกรรมก็จะมีผลผลิตเปลี่ยนหมุนเวียนของสมาชิกมาช่วยในการผลิต เนื่องจากความสะดวกของสมาชิกแต่ละคนที่สามารถมาผลิตได้จึงมีการให้คำแนะนำ เพื่อให้ได้มาตรฐานในการผลิตทุกขั้นตอน เพราะกระบวนการผลิตมีความละเอียดอ่อนที่ต้องใช้ความชำนาญที่ผ่านประสบการณ์เรียนรู้ในการผลิตอย่างต่อเนื่อง และเวลาที่มีผู้มาศึกษาดูงาน กลุ่มกะปิ น้ำปลา จะมีการปฏิบัติให้ดูถึงขั้นตอนในการผลิตถ้าในช่วงนั้นมีวัตถุดิบในการผลิต แต่ถ้าไม่มีวัตถุดิบก็จะพาไปดูที่ลานโองน้ำปลาที่กำลังหมัก เพื่อให้ผู้ที่เข้ามาศึกษาดูงานได้เรียนรู้ท่ามกลางการปฏิบัติงานจริงอย่างใกล้ชิด นอกจากนี้ ยังมีการนำกะปิ น้ำปลาไปจำหน่ายที่ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนให้แก่ผู้ที่เข้ามาศึกษาดูงาน และผู้วิจัยได้เข้าไปสังเกตแบบมีส่วนร่วม โดยการผลิตกะปิ ซึ่งผู้วิจัยได้รับการถ่ายทอดความรู้ ในเรื่องการผลิตอย่างละเอียดจากทั้งประธานกลุ่ม และสมาชิกในกลุ่ม และนอกจากนี้ยังได้มีการพูดคุย และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ถึงรูปแบบของกะปิ น้ำปลาที่เป็นของแท้ปลอดการปลอมปน โดยสมาชิกได้สอนให้ผู้วิจัยสังเกตจากลักษณะของสี และลองชิมถึงรสชาติที่มีความแตกต่างนับเป็นการถ่ายทอดความรู้ที่มีเกือบทั้งหมดของกลุ่มให้แก่ผู้วิจัย และผู้วิจัยได้ร่วมสังเกตการจับเคย เพื่อนำกลับมาทำกะปิซึ่งการเข้าไปมีส่วนร่วมทั้งสองปรากฏการณ์นั้นทำให้ผู้วิจัยได้เกิดกระบวนการทางเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ร่วม ในการทำความเข้าใจกับความหมายของกระบวนการผลิตของกลุ่มกะปิ น้ำปลา ที่สมาชิกกลุ่มได้ให้ความหมายผ่านประสบการณ์วิธีการดำรงชีวิตของชุมชน

3. กลุ่มรวมซื้อรวมขายยางพารา

กลุ่มรวมซื้อรวมขายยางพาราหมู่บ้านจำรุง ก่อตั้งขึ้นมาจากความต้องการจัดความไม่เป็นธรรมของระบบซื้อขายยางพาราที่ผูกขาดจากพ่อค้าคนกลาง การกดราคา โดยอ้างเรื่องคุณภาพต่ำของชียาง และการโกงตราซัง สิ่งเหล่านี้ทำให้เกษตรกรได้รับผลตอบแทนน้อยกว่าที่ควรจะเป็น ดังนั้น เกษตรกรยางพาราประมาณ 4 คน ได้แก่ นายวินัย กว้างขวาง นายสำเริง ดินาน นายชาติชาย เหลืองเจริญ และนายมานพ กว้างขวาง จึงได้ร่วมพูดคุยผ่านวงสนทนา เพื่อหาแนวทาง

แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน และร่วมเป็นแกนนำเพื่อปรึกษาหารือร่วมกับคนในหมู่บ้านจำรุงที่ประกอบอาชีพสวนยางพาราเช่นเดียวกัน โดยผ่านกระบวนการเวทีสภาหมู่บ้าน ซึ่งในครั้งแรกนั้นจากการพูดคุยผ่านเวที พบว่า คนในชุมชนบางส่วนไม่กล้าที่จะลงทุน เพราะไม่แน่ใจ และกลัวการขาดทุน เมื่อเสียงส่วนใหญ่ไม่เห็นด้วยในการก่อตั้งกลุ่มรวมซื้อรวมขายยางพาราภายในชุมชน จึงส่งผลให้เรื่องที่ปรึกษากันในเวทีต้องนำไปปรึกษาในเดือนต่อไป จากการปรึกษาหารือหลายครั้งผ่านเวทีสภาหมู่บ้านจนในที่สุดแกนนำที่ร่วมกันระดมความคิดในตอนแรก และคนในชุมชนบางส่วนเห็นด้วยที่จะเริ่มดำเนินการจัดตั้งกลุ่มเพื่อรับซื้อขี้ยางภายในชุมชน โดยเห็นว่าลองดำเนินการดูและใช้การระดมหุ้นเหมือนกับร้านค้าชุมชน “ถ้าใครในชุมชนไม่เห็นด้วยกลัวการขาดทุนก็ไม่ต้องลงหุ้น” (วินัย กว้างขวาง, สัมภาษณ์, 9 ธันวาคม 2551) นอกจากนี้กลุ่มรวมซื้อรวมขายยางพารายังได้รับการสนับสนุนจากสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน 100,000 บาท เพื่อนำมาสร้างลานรับซื้อยางพารา และเป็นทุนหมุนเวียนในการรับซื้อยางพารา เมื่อทางแกนนำกลุ่มได้รับการสนับสนุนจากสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน และการระดมหุ้นจากสมาชิกจึงได้จัดตั้งกลุ่มรวมซื้อรวมขายยางพารา และเริ่มดำเนินการเมื่อวันที่ 4 พฤษภาคม พ.ศ. 2548 เป็นต้นมาจนกระทั่งปัจจุบัน

จากปรากฏการณ์ที่คนในหมู่บ้านจำรุงมีความต้องการจัดความไม่เป็นธรรมของระบบซื้อขายยางพารา สะท้อนให้เห็นว่าความเป็นธรรมที่คนในหมู่บ้านจำรุงสร้างขึ้นก็เพื่อรักษาผลประโยชน์ของตนเองในการซื้อขายยางพาราที่ไม่ต้องผ่านพ่อค้าคนกลาง และเป็นการเพิ่มอำนาจในการต่อรองกับโรงงาน เนื่องจากการนำยางพาราไปขายให้กับโรงงานนั้นจะต้องมีจำนวนยางพาราที่มากถึงจะนำไปขายตรงกับทางโรงงานได้ ซึ่งในการก่อตั้งกลุ่มจะทำให้จำนวนขี้ยางพารามีปริมาณที่มากจนสามารถนำไปขายสู่โรงงานโดยไม่ต้องผ่านพ่อค้าคนกลางได้เลย อีกทั้งชุมชนยังได้กำไรเพิ่มขึ้นจากส่วนต่างที่พ่อค้าคนกลางเคยได้รับ ถึงแม้ในการก่อตั้งกลุ่มเริ่มแรกนั้นจะมีคนในชุมชนบางส่วนเท่านั้นที่เห็นด้วยแต่การจัดตั้งกลุ่มก็ยังคงดำเนินการ โดยที่ไม่มีการรอคนในชุมชนอีกกลุ่มที่ไม่เห็นด้วย เนื่องจากคนในชุมชนไม่กล้าแสดงความคิดเห็น หรือลงมือดำเนินการ แต่เมื่อมีแกนนำในชุมชนดำเนินการก็จะมีคนในชุมชนเห็นด้วย และเข้าร่วมดำเนินงานในกลุ่มกิจกรรมที่เกิดขึ้น

คณะทำงานได้จากการเลือกของสมาชิกกลุ่มผ่านเวทีสภาหมู่บ้าน โดยสมาชิกในกลุ่มมีประชาติเห็นชอบร่วมกันในการให้มาเป็นตัวแทนในการดำเนินกิจกรรมของกลุ่ม การบริหารจัดการของคณะทำงานมีผู้จัดการ ผู้ประสานงาน กรรมการ เหนรัญญิก รวมทั้งสิ้น 10 คน

การดำเนินงานของกลุ่มรวมซื้อรวมขายยางพาราจะเปิดรับซื้อยางพาราทุกวันจันทร์ถึงวันเสาร์ เวลา 07.00-10.00 น. และมีการรายงานผลการดำเนินงานต่อสภาหมู่บ้านและ

องค์กรชุมชนหมู่บ้านจำรุงทุกเดือน สมาชิกมีทั้งชาวบ้านจำรุงเองและคนในหมู่บ้านใกล้เคียง โดยสมาชิกจะต้องถือหุ้นตั้งแต่ 1-30 หุ้น ราคาหุ้นละ 100 บาท ระยะแรกกลุ่มรวมซื้อรวมขายยางพารา หมู่บ้านจำรุงมีจำนวนหุ้นทั้งหมด 2,612 หุ้น ได้แก่ สมาชิกบุคคล 1,482 หุ้น สมาชิกกลุ่มองค์กร 1,130 หุ้น สมาชิกกลุ่มผู้ใช้น้ำ 100 หุ้น เครือข่ายองค์กรชุมชนบ้านจำรุง 1,000 หุ้น และจ.จิ้งกรับ 30 หุ้น

ใช้การระดมหุ้น ให้ทุกคนเป็นเจ้าของ หุ้นละ 100 บาท ไม่เกิน 30 หุ้น ต่อคน เพื่อป้องกันให้คนมีกับคนจน มีเท่า ๆ กันแค่นั้นแหละคนจำรุงตรงนี้เค้ามีพื้นฐานอยู่แล้ว ร้านค้าก็มีตั้งแต่ ปี 29 เป็นต้นกำเนิดของการรวมกลุ่ม ในปี 29 เรายังใช้การระดมหุ้น อย่างนี้แหละ เราใช้ตัวอย่างร้านค้าชุมชนให้ทุกคนเป็นเจ้าของให้ได้ แล้วก็ช่วยกันซื้อช่วยกันขาย (มานพ กว้างขวาง, สัมภาษณ์, 5 กันยายน 2551)

จากการระดมหุ้นที่แสดงถึงการให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมคิด ร่วมดำเนินการ ร่วมรับผิดชอบ และร่วมบริหารงานในกลุ่มกิจกรรม ซึ่งในการถือหุ้นนั้นจะต้องไม่เกิน 30 หุ้น เพื่อให้เกิดการกระจายหุ้นให้กับคนในชุมชนมีส่วนร่วมเท่า ๆ กัน และไม่อยากจะให้คนใดคนหนึ่งในกลุ่มมีอำนาจหรือเป็นเจ้าของกลุ่มที่เป็นการผูกขาดทางความคิด และการตัดสินใจถึงแนวทางการดำเนินงานของกลุ่มแต่เพียงผู้เดียว หรือบุคคลแต่เพียงบางกลุ่มเท่านั้น อีกทั้งเป็นการสร้างความเท่าเทียม และความเสมอภาคในกลุ่ม

การดำเนินงานของกลุ่มรวมซื้อรวมขายยางพารานั้น ในช่วงเช้าของแต่ละวันจะมีคณะทำงาน 5-6 คน มาเปิดรับซื้อยางโดยจะแบ่งการทำงานใครบ้างที่จะเป็นคนชั่งชั่งยาง เพื่อบอกจำนวนน้ำหนักชั่งยางให้กับฝ่ายบัญชี เพื่อทำการจ่ายเงินให้กับผู้ที่เข้ามาขายชั่งยาง และมีคนที่มาจากโรงงานที่รับชั่งยางจากหมู่บ้านไปโรงงาน พร้อมทั้งดูแลว่าในแต่ละวันจะนำชั่งยางไปส่งโรงงานวันละกี่กิโลกรัม เป็นการร่วมมือระหว่างชาวบ้านในชุมชนกับโรงงานที่ไม่ต้องผ่านพ่อค้าคนกลาง เมื่อมีปัญหาในเรื่องการปลอมปนชั่งยาง ราคาของชั่งยาง กลุ่มก็จะพูดคุยกับโรงงานโดยตรง เมื่อโรงงานพบปัญหาจากชั่งยางโรงงานก็จะคุยกับกลุ่มโดยตรงทำให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างต่อเนื่อง ทำให้เกิดความไว้วางใจกัน จากปัญหาที่เกิดขึ้นในกลุ่มก็มีการปลอมปนชั่งยางเพื่อให้ได้น้ำหนักแต่คณะทำงาน ซึ่งมีประสบการณ์ในการทำสวนยางพาราก็จะทำการตรวจพบเกือบทุกครั้ง แต่ก็มีบางครั้งที่หลุดรอดไปถึงโรงงานก็มีการพูดคุยทำความเข้าใจกัน เนื่องจากการปลอมปนของชั่งยางนั้นอาจทำให้เครื่องทำความสะอาดยางของโรงงานเสียได้ คณะทำงานจึงต้องมีความระมัดระวังในการตรวจสอบ เมื่อจับได้ก็มีการว่ากล่าวตักเตือนโดยมากจะเป็นคนที่มาจากชุมชนใกล้เคียงหรือชุมชนอื่นที่นำชั่งยางปลอมปนมาขาย ลักษณะการทำงานเป็นรูปแบบทำไปแก้ไขปัญหาก็ถ้ามี

ปัญหาอะไรก็ค่อย ๆ แก้ไขเป็นการเรียนรู้ท่ามกลางการปฏิบัติงานจริงภายในชุมชนได้เป็นอย่างดี อีกทั้งยังสร้างปฏิสัมพันธ์ และสร้างความสัมพันธ์ในกลุ่มเกิดการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

ในการดำเนินงานของกลุ่มที่มีความไว้วางใจกันของทั้งกลุ่มรวมซื้อรวมขาย ยางพารา และโรงงานเป็นปรากฏการณ์ที่มีการเอื้อประโยชน์ซึ่งกันและกัน ในการซื้อขายยางที่มีคุณภาพ และได้ในราคาที่สูง นอกจากนี้เป็นการสร้างสัมพันธ์ภาพในการซื้อขายที่ยั่งยืนในระยะยาว เพื่อให้ชุมชนมีโรงงานในการรับซื้อ อีกทั้งโรงงานก็ยังได้ปริมาณขี้ยางที่เพิ่มขึ้นจากชุมชนหมู่บ้าน จำรุงในแต่ละวันที่มีการนำขี้ยางไปจำหน่าย ซึ่งนับเป็นการผูกขาดทางการค้าร่วมกัน โดยที่ต่างฝ่ายต่างได้ผลประโยชน์

จากการศึกษาข้อมูลผลประกอบการปี 2551 พบว่า มีจำนวนยอดซื้อขายทั้งสิ้น 356,117 ตัน ได้ผลกำไรขั้นต้น 222,767 บาท หักค่าใช้จ่ายการบริหารจัดการกลุ่ม 90,621 บาท ได้ผลกำไรสุทธิจำนวน 132,146 บาท ผลกำไรสุทธิดังกล่าวนำมาจ่ายเงินปันผลจากหุ้น 105,163 บาท คงเหลือ 26,983 บาท ค่าตอบแทนจากคณะกรรมการ 13,747 บาท รวมเป็นเงิน 40,730 บาท จ่ายคณะกรรมการ 35,000 บาท บริจาคกองทุน 3,000 บาท ค่าอาหารเลี้ยงวันปันผลวันที่ 14 กุมภาพันธ์ 2552 2,730 บาท ให้เครือข่าย 10,000 บาท

ปัจจุบันกลุ่มรวมซื้อรวมขายยางพาราหมู่บ้านจำรุงมีสมาชิกทั้งสิ้น 136 ราย จำนวนหุ้นสมาชิกบุคคล 1,482 หุ้น หุ้นสมาชิกกลุ่มองค์กร 1,130 หุ้น มี 3 องค์กร กลุ่มผู้ใช้น้ำ 100 หุ้น เครือข่ายองค์กรชุมชนบ้านจำรุง 1,000 หุ้น และ จ.ฉะเชิงเทรา 30 หุ้น รวมจำนวนหุ้นทั้งหมด 2,612 หุ้น ทุนในการดำเนินงานในปี 2552 175,500 บาท

ผู้วิจัยได้เข้าไปสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมในช่วงแรกของกลุ่มรวมซื้อรวมขาย ยางพาราพบว่า กลุ่มรวมซื้อรวมขายยางพาราจะดำเนินกิจกรรมของกลุ่มในช่วงเช้าประมาณ 6.30 น. ตั้งแต่วันจันทร์ถึงวันเสาร์จะมีคณะกรรมการของกลุ่มมานั่งรอชาวบ้านที่จะนำยางมาขายที่ลานรับซื้อ ยางพารา ในขณะที่นั่งรอคณะกรรมการของกลุ่มก็จะนั่งพูดคุยในเรื่องต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นภายในชุมชน และก็จะจะมีชาวบ้านเข้ามาขายขี้ยางอยู่เป็นระยะ และที่ลานรับซื้อก็จะมีกาแฟ และอาหารเลี้ยง คณะทำงาน และผู้ที่เอาขี้ยางมาขายเป็นสวัสดิการให้กับคณะกรรมการ และชาวบ้าน และที่นี่ยังเป็น สถานที่ใช้ในการปรึกษาหารือในเรื่องที่เป็นปัญหาต่าง ๆ เพื่อหาแนวทางแก้ไขปัญห สำหรับความเห็นของผู้วิจัยเห็นว่า “ณ ช่วงเวลานั้นคณะกรรมการ และชาวบ้านมีความเป็นกันเองเปรียบเสมือน ครอบครัวใหญ่ที่กำลังช่วยกันประกอบอาชีพ และให้คำแนะนำแก่กันเป็นความอบอุ่น” เนื่องจาก สภาพทางสังคมภายในชุมชนทำให้คนมาร่วมกันเพื่อทำกิจกรรม ส่งผลให้เกิดปฏิสัมพันธ์ภายใน กลุ่ม และชุมชนที่เป็นสิ่งสำคัญของความเป็นกลุ่ม และชุมชน เพิ่มความเป็นกันเองภายในกลุ่มที่ เน้นการพูดคุยที่ไม่เป็นทางการลดความเป็นทางการลง เพื่อให้เป็นเวทีสำหรับสมาชิกบางคนที่อาจ

ไม่กล้าแสดงความคิดเห็นในเวทีสภาหมู่บ้าน ทำให้เกิดความเป็นหมู่คณะมากขึ้น ถึงแม้ในการพูดคุยผ่านเวทีที่ไม่เป็นทางการจะมีเหล่า เปียร์ ที่สมาชิก หรือคนในชุมชนใช้ดื่มกัน เพื่อแสดงความเป็นตัวตนของตนเองให้กลุ่มรับรู้ จึงมีลักษณะการดื่มที่มีความพอประมาณ ไม่มากเกินไป โดยจะเน้นการดื่มเพื่อเป็นการสร้างความสัมพันธ์ และเป็นเครื่องมือในการสร้างขวัญ และกำลังใจทางอ้อมให้กับสมาชิก และคณะทำงาน เมื่อมีการสังสรรค์ ในส่วนของการพนันนั้น หมู่บ้านจำรุ่งไม่มีการส่งเสริมให้คนในหมู่บ้านเล่นการพนัน เพราะการพนันจะส่งผลกระทบให้กับตัวคนเล่น และครอบครัวมากกว่าสุรา อาจทำให้ต้องเสียทรัพย์สิน คนในหมู่บ้านจำรุ่งจึงถือเป็นกติการ่วมกันภายในชุมชน โดยมีการดูแลกันภายในชุมชน เนื่องจากชุมชนเป็นชุมชนที่มีขนาดเล็ก มีครัวเรือนไม่กี่หลังคาเรือนจึงส่งผลให้คนในชุมชนจะรู้ได้ว่าบ้านหลังไหนที่เล่นการพนัน นับว่าเป็นการป้องกันไม่ให้การพนันเข้าสู่ชุมชนได้เป็นอย่างดี

ในช่วงที่สองผู้วิจัยได้ไปศึกษาอยู่ในหมู่บ้านจำรุ่งประมาณ 2 เดือน นั้น ผู้วิจัยได้สังเกตแบบมีส่วนร่วม โดยเข้าไปมีส่วนร่วมในการรับซื้อข้าว ผู้วิจัยเริ่มเห็นความละเอียดในการรับซื้อข้าวว่าคณะทำงานจะต้องสังเกตข้าวว่าสดมากหรือแห้งมาก เพื่อให้ราคากับผู้มาขายข้าวอย่างเป็นธรรม เป็นการนำประสบการณ์ส่วนตัวของคณะทำงานที่ได้ทำสวนยางมานานมาใช้ในการสังเกตรับซื้อข้าว ผู้วิจัยได้ร่วมทานอาหารเข้ากับคณะทำงาน ซึ่งเป็นอาหารพื้นบ้านง่าย ๆ ได้แก่ แกงป่าปลา ปลาทอด ซึ่งคณะทำงานได้ทำการตักมาจากแม่น้ำใกล้เคียง หมู่บ้าน และนำกลับมาทำเป็นอาหารให้แก่คณะทำงาน นับเป็นสวัสดิการขั้นพื้นฐานให้กับคณะทำงาน และสมาชิกกลุ่ม อีกทั้งทำให้เกิดการพูดคุยร่วมกันระหว่างการรับประทานอาหารเป็นการสร้างสัมพันธภาพอันดีระหว่างผู้วิจัย และคณะทำงาน รวมถึงคนในหมู่บ้าน และสมาชิกที่เข้ามาขายข้าวให้กับคณะทำงาน อีกทั้งยังได้แลกเปลี่ยนความรู้ ทักษะ และวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของแต่ละคน หลังจากนั้นผู้วิจัยได้ช่วยคำนวณจำนวนข้าวที่รับซื้อ เพื่อบันทึกยอดทั้งหมดของวัน ผู้วิจัยได้ทำการสังเกตอยู่หลายวันจนพบว่า เป็นการดำเนินงานที่อยู่ในรูปแบบนี้ทุกวันเป็นปกติถ้ามีปัญหาในการซื้อขายข้าวก็จะปรึกษาหารือ เพื่อหาทางแก้ไขในเรื่องต่าง ๆ ผ่านวงสนทนากาแฟของกลุ่มสมาชิกที่ลานรับซื้อข้าว จึงนับได้ว่าเป็นกิจวัตรประจำวันของคณะทำงาน และคนในหมู่บ้านที่นำข้าวมายาขาย

4. กลุ่มที่พักรวมชนโฮมสเตย์

การก่อตั้งกลุ่มที่พักรวมชนโฮมสเตย์ เกิดจากกลุ่มผู้ใช้น้ำ ที่เห็นความสำคัญของสิ่งแวดล้อม และทรัพยากรที่มีอยู่ภายในชุมชน โดยกลุ่มผู้ใช้น้ำมีการดำเนินงานเกี่ยวกับด้านสิ่งแวดล้อม และได้แยกกลุ่มออกมาจากกลุ่มธนาคารขยะที่ดูแลสิ่งแวดล้อมในชุมชน ซึ่งมีหลักคิดว่าทำอย่างไรบ้านเรือนถึงจะสะอาด โดยให้คนในหมู่บ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาสิ่งแวดล้อม

ภายในชุมชน และสามารถสร้างรายได้เพิ่มให้กับคนในชุมชน ซึ่งในช่วงนั้นได้มีปรากฏการณ์การทำที่พักรวมชนโฮมสเตย์ที่แต่ละชุมชนได้เริ่มดำเนินการกันมากขึ้น เนื่องจากได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานทั้งภาครัฐ และภาคเอกชน ดังนั้นหมู่บ้านจำรุงที่เล็งเห็นความสำคัญของสิ่งแวดล้อม และได้รับความรู้จากภายนอกในเรื่องการจัดทำที่พักรวมชนโฮมสเตย์ จึงได้ก่อตั้งกลุ่มที่พักรวมชนโฮมสเตย์ขึ้น อีกทั้งยังได้ขยายงานสร้างอาชีพเสริมให้กับสมาชิกกลุ่มในหมู่บ้านจำรุง และเป็นสถานที่พักรสำหรับผู้ที่เข้ามาศึกษาดูงาน

เน้นว่าถ้าทำโฮมสเตย์อย่างน้อยบ้านเรือนก็ต้องสะอาดใช้ใหม่ เอาจุดแรกก่อนมันเกิดจากกลุ่มผู้ใช้น้ำสิ่งที่เขาทำอยู่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม แยกมาจากธนาคารขยะดูแลสิ่งแวดล้อม เราก็เลยคิดว่าน่าจะทำโฮมสเตย์ด้วย อย่างน้อย ๆ ทำบ้านเรือนให้สะอาดก่อน มันก็มีบ้านที่แรก ๆ บ้านนี้ก็ไม่ค่อยได้พักรถลอมจะพักรถสวนก็มีบ้านธนาคารขยะนะ บ้านนาร่องมีไม่กี่หลัง ก็มีบ้านเจ็มะลิ แล้วต่อมาก็เหมือนลองรับคนที่เข้ามาเรียนรู้ในชุมชน บางทีนักศึกษามา คณะที่อยากจะมาดูเขาอยากพักรวมชน ส่วนมากเมื่อก่อนพักรข้างนอก (นพรัตน์ เหลืองเจริญ, สัมภาษณ์, 12 กันยายน 2551)

ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นสะท้อนให้เห็นว่าคนในหมู่บ้านจำรุง เห็นความสำคัญในการรักษาสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นเรื่องที่คนในชุมชนมีความรู้ และความถนัด จึงมองเห็นว่าสิ่งแวดล้อมที่ชุมชนมีสามารถนำมาต่อยอดเป็นธุรกิจของชุมชนได้ ชุมชนจึงได้นำความรู้จากภายนอกชุมชนในเรื่องการจัดทำโฮมสเตย์เข้ามาผสมผสานกับทุนความรู้เดิมของชุมชนที่เห็นความสำคัญของสิ่งแวดล้อมผนวกเข้ากับความรู้ใหม่ในเรื่องการจัดทำโฮมสเตย์ที่เริ่มเข้ามาเป็นกระแสของธุรกิจภายในชุมชนที่ทั้งทางภาครัฐ และภาคเอกชนได้ให้การส่งเสริม ถึงแม้จะเป็นการตามกระแสจากภายนอกแต่ชุมชนก็เรียนรู้ และรับความรู้มาอย่างระมัดระวัง โดยเน้นรูปแบบในการดำเนินงานตามวัฒนธรรม วิถีการดำเนินชีวิตของชุมชนเดิมมากกว่าการเปลี่ยนแปลงชุมชนใหม่ เพื่อที่จะรองรับกระแสธุรกิจจากภายนอก อีกทั้งชุมชนยังมองเห็นถึงประโยชน์ส่วนร่วมที่ชุมชนจะได้รับจากการก่อตั้งกลุ่มที่พักรวมชนโฮมสเตย์ ที่ทั้งเป็นการรักษาสิ่งแวดล้อม และการสร้างมูลค่าให้กับคนในชุมชน

การดำเนินงานของกลุ่มที่พักรวมชนโฮมสเตย์นั้น ในช่วงแรกผู้ที่เข้ามาพักรต้องติดต่อกับผู้ใหญ่บ้านจำรุง เมื่อดำเนินการติดต่อแล้วผู้ใหญ่บ้านจะแจ้งตามบ้านสมาชิกว่า “จะรับผู้ที่เข้ามาพักรโฮมสเตย์ไหม” (นพรัตน์ เหลืองเจริญ, สัมภาษณ์, 12 กันยายน 2551) ถ้ารับจะทำการจดรายชื่อบ้านเพื่อนำมาให้ผู้ที่จะเข้ามาพักรได้ดู และลงบ้านพักรได้ถูกต้อง ถ้าบ้านไหนไม่รับก็จะไปหาบ้านหลังใหม่จนครบตามจำนวนผู้ที่เข้ามาพักร ต่อมาได้เปลี่ยนมาใช้แบบส่งรายชื่อ

บ้านที่จะรับผู้ที่จะเข้ามาพักไปก่อน และผู้มาพักจะเลือกกันเองว่าจะอยู่บ้านหลังไหน แต่ในปัจจุบันเจ้าของบ้านจะต้องมารับ และมาส่งผู้ที่จะเข้ามาพักเอง ซึ่งทางกลุ่มที่พักโฮมสเตย์จะจัดลำดับให้กับผู้ที่มาพักไล่ลำดับไปตามบ้านจนครบโดยจะมีรายชื่อบ้านให้ผู้ที่จะมาพัก แล้วก็จัดลงตามบ้าน แต่ผู้มาพักจะไม่มีสิทธิได้เลือกที่จะลงพักบ้านหลังที่ตนเองเลือกไว้ได้ในการมาพักจะเฉลี่ยบ้านละ 4 คน เพื่อให้่ายต่อการคำนวณค่าที่พักให้แก่เจ้าของบ้าน

เขาจะมีคนจัดแจงนะ เหมือนถ้ามีคนมาพักเขาจะติดต่อกับผู้ใหญ่ ติดต่อเสร็จเขาก็มาแจ้งตามบ้านสมาชิกว่าจะรับไหม เหมือนว่าถ้ามาถามบ้านเรา ตอนนั้นเราไม่สะดวกไม่ได้เก็บกวาดเราก็ไม่รับ เมื่อก่อนจะไปประชุมกันที่ศูนย์นั้นแหละ คณะมาดูงานที่ก็ประชุม บ้าน 10 หลัง มา 100 กว่าคนจะรับไหม จะรับได้กี่คน แต่หลัง ๆ มา เขาจะจัดคนเข้ามาเลยใจ เราก็จะส่งรายชื่อ เหมือนบ้านเรือนางนพรัตน์ นางสาวชนางรักษ์ เฉลียว เขาจะส่งรายชื่อไปก่อน และบางที่เขาก็เลือกกันเองพอหลัง ๆ เขาจะเลือกกันเองว่าจะมานอนบ้านคนไหน โดยที่เราไม่ได้จัดให้ แล้วแต่บางคณะ บางคณะเราจัดให้ก็ถามบ้านสมาชิกก่อน (นพรัตน์ เหลืองเจริญ, สัมภาษณ์, 12 กันยายน 2551)

จากการดำเนินงานนั้น แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของสมาชิกกลุ่มที่ผู้ใหญ่บ้านจะต้องมีการสอบถามถึงความพร้อมในแต่ละบ้านที่เป็นสมาชิกกลุ่มในการจะรับผู้เข้ามาพัก เนื่องจากบางบ้านอาจไม่สะดวกในการรับผู้ที่จะเข้ามาพักในช่วงนั้น ส่งผลให้ผู้ใหญ่บ้านไม่สามารถดำเนินการตัดสินใจได้ด้วยตนเองว่าจะมีบ้านใดบ้านที่สามารถรับผู้ที่จะเข้ามาพักได้ และบ้านใดไม่รับบ้าง เพื่อที่จะได้ดำเนินการจัดการหาบ้านพักโฮมสเตย์ให้ครบตามจำนวนของผู้เข้าพัก โดยจะทำการเลือกบ้านที่อยู่ในลำดับถัดไป ซึ่งในการเรียงลำดับบ้านพักโฮมสเตย์จะเรียงจากบ้านที่มีความพร้อมรับผู้ที่จะเข้ามาพักได้ตลอดเป็นบ้านหลังแรก และเรียงลำดับเรื่อยมาจากความสะดวกในการให้ผู้ศึกษาดูงานเข้าพักจนถึงหลังสุดท้ายที่เป็นสมาชิกกลุ่ม การเรียงลำดับที่เกิดขึ้นเป็นการยอมรับของสมาชิกภายในกลุ่มที่พักชุมชนโฮมสเตย์ เนื่องจากบางบ้านมีญาติมาบ่อย หรือมีเด็กอ่อน จึงไม่มีความพร้อมที่จะรับผู้เข้าพักในช่วงนั้น จากข้อตกลงที่ทำร่วมกันจึงทำให้ไม่เกิดความขัดแย้งภายในกลุ่มในการเรียงลำดับบ้านใดก่อนบ้านใดทีหลัง

ลักษณะกิจกรรมที่จัดไว้สำหรับผู้ที่จะเข้ามาพัก คือ ผู้ที่จะมาพักจะได้ศึกษาเรียนรู้วิถีชีวิตของชาวบ้านในหมู่บ้านจ่ารุง โดยมีกิจกรรมศึกษาดูงานกลุ่มรวมชื่อรวมขายยางพารา ร้านค้าชุมชน กองพัฒนาหมู่บ้านจ่ารุง ฯลฯ ที่สามารถเข้ามาศึกษาได้ตลอดทั้งปี ในส่วนของกลุ่มกะปิ น้ำปลา ที่ส่วนใหญ่จะดำเนินงานในช่วงที่มีวัตถุดิบในการผลิตกะปิ น้ำปลา ซึ่งก็คือในช่วงที่ไม่ใช่ฤดูฝน เพราะถ้ามีลมแรง คลื่นแรงก็จะทำให้มีเคยน้อย หรือไม่มีเคยเลย และฤดูฝนไม่ในเดือน

พฤษภาคม-มิถุนายน ที่มีผลไม่ปลอดภัยสารพิษให้ได้เก็บชิมตามสวนในหมู่บ้านไม่ว่าจะเป็น ลองกอง เงาะ มังคุด ทุเรียน ในช่วงเย็นจะมีอาหารทะเลที่จัดเลี้ยงไว้สำหรับผู้มาพักพร้อมทั้งมีการแสดงรำไทย ตีกลองยาว ของเด็กในกลุ่มวัฒนธรรมให้ผู้ที่มาพักได้รับชม รวมถึงการร้องเพลงคาราโอเกะ ในช่วงเช้าผู้ที่มาพักจะทานอาหารเช้าที่บ้านหลังที่ตนเองพัก ซึ่งได้ถูกจัดเตรียมไว้สำหรับผู้ที่มาพัก นับว่าเป็นกิจกรรมที่หลากหลายตอบสนองความต้องการของผู้มาพัก เพราะได้เรียนรู้วิถีชีวิต ความคิดเห็น และวัฒนธรรมที่ต่างจากวิถีชีวิตของผู้ที่มาพัก

การบริหารจัดการ

จากกิจกรรมที่จัดขึ้นมีการสร้างความคุ้มค่า โดยการนำทรัพยากรที่มีอยู่ภายในชุมชนมาบริหารจัดการ และให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมกับการถ่ายทอดความรู้ เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชน และผู้ที่เข้ามาศึกษาดูงาน ซึ่งกิจกรรมที่หลากหลายเป็นการเปิดโอกาสให้กับผู้ศึกษาดูงานได้ศึกษาด้วยตนเองตามความสนใจ เพื่อไม่ให้ผู้ศึกษาดูงานเกิดความเบื่อหน่าย และสามารถนำความรู้ที่ได้ไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้

ในส่วนของมาตรฐานกลุ่มที่พักชุมชนโฮมสเตย์นั้น ในช่วงแรกกลุ่มที่พักชุมชนโฮมสเตย์ไม่ได้มีมาตรฐานมากนัก ขอให้บ้านเรือนสะอาดเท่านั้น เนื่องจากกลุ่มที่พักชุมชนโฮมสเตย์ขาดความรู้ในเรื่องมาตรฐานของโฮมสเตย์ว่ามีเรื่องใดบ้าง เพราะในการบริหารจัดการในช่วงแรกนั้นไม่ได้มีการไปศึกษาดูงานโฮมสเตย์ที่หมู่บ้านอื่น ต่อมาได้มีมาตรฐานโฮมสเตย์ในชุมชนขึ้นมาโดยการประชุมสมาชิกผ่านเวทีสภาหมู่บ้าน โดยให้คนในหมู่บ้านที่ไม่ได้เป็นสมาชิกแสดงความคิดเห็นและระดมความคิดร่วมกัน เพื่อการปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับโฮมสเตย์ที่ได้ไปศึกษาดูงานที่บูไทจิหวัดนครราชสีมา คือ “ต้องตรวจความสะอาดเรียบร้อยหน้าบ้านหลังบ้านต้องสะอาด ในบ้านสะอาด และเป็นสัดส่วน พื้นนอนสะอาด สามารถถ่ายทอดวิถีชีวิต และเรื่องราวของหมู่บ้านจรงได้ เพื่อให้ผู้มาพักได้เรียนรู้ถึงวิถีชีวิตของหมู่บ้านจรง” (นพรัตน์ เหลืองเจริญ, สัมภาษณ์, 12 กันยายน 2551) โดยให้สมาชิกได้ปรับตัวเป็นระยะเวลา 6 เดือน ก่อนที่จะมาใช้มาตรฐานโฮมสเตย์นี้ และจะมีผู้ตรวจสอบ ซึ่งเป็นสมาชิกในกลุ่มไปตรวจสอบ นอกจากนี้ กลุ่มที่พักชุมชนโฮมสเตย์ได้ส่งบ้านสมาชิกเข้ารับการประเมินโฮมสเตย์ไทยทั้งหมด 17 หลัง ซึ่งจะต้องมีคุณสมบัติในด้านเจ้าของบ้านและสมาชิกในครอบครัวต้องถือว่าเป็นรายได้เสริมนอกเหนือรายได้หลัก มีห้องพัก พื้นที่ใช้สอยภายในบ้านเหลือ และไม่ใช้ประโยชน์ นักท่องเที่ยวเข้ามาพักค้างแรมในชายคาเดียวกับเจ้าของบ้านและมีโอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้วัฒนธรรม และวิถีชีวิตระหว่างกัน สมาชิกในครอบครัวมีความยินดีและเต็มใจรับนักท่องเที่ยวเข้าพักในชายคา เจ้าของบ้าน และสมาชิกในครอบครัวให้ความร่วมมือการจัดการโฮมสเตย์อย่างดี และบ้านต้องเป็นสมาชิกของกลุ่ม / ชมรมเข้ามาตรฐานโฮมสเตย์ทุกประการ

จากปรากฏการณ์การพัฒนาในด้านมาตรฐานของกลุ่มที่พักชุมชนโฮมสเตย์ ส่งผลให้มีการดำเนินงานตามมาตรฐานที่มีอยู่ภายในชุมชนจากการไปศึกษาดูงาน และได้มีการปรับเปลี่ยนมาตรฐานอยู่ตลอดเวลา เพื่อให้กลุ่มที่พักชุมชนโฮมสเตย์มีความเท่าเทียมกับหมู่บ้านอื่นและส่งผลให้ผู้เข้ามาพักเกิดการยอมรับถึงมาตรฐานโฮมสเตย์ไทย ซึ่งมีคุณลักษณะตามดัชนีชี้วัดมาตรฐาน 8 ด้าน ประกอบด้วย ที่พัก อาหารและโภชนาการ ความปลอดภัย การจัดการ กิจกรรมท่องเที่ยว สภาพแวดล้อม มูลค่าเพิ่ม และการส่งเสริมการตลาด ทั้งนี้ยังเป็นที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้วิถีชีวิต ทัศนคติ วัฒนธรรม ซึ่งเป็นการแลกเปลี่ยนระหว่างผู้ที่เข้ามาพักกับเจ้าของบ้านนับเป็นการเรียนรู้ที่ได้จากการมาดำเนินชีวิตในชุมชนอย่างแท้จริง

อัตราค่าบริการ เริ่มแรกอัตราค่าบริการ 1 คน 120 บาทต่อ 1 คืน โดยให้เจ้าของบ้าน 70 บาท ค่าอาหารเช้า 40 บาท และ 10 บาท เงินบริหารกลุ่ม ในปี 2552 ตั้งแต่เดือนเมษายน เป็นต้นไปได้มีการเปลี่ยนแปลงอัตราค่าบริการใหม่ เพื่อให้สอดคล้องกับมาตรฐานที่มีการปรับปรุงในด้านกิจกรรมที่จัดในชุมชน อาหาร ที่พัก และบริการด้านอื่น ๆ โดยจะคิดอัตราค่าบริการ 1 คน 550 บาท ต่อ 1 คืน โดยบ้าน 1 หลังจะให้พัก 4 คน จ่ายบ้านละ 1,000 บาท ร้อยละ 10 หักให้กลุ่มที่พักโฮมสเตย์ เหลือบ้านละ 900 บาท เข้ากลุ่ม 100 บาท เจ้าของบ้านได้ 250 บาทต่อ 1 คน ค่าใช้จ่ายแบ่งออกเป็น สนับสนุนชุมชน 1,000 บาท รถจัมโบ้ 1,000 บาท กลุ่มกิจกรรม 3 กลุ่ม 1,500 บาท คาราโอเกะ และสถานที่ 1,000 บาท ค่าแสดงของเด็กกลุ่มวัฒนธรรม 1,000 บาท

ถ้ามีปัญหาเกิดขึ้นเราก็จะช่วยกันคิด ช่วยกันแก้ไขตลอดเลย เราจะเฉลี่ยบ้านหลังละ 4 คน บางทีเขาแจ้งเรามา 28 คน ก็ลงตัวที่ 7 หลัง เราก็แจ้งบ้านสมาชิก 7 หลัง ไปแล้ว แล้วพอเขามาจริง ๆ มา 24 คน หายไป 1 หลัง เราจะทำยังไง ก็แจ้งเขาไปแล้วเขาก็เตรียมอาหารเช้าแล้ว เราก็เฉลี่ยไปอีก เราต้องคิดตลอดมันเป็นปัญหาที่ไม่แน่นอนของคนที่จะเข้ามาพักนะ พอเฉลี่ยแล้วก็ต้องมาปรับราคามาหารอีกเพราะ 4 คน เราจ่ายบ้านละ 1,000 บาท 10% หักให้กลุ่มก็เหลือบ้านละ 900 บาท เข้ากลุ่ม 100 บาท ก็คือ 1 คน 550 บาทต่อ 1 คืน เจ้าของบ้านได้ 250 บาทต่อ 1 คน ค่าใช้จ่ายแบ่งออกเป็น สนับสนุนชุมชน 1,000 บาท รถจัมโบ้ 1,000 บาท กลุ่มกิจกรรม 3 กลุ่ม 1,500 บาท คาราโอเกะ และสถานที่ 1,000 บาท ค่าเด็กแสดง 1,000 บาท (นพรัตน์ เหลืองเจริญ, สัมภาษณ์, 12 กันยายน 2551)

จากปรากฏการณ์ในการเพิ่มขึ้นของอัตราค่าบริการเกิดจากการพัฒนาในด้านมาตรฐานที่มีเพิ่มขึ้นจากเดิมที่เป็นมาตรฐานของชุมชนที่เน้นในด้านความสะอาด และพักแบบเสื้อหมอน ผ้าห่ม มุ้ง มาเป็นมาตรฐานโฮมสเตย์ไทยที่มีที่พักอำนวยความสะดวกมากขึ้นมีที่รองนอน

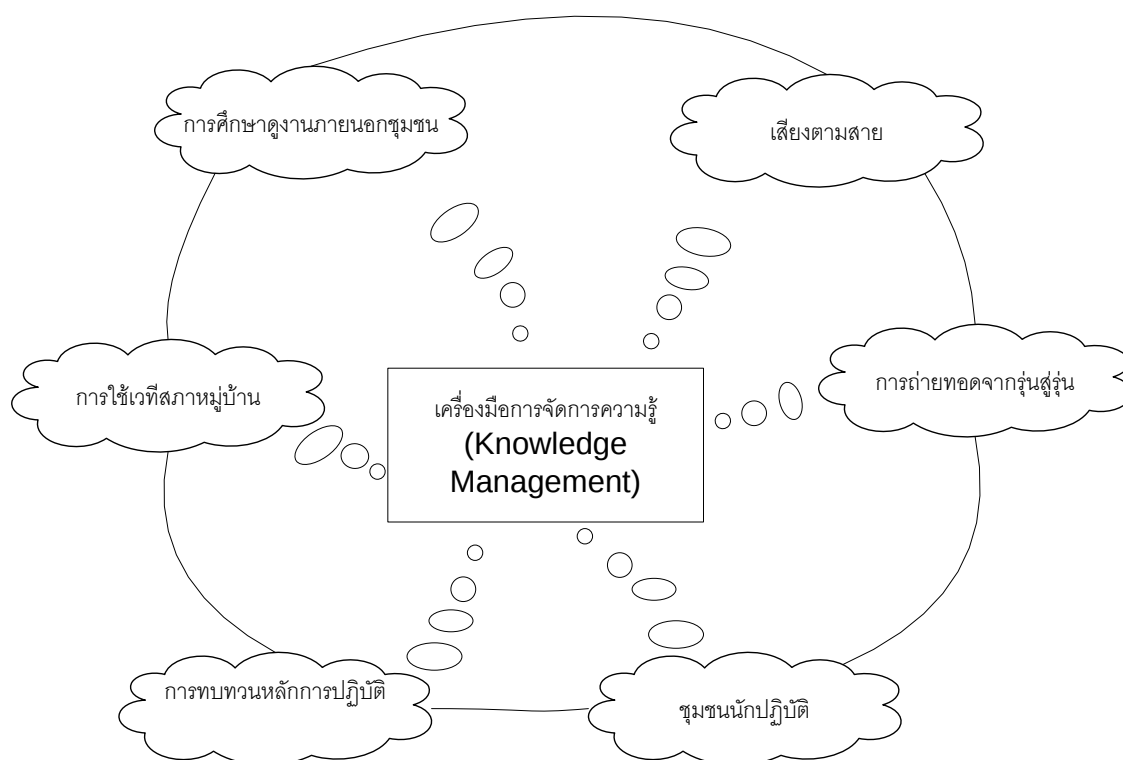
อาหารท้องถิ่นที่หลากหลาย ได้แก่อาหารทะเล อาหารพื้นบ้าน ความปลอดภัยภายในชุมชน กิจกรรมท่องเที่ยว สภาพแวดล้อมของที่พัก ซึ่งในการปรับรูปแบบการบริหารจัดการของกลุ่มโฮมสเตย์ เกิดขึ้นจากการไปศึกษาดูงานจากหมู่บ้านที่ได้รับมาตรฐานโฮมสเตย์ไทย จึงส่งผลให้เกิดการพัฒนาในรูปแบบใหม่ในหมู่บ้านจำรุง เพื่อให้กลุ่มที่พักชุมชนโฮมสเตย์ได้รับการยอมรับจากสำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา และผู้ที่เข้ามาศึกษาดูงาน ซึ่งถือได้ว่าเป็นการแข่งขันทางธุรกิจในแต่ละพื้นที่ที่สามารถนำทรัพยากรที่มีความโดดเด่นของชุมชนมาใช้ให้เกิดประโยชน์มากที่สุด ทั้งนี้ยังเป็นการตอบสนองความต้องการของผู้ที่เข้ามาศึกษาดูงานที่มีช่วงอายุ และกลุ่มองค์กรที่แตกต่างกันได้เพิ่มมากขึ้น

ผู้วิจัยได้ทำการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม โดยสังเกตจากบ้านสมาชิกที่เข้าร่วมกลุ่มโฮมสเตย์ ในบ้านหลังแรกที่ผู้วิจัยได้เข้าไปพักเป็นบ้านของนายมานพ กว้างขวาง จากการสังเกตบ้านโฮมสเตย์จะมีความสะอาดเรียบร้อยทั้งภายใน และภายนอกบ้าน โดยภายนอกบ้านนั้นก็จะมีการพืชมักสวนครัวปลูกไว้ เพื่อไว้เป็นวัตถุดิบในการทำอาหาร และจะมีการเรียกประชุมก่อนที่จะมีผู้เข้ามาพัก เพื่อสอบถามบ้านสมาชิกว่าบ้านหลังไหนพร้อมรับผู้ที่เข้ามาพักบ้าง ในช่วงแรกที่เข้าไปสังเกตยังเป็นอัตราค่าบริการ 120 บาท ต่อ 1 คน / คืน ผู้ที่เข้ามาพักที่ชุมชนโฮมสเตย์จะมีการพูดคุยในช่วงเช้ากันที่ศูนย์การเรียนรู้เป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างคนในหมู่บ้านกับผู้ที่เข้ามาพักก่อนที่จะกลับ หลังจากนั้นผู้วิจัยได้ไปพักอาศัยอยู่บ้านโฮมสเตย์ของนายบรรจบ และนางสาวจันทร์เพ็ญ โดยผู้วิจัยได้ไปอาศัยอยู่ประมาณ 2 เดือน ผู้วิจัยพบว่าบ้านโฮมสเตย์จะมีความเป็นกันเองเหมือนญาติพี่น้อง ลูกหลานเป็นการกินอยู่ร่วมกัน โดยไม่มีการแบ่งแยก และมีการถ่ายทอดเรื่องราวของชุมชนผ่านเจ้าของบ้านพัก ส่งผลให้ผู้วิจัยและผู้ที่มาเข้าพักได้รับความรู้ และเข้าใจถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในหมู่บ้านนับเป็นการแลกเปลี่ยนความรู้ ทักษะคิด และเป็นการสร้างสัมพันธ์ภาพระหว่างกัน

จากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจากกลุ่มกิจกรรมทั้ง 5 กลุ่ม นั้น สะท้อนให้เห็นว่าการสร้าง และใช้ความรู้ของกลุ่มกองทุนชุมชน และธุรกิจชุมชนนั้น มีการใช้ระบบเครือข่าย และระบบอุปถัมภ์ที่มีอยู่ภายในชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันให้เป็นประโยชน์ โดยใช้เป็นตัวขับเคลื่อนการเรียนรู้ของคนในชุมชนที่เกิดขึ้นจากกลุ่มกิจกรรม และให้คุณค่ากับความรู้ของคนในชุมชนที่มีส่วนช่วยในการแสดงความคิดเห็น ร่วมปฏิบัติ และรับผิดชอบร่วมกัน เพราะการระดมความคิดของคนสองคนในชุมชน ก็ส่งผลต่อปรากฏการณ์ที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงภายในชุมชนได้ ส่งผลให้การดำเนินงานในแต่ละกลุ่มกิจกรรมประสบผลสำเร็จตามเป้าหมายที่ชุมชนได้กำหนดร่วมกันไว้

การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของคนในกลุ่มกองทุนชุมชน และธุรกิจชุมชน

ภาพที่ 3
เครื่องมือการจัดการความรู้

วิธีการและเครื่องมือในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้

1. การถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น

การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของคนในหมู่บ้านจํารงในช่วงแรกเป็นรูปแบบการถ่ายทอดความรู้จากผู้อาวุโสภายในหมู่บ้านให้กับลูกหลานในเรื่องการประกอบอาชีพ วัฒนธรรม สังคม เพื่อความอยู่รอดของลูกหลานและครอบครัว ลักษณะของการถ่ายทอดจะเป็นการนำประสบการณ์ และทักษะของตนเอง ผ่านการเล่าเรื่องในอดีตที่ได้จากประสบการณ์จนถึงปัจจุบัน เพื่อให้ลูกหลานได้ซึมซับความรู้ในการดำเนินชีวิต ผ่านเรื่องเล่าที่มาจากประสบการณ์อย่างเป็นรูปธรรม และสามารถนำความรู้เหล่านั้นไปปฏิบัติในการดำเนินชีวิตเพื่อความอยู่รอดต่อไป

เนื่องจากในอดีตนั้นในหมู่บ้านจ่ารุงมีรูปแบบที่ให้ความสำคัญกับความเคารพผู้อาวุโส จึงมีการเชื่อฟังคำบอกเล่าที่ผ่านประสบการณ์ด้วยความเคารพ ไม่มีการซักถามหรือโต้แย้งถึงความเป็นมาของข้อมูล ซึ่งนับว่าเป็นการถ่ายทอดความรู้ผ่านภาวะอำนาจในความเป็นผู้อาวุโสของชุมชน จากการแสดงความคิดเห็นของลูกหลาน หรือข้อสงสัยที่มีต่อความรู้ที่ได้รับมานั้น ว่าเป็นความรู้ที่มีคุณค่า และนำมาใช้ได้เลยหรือต้องนำมาปรับให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน

จนกระทั่งรูปแบบของความรู้ที่มีลักษณะการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น เริ่มเป็นความรู้ที่ขาดการรับข่าวสารจากภายนอกมาปรับใช้ให้ทันต่อกระแสของการเปลี่ยนแปลงจากภายนอกที่เริ่มเข้ามามีบทบาทต่อชุมชนส่งผลให้ความรู้ที่มีอยู่ในชุมชน เริ่มไม่สามารถตอบสนองความรู้ในทุกด้าน และทุกเรื่องที่เข้ามาพร้อมกับกระแสการเปลี่ยนแปลงในชุมชนได้ อีกทั้งการก่อตั้งกลุ่มกิจกรรมที่คนในชุมชนไม่มีความรู้ในเรื่องการทำกิจกรรมที่เป็นรูปแบบการดำเนินการในลักษณะกลุ่ม จึงต้องมีการไปเรียนรู้เพื่อศึกษาดูงาน หาความรู้ในสิ่งใหม่ เพื่อนำมาปรับใช้ภายในชุมชน การศึกษาดูงานจึงเริ่มเข้ามามีบทบาทต่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของคนในชุมชน

2. การศึกษาดูงานภายนอกชุมชน

จุดเริ่มต้นของการศึกษาดูงานเพื่อหาความรู้ นั้น เริ่มจากทาง 4 กระทรวงหลักที่เข้ามาสนับสนุนเรื่องโครงการศูนย์สาธิตการตลาด (ร้านค้าชุมชน) จึงส่งผลให้คนในหมู่บ้านจ่ารุงที่ไม่มีความรู้ในเรื่องการจัดตั้งศูนย์สาธิตการตลาดในขณะนั้น ไม่ว่าจะเป็นการระดมทุน การจัดทำบัญชีการจัดระบบการตรวจสอบ ประคบกับผู้ใหญ่บ้าน และคณะกรรมการหมู่บ้านในช่วงนั้น จึงได้ร่วมกันแสดงความคิดเห็นว่าควรมีการไปศึกษาดูงานเพื่อหาความรู้ และทำความเข้าใจกับการดำเนินงานเรื่องร้านค้าชุมชน จึงได้เริ่มไปศึกษาหาความรู้จากหมู่บ้านที่ได้ดำเนินการร้านค้าชุมชนแล้ว เพื่อนำกลับมาเป็นต้นแบบความรู้ของชุมชนในการจัดตั้งร้านค้าชุมชน

การแลกเปลี่ยนความรู้ของชุมชน เริ่มมีรูปแบบที่เพิ่มจากเดิมที่เน้นความรู้จากประสบการณ์ ความสนใจ ความถนัด และทักษะของแต่ละบุคคลที่ถ่ายทอดผ่านบุคคลภายในชุมชนและความรู้รูปแบบใหม่ที่มีการไปศึกษาดูงานจากภายนอกชุมชนที่มีการดำเนินงานที่ประสบความสำเร็จเป็นรูปธรรม จากการไปศึกษาดูงานทำให้คนในหมู่บ้านจ่ารุงได้เข้าใจ และเข้าถึงความรู้ได้ง่ายขึ้นมากกว่าที่จะเรียนรู้จากคำบรรยายของนักพัฒนากร และจากทฤษฎีถึงลักษณะของการจัดตั้งศูนย์สาธิตการตลาด เนื่องจากหมู่บ้านจ่ารุงเป็นชุมชนที่เน้นการลงมือปฏิบัติจึงมีการแสวงหาความรู้รูปแบบใหม่เพื่อตอบสนองความต้องการของคนในชุมชน

จากการดำเนินงานของกลุ่มร้านค้าชุมชน (ศูนย์สาธิตการตลาด) ที่ประสบความสำเร็จส่งผลให้คนในหมู่บ้านจ่ารุง เริ่มให้คุณค่ากับรูปแบบการไปศึกษาดูงาน เพื่อหาความรู้

ในรูปแบบอื่น ๆ ที่สอดคล้องกับความสนใจ และทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน เนื่องจากหมู่บ้านจำรุงได้เริ่มให้คุณค่ากับการรวมกลุ่มที่ประสบความสำเร็จในรูปแบบของกิจกรรมกลุ่ม ส่งผลให้หมู่บ้านจำรุงเริ่มดำเนินการในรูปแบบของกลุ่มกิจกรรมเพิ่มขึ้นจากทั้งความต้องการ ความสนใจ ความถนัด และความชอบแต่ละบุคคลในชุมชน ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นนั้นส่งผลให้คนในหมู่บ้านจำรุงเริ่มเห็นค่าความรู้ที่ได้จากการแลกเปลี่ยนด้วยการไปศึกษาดูงานในพื้นที่ดำเนินงานแล้ว และมีลักษณะกิจกรรมที่รูปแบบคล้ายคลึงกันกับกิจกรรมที่หมู่บ้านจำรุงจะดำเนินการนั้น ส่งผลให้ความรู้ ความคิดจากชุมชนอื่นที่แตกต่างจากความคิดของคนในหมู่บ้านจำรุง เพื่อนำความรู้ที่ได้จากการศึกษาดูงานมาปรับใช้ให้สอดคล้องกับทรัพยากร วัฒนธรรม สังคมภายในชุมชน

จากปรากฏการณ์การไปศึกษาดูงานของหมู่บ้านจำรุงนั้นได้นำเอาความรู้ที่ได้รับมาจากชุมชนภายนอกเข้าสู่การประชุมภายในหมู่บ้าน ซึ่งในช่วงแรกของการใช้เวทีการประชุมเป็นลักษณะรูปแบบของระบบอุปถัมภ์ และระบบภาวะผู้นำที่คนในหมู่บ้านไม่ค่อยแสดงความคิดเห็นเนื่องจากมีความไว้วางใจต่อผู้นำชุมชน และความเป็นเครือญาติ อีกทั้งยังคงให้ความสำคัญกับผู้อาวุโส ส่งผลให้ผู้ใหญ่ชายา หลีฉ่องเจริญ นำเวทีสภาหมู่บ้านเข้ามาใช้ภายในชุมชน เพื่อให้ชุมชนเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่เปิดกว้างให้กับคนในชุมชน เพื่อสร้างความเสมอภาค และความเท่าเทียมภายในชุมชน ที่คนในชุมชนสามารถแสดงความคิดเห็นผ่านเวทีสภาหมู่บ้านได้ ไม่ว่าผู้ใหญ่หรือเด็กก็มีความเท่าเทียมกัน เวทีสภาหมู่บ้านจึงนับเป็นเวทีที่ใช้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ภายในหมู่บ้านอย่างเป็นทางการที่ข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ สามารถถ่ายทอดผ่านเวทีสภาหมู่บ้านเพื่อให้คนในชุมชนได้รับความรู้ และข้อมูล เนื่องจากจะมีการประชุมเวทีสภาหมู่บ้านในทุกวันที่ 15 ของเดือน

3. การใช้เวทีสภาหมู่บ้าน

เวทีสภาหมู่บ้าน ถือว่าเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการกระจายความรู้ ส่งผลให้เกิดปรากฏการณ์แลกเปลี่ยนความรู้ภายในชุมชนระหว่างกลุ่มกิจกรรม เนื่องด้วยทุกกิจกรรมของชุมชน จะใช้เวทีสภาหมู่บ้านเป็นศูนย์รวมเพื่อให้คนในชุมชนได้ร่วมกันแสดงความคิดเห็นของตนเองผ่านเวทีสภาหมู่บ้าน ที่มีขั้นตอนการดำเนินงานเดือนละ 1 ครั้ง ทุกเดือน ทำให้การกระจายความรู้ภายในชุมชนมีความต่อเนื่อง โดยกิจกรรมที่ได้ดำเนินการผ่านเวทีสภาหมู่บ้าน ก็มีการพัฒนาชุมชน การปรับปรุงรูปแบบการดำเนินงานของแต่ละกลุ่มกิจกรรม การไปศึกษาดูงาน การอบรม รวมทั้งการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นภายในชุมชน และกลุ่มกิจกรรมที่ไม่สามารถหาข้อตกลงร่วมกันได้ในกลุ่มกิจกรรม นอกจากนี้ทุกความเคลื่อนไหวของกลุ่มกิจกรรมจะต้องรายงานผ่านเวทีสภาหมู่บ้านทั้งสิ้น

ในการพัฒนาชุมชนนั้น เวทีสภาหมู่บ้านจะมีบทบาทในการใช้แสดงความคิดเห็นในด้านสาธารณะประโยชน์ภายในกลุ่ม เช่น ถนน แหล่งน้ำ สภาพแวดล้อม ในการแสดงความคิดเห็น

จะเน้นเรื่องการปรับปรุงภูมิทัศน์ เพื่อสร้างความสะอาดสวยงามให้กับคนในชุมชน ในส่วนของกลุ่มธุรกิจชุมชน เวทีสภาหมู่บ้านจะเป็นเวทีที่ใช้ในการระดมความคิดเพื่อการพัฒนาของกลุ่มธุรกิจชุมชน ในเรื่องการไปศึกษาดูงาน การอบรมเพิ่มความรู้ รวมถึงการแก้ไขปัญหาของกลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ ที่ต้องการมีส่วนร่วมของกลุ่มผ่านเวทีสภาหมู่บ้าน เพื่อหาข้อคิดเห็นที่มีความแตกต่างทางด้านความคิดของคนในชุมชน และนำมาปรับใช้ด้วยการหาข้อตกลงร่วมกัน

เวทีสภาหมู่บ้านจำรูญนั้น ไม่ได้เป็นเวทีที่เป็นรูปแบบตะวันตก แต่เป็นรูปแบบเวทีสภาที่ถูกนำมาใช้เพื่อให้คนในชุมชนได้แสดงความคิดเห็นของตนเองผ่านเวทีสภาหมู่บ้าน โดยทุกคนในชุมชนมีสิทธิเท่าเทียมกันในการแสดงความคิดเห็น เนื่องจากเป็นรูปแบบที่แกนนำในชุมชนได้นำมาปฏิบัติในการลดความขัดแย้งภายในชุมชน ไม่ได้นำมาใช้โหวตว่าฝ่ายใดเป็นฝ่ายชนะ ซึ่งคนในชุมชนได้ถือปฏิบัติจนกลายเป็นเหมือนกิจวัตรประจำวัน โดยไม่มีการลงมติ ว่าใครต้องการรูปแบบไหนในการพัฒนา แต่จะให้ทุกคนได้เสนอความคิดเห็นของตนเอง

ซึ่งการประชุมเวทีสภาหมู่บ้านในแต่ละครั้งคนในชุมชนจะทราบล่วงหน้าว่าในเดือนต่อไปจะมีการพูดคุยในเรื่องใดก็จะมี การพูดคุย บริหารหรือ กันผ่านวงสนทนาที่ไม่เป็นทางการ ไม่ว่าจะเป็นวงกาแฟ วงเปตอง และลานรับซื้อข้าวของกลุ่มรวมซื้อรวมขายยางพารา ภายในชุมชนนับเป็นการพูดคุยเพื่อหาแนวทางแก้ไขร่วมกันก่อนเพื่อนำเข้าที่ประชุมอีกครั้ง ในการประชุมไม่ว่าจะเป็นเรื่องของกลุ่มกิจกรรมใด ถ้าทุกคนเห็นด้วยโดยไม่มีข้อขัดแย้ง ก็ถือว่าการลงมติร่วมกัน แต่ถ้ามีคนใดคนหนึ่งไม่เห็นด้วยก็จะมี การพูดคุยและอธิบาย เพื่อให้เกิดความเข้าใจร่วมกัน แต่ถ้ามีการผนวกความต้องการ ในการเสนอครั้งแรกได้ โดยไม่ส่งผลกระทบใด ๆ ก็จะมีผลดีเพิ่มขึ้น คือมีการนำความรู้ชุดแรกกับความรู้ชุดที่สอง มาผสมผสานกันจนเป็นความรู้ชุดใหม่ เพื่อพัฒนาชุมชน แต่ว่าถ้าข้อตกลงนั้นตกลงร่วมกันไม่ได้ และถ้าปัญหานั้นไม่ได้มีความจำเป็นเร่งด่วนจะมีการนำปัญหาเรื่องนี้ไปพิจารณาในเดือนต่อไปเพื่อลดความขัดแย้ง โดยผู้ใหญ่บ้านจะเป็นผู้ตัดสินใจในการประชุม “ถ้ามีอะไรที่ยังหาข้อตกลงกันไม่ได้ก็ไว้ค่อยพูดกันเดือนหน้า” (ชาติชาย เหลืองเจริญ, สัมภาษณ์, 12 ธันวาคม 2551) ซึ่งคนในที่ประชุมก็จะยอมรับในการตัดสินใจของผู้ใหญ่บ้าน เนื่องจากคนในชุมชนมีความเชื่อใจ และความเป็นเครือญาติกันภายในชุมชนที่มีมายาวนาน และในครั้งหน้าก็จะมี การนำเรื่องเดิมที่ยังไม่ผ่านในที่ประชุมกลับมาพูดคุยกันอีกครั้งเพื่อหาข้อตกลง แต่ถ้าเป็นเรื่องเร่งด่วน ผู้ใหญ่บ้านจะมีบทบาทในการตัดสินใจ เพื่อให้เกิดกระบวนการดำเนินงานในทันที “เพื่อให้งานของชุมชนก้าวไปข้างหน้าตามจุดมุ่งหมายเราก็ต้องร่วมมือร่วมใจกันพัฒนาถึงแม้ความคิดเห็นของแต่ละคนอาจจะแตกต่างแต่เราไม่แตกแยก” (ชาติชาย เหลืองเจริญ, สัมภาษณ์, 12 ธันวาคม 2551) โดยผู้ใหญ่บ้านจะดูจากเหตุผลในเรื่องนั้น ๆ ว่าจะต้องดำเนินการไปในทิศทางใด และมีผลกระทบต่อชุมชนหรือไม่ก่อนที่จะตัดสินใจ

จากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นสะท้อนให้เห็นว่า รูปแบบการลงมติแบบตะวันตกที่ใช้ในสภาเพื่อให้ได้มาซึ่งการตัดสินใจของสมาชิก ก็จะเป็นรูปแบบที่สามารถสร้างความขัดแย้งได้โดยตรง ถ้ามีใครยกมือสนับสนุนอาจส่งผลให้เกิดความขัดแย้งขึ้นภายในชุมชนได้ ดังนั้น ผู้ใหญ่ชาติชาย จึงนำรูปแบบมาปรับใช้ เพื่อให้เป็นเวทีที่ใช้แสดงความคิดเห็นและหาข้อตกลงร่วมกัน แต่ไม่ใช่รูปแบบการลงมติ แต่เพื่อลดความขัดแย้งและสร้างเวทีสภาหมู่บ้านให้คนในชุมชนสามารถมาเรียนรู้ และรับรู้ สิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นภายในชุมชน

นอกจากนี้ เวทีสภาหมู่บ้านยังสะท้อนให้เห็นถึงระบบความสัมพันธ์ทางสังคมในแนวราบที่เอื้อให้เกิดการมีส่วนร่วมในการระดมความคิด การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การพัฒนา และนำไปสู่การจัดการความรู้ของชุมชนได้เป็นอย่างดี เพราะชุมชนที่มีความสลับซับซ้อน มีความเป็นพลวัตรสูง จะต้องอาศัยกระบวนการจัดการความรู้ที่ก้าวข้ามระบบผู้นำเดี่ยว และสร้างชุมชนที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติอย่างมีส่วนร่วมที่แท้จริง จากแกนนำภายในชุมชนที่มีความความรู้ ความถนัดที่หลากหลาย ถึงแม้ในบางครั้งความสัมพันธ์ในแนวดิ่งจะถูกนำออกมาใช้ในการตัดสินใจ เพื่อให้การดำเนินงานเกิดขึ้น ซึ่งความสัมพันธ์ในแนวดิ่งนี้จะถูกนำมาใช้ในบางสถานการณ์ที่มีความจำเป็นเร่งด่วน เพื่อให้เกิดความเป็นเอกภาพต่อการตัดสินใจ ทั้งนี้หมู่บ้านจำรงไม่ได้นำความสัมพันธ์ในแนวดิ่งมาใช้บ่อยนัก เนื่องจากหมู่บ้านจำรงเป็นชุมชนนักปฏิบัติที่ให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานทุกขั้นตอน ซึ่ง “ความคิดที่หลากหลายของคนในหมู่บ้านนั้นดีจะทำให้หมู่บ้านพัฒนา เพราะ ถ้ามีความคิดเห็นที่เหมือนกันทุกคนก็จะทำให้ชุมชนหยุดนิ่งอยู่กับที่” (Focus Group, สัมภาษณ์, 16 สิงหาคม 2551) จึงส่งผลให้ความแตกต่างทางความคิดถูกผสมผสานอย่างลงตัว เพื่อนำมาปรับใช้ในการพัฒนา และแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นภายในชุมชน จะเห็นได้ว่าระบบความสัมพันธ์ทั้งแนวดิ่ง และแนวราบจะถูกนำมาปรับใช้ตามสถานการณ์ที่เกิดขึ้นภายในหมู่บ้านจำรงอย่างเหมาะสม

ถึงแม้เวทีสภาหมู่บ้านจะทำให้เกิดปรากฏการณ์การสื่อสารสองทาง (Two Way Communication) ในการสะท้อนปัญหาาร่วมกันโดยใช้การปฏิสัมพันธ์ 2 ทาง แต่ก็ยังมีคนในชุมชนบางส่วนที่ไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นหรือโต้แย้งทางความคิดของตนเอง เนื่องจากมีภาระหน้าที่ที่ต้องประกอบอาชีพเกษตรกรรม รับราชการ ทำให้บางครั้งไม่สะดวกในการมาประชุม ปรากฏการณ์นี้จึงส่งผลให้เสียงตามสายของหมู่บ้านเข้ามามีบทบาทกระจายความรู้สู่กลุ่มคนที่ไม่ว่างมาเข้าร่วมการประชุม ให้ได้ทราบถึงความเป็นมาเป็นไปของชุมชน และกลุ่มกิจกรรม

เสียงตามสายเติมเต็มความรู้ของคนในหมู่บ้าน นับเป็นเครื่องมือในการกระจายความรู้ ที่สำคัญสามารถตอบสนองให้กับคนที่ไม่ได้เข้าร่วมกิจกรรมเวทีสภาหมู่บ้าน ให้ได้รับ

ความรู้เพื่อให้เกิดความเข้าใจร่วมกันภายในชุมชน ถึงแม้การรับฟังความรู้จากเสียงตามสายของหมู่บ้าน อาจไม่สามารถเสนอความคิดเห็นของตนเอง แต่ก็ยังคงได้รับรู้ถึงผลการดำเนินกิจกรรมของกลุ่มที่เกิดขึ้น และทราบถึงปัญหาที่เกิดขึ้น เสียงตามสายนอกจากจะช่วยให้คนในชุมชนเข้าถึงการประชุมเวทีสภาหมู่บ้านแล้วยังเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการถ่ายทอดความรู้จากการเล่าเรื่องราวต่าง ๆ เช่น ผักพื้นบ้าน กลุ่มกิจกรรมจากปราชญ์ชาวบ้านในชุมชน ซึ่งปรากฏการณ์ในการเล่าเรื่องนั้นจะเป็นรูปแบบของการสร้างคุณค่าของความรู้ที่ผู้อาวุโสนำมาใช้เล่าเรื่อง เพื่อให้คนในชุมชนสามารถมองเห็นความรู้อย่างเป็นรูปธรรมมากขึ้น จากการรับรู้ในแต่ละครั้งก็จะส่งผลต่อทักษะของคนในชุมชนที่เพิ่มขึ้น นอกจากนี้ยังเป็นการสร้างสัมพันธภาพภายในชุมชนให้คนในชุมชนเกิดความรู้สึกที่ตนเองเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน

หลักสำคัญของการกระจายความรู้ชุมชนของกลุ่มกองทุนชุมชนและธุรกิจชุมชน

ปรากฏการณ์การกระจายความรู้ของชุมชนนั้น มีเป้าหมายในการที่จะถ่ายทอดความรู้ที่หลากหลาย ตั้งแต่ความรู้ที่ผ่านประสบการณ์จากอดีต ความรู้จากบทเรียนและความผิดพลาดจากการดำเนินงาน รวมถึงความรู้ในกลุ่มกิจกรรมที่เกิดขึ้นภายในชุมชนที่ประสบความสำเร็จ ซึ่งลักษณะความรู้ที่มีความแตกต่างกันนั้น ส่งผลให้ลักษณะการถ่ายทอดต้องมีวิธีการที่แตกต่างกันตามลักษณะของชุดความรู้ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ที่เหมาะสม พร้อมทั้งมีสื่อ หรือเครื่องมือในการกระจายความรู้ที่หลากหลายที่เหมาะสมกับทุกกลุ่มเป้าหมาย

ความรู้ที่ผ่านประสบการณ์จากอดีตของคนในชุมชนนั้น เป็นจุดเริ่มต้นของปรากฏการณ์ของความสำเร็จ เนื่องจากเป็นความรู้ดั้งเดิมที่ได้นำมาใช้เป็นพื้นฐานในการดำเนินงานและนำมาเป็นบทเรียนในการดำเนินงาน ซึ่งจากการดำเนินงานที่ผ่านมาของชุมชนนั้น ไม่ได้มีแต่ความรู้ที่ประสบความสำเร็จเท่านั้น เพราะว่ามีความรู้ในบางเรื่องที่ชุมชนได้ลองปฏิบัติโดยการลองผิดลองถูกจนประสบผลสำเร็จ และได้ให้คุณค่ากับความรู้ชุดนั้น ดังนั้นลักษณะการถ่ายทอดจึงมีรูปแบบการเล่าเรื่องราวจากผู้อาวุโสภายในชุมชนที่ได้ดำเนินงานร่วมกับคณะทำงาน ตั้งแต่อดีตมาเพื่อถ่ายทอดบอกเล่าให้กับลูกหลาน และคณะที่เข้ามาศึกษาดูงานภายในชุมชนให้ได้รับความรู้จากประสบการณ์ของคนในชุมชน

การกระจายความรู้ในกลุ่มกองทุนชุมชน และธุรกิจชุมชนจะเน้นรูปแบบการปฏิบัติให้ดูเป็นตัวอย่าง นอกเหนือจากการบรรยายให้ฟังในห้องประชุมของหมู่บ้าน เนื่องจากหมู่บ้านจำรุ่งเป็นหมู่บ้านชุมชนแนวปฏิบัติที่เน้นการลงมือปฏิบัติจริง ในการถ่ายทอดความรู้นั้นจะมีลักษณะแตกต่างกันไปตามกลุ่มกิจกรรมที่มีลักษณะการดำเนินงานที่ต่างกัน ในด้านร้านค้าชุมชนจะมีการ

นำเสนอผ่านเวทีสภาหมู่บ้าน กับมีปราชญ์ชาวบ้านของร้านค้าชุมชนมาช่วยอธิบายให้ความรู้ในเรื่อง การจัดซื้อ การปันผล การจัดทำบัญชี ด้านกลุ่มกะปิ น้ำปลา เป็นการกระจายความรู้ที่เน้นสำหรับพื้นที่ที่มีทรัพยากรในการผลิตกะปิ และน้ำปลาเป็นหลัก เนื่องจากส่วนใหญ่แล้วในการเข้ามาเรียนรู้ภายในชุมชนเป็นการนำไปปรับประยุกต์ใช้ให้เหมาะกับชีวิตประจำวันของแต่ละและกลุ่มหรือในแต่ละงานที่มีส่วนที่คล้ายคลึง หรือในส่วนที่เกี่ยวข้อง การกระจายความรู้ก็จะอยู่ในกลุ่มที่มีความสนใจ อีกทั้งการปฏิบัติให้ดูในรูปแบบของการผลิตนั้นจะต้องใช้เวลาในการผลิตส่งผลให้ไม่สามารถที่จะผลิตให้ดูได้ตลอดทุกวันได้ อีกทั้งข้อจำกัดของวัตถุดิบในการผลิตที่มีในบางฤดูจึงไม่สามารถถ่ายทอดโดยการปฏิบัติให้ดูได้ ในส่วนกลุ่มรวมซื้อรวมขายยางพารา มีวิธีการกระจายความรู้ที่ค่อนข้างหลากหลาย และมีจุดเด่น คือ มีการเลี้ยงอาหาร และกาแฟให้กับคณะทำงาน และผู้ที่มาขายยางที่ลานรับซื้อยางในตอนเช้า นับเป็นสวัสดิการให้ภายในกลุ่มสมาชิก จึงส่งผลให้ลานรับซื้อเป็นเวที่ย่อยที่ไม่เป็นทางการในการกระจายความรู้ ในเรื่องของกลุ่ม และกิจกรรมอื่น ๆ เนื่องจากในเวที่ย่อยจะมีการปรึกษาหารือกัน โดยการนำปัญหาที่เกิดขึ้นมาเข้าสู่วงสนทนาถ้าแก้ไขได้ก็จะจบที่วงสนทนาย่อย แต่ถ้าแก้ไขปัญหาไม่ได้ก็นำเข้าสู่เวทีสภาหมู่บ้าน อีกทั้งมีการกระจายความรู้ให้กับบุคคลที่เข้ามาศึกษาดูงานได้เรียนรู้จากการปฏิบัติจริง เพราะกลุ่มมีการดำเนินงาน 6 วัน และหยุดในวันอาทิตย์ และในช่วงที่ต้นยางออกดอกเท่านั้นทำให้ผู้ที่เข้ามาศึกษาดูงานเห็นรูปแบบที่มีการปฏิบัติภายในกลุ่มอย่างชัดเจน

กลุ่มที่พัทลุงชนโฮมสเตย์เป็นกลุ่มที่เน้นกระจายความรู้ในรูปแบบวิถีชีวิตความเป็นอยู่ภายในชุมชน เพื่อให้เด็กและเยาวชนในชุมชน และผู้ที่เข้ามาศึกษาดูงานได้เรียนรู้วิถีการดำเนินชีวิตที่มีความแตกต่างในด้านการประกอบอาชีพ วัฒนธรรม ทรัพยากร ซึ่งสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ นับเป็นทุนทางสังคมของแต่ละชุมชนที่มีความแตกต่างกัน ในความแตกต่างนั้นส่งผลให้เกิดปรากฏการณ์การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างคนภายใน และคนภายนอกชุมชนอย่างเด่นชัด ซึ่งทัศนคติที่หลากหลายเป็นการสร้างความรู้ที่ดี

และหลักสำคัญที่สุดในการกระจายความรู้ของกลุ่มก็คือ การมีคณะทำงานที่มีคุณลักษณะที่เสียสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม โดยบุคคลที่จะมาถ่ายทอดจะเป็นผู้มีจิตอาสา ปราศจากอคติ มีความหวังดีกับชุมชน โดยไม่คำนึงถึงผลตอบแทนหรืออานิสงส์จางใด ๆ เนื่องจากหมู่บ้านจำรุงเป็นหมู่บ้านที่มีระบบอุปถัมภ์ และระบบเครือขาย ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันส่งผลให้ปรากฏการณ์ของชุมชนมีความเป็นพลวัตรในรูปแบบการเชื่อมโยงของพื้นที่ส่วนตัว และพื้นที่ของส่วนร่วม เพราะสมาชิกภายในชุมชนครึ่งหนึ่งจะอยู่ในพื้นที่ทั้ง 2 พื้นที่ เพราะกลุ่มกิจกรรมที่เกิดขึ้น เป็นการพบปะกันผ่านวงกาแฟ เวทีสภา วงเปตอง เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อแก้ไขปัญหา หรือหาแนวทางการพัฒนางานกิจกรรมที่เกิดขึ้นในชุมชนที่มีลักษณะเปิดกว้างให้แก่สมาชิกใน

ชุมชน ส่งผลให้คณะทำงานในกลุ่มกิจกรรม และคนในชุมชนมีคุณลักษณะที่เสียสละ มีจิตอาสา โดยไม่คำนึงถึงผลตอบแทน ถึงแม้จะไม่ได้เข้าร่วมในทุกกลุ่มกิจกรรมที่เกิดขึ้นในชุมชน

จากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นถือเป็นหัวใจของหมู่บ้านจำรุงที่มีการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของสมาชิกภายในชุมชน ที่ได้แสดงความคิดเห็น แท้ที่จริงแล้วในการแสดงความคิดเห็นที่เป็น การพูดคุยที่ไม่เป็นทางการ และการเสียสละของคนในชุมชนล้วนมีส่วนช่วยในการสร้างพื้นที่สาธารณะ หรือพื้นที่ประโยชน์ส่วนร่วมของชุมชนให้เกิดขึ้นภายในชุมชน

จะเห็นได้ว่าไม่ว่าพื้นที่สาธารณะ และพื้นที่ส่วนตัวภายในชุมชนย่อมมีความสัมพันธ์ต่อกัน เมื่อยังมีความสัมพันธ์ก็จะยิ่งส่งผลให้สมาชิกมีความรู้ และแข็งแกร่ง จึงส่งผลให้วงสนทนา หรือการมาเป็นวิทยากร หรือการเสียสละเพื่อชุมชนมีความหมายต่อตัววิทยากร และปราชญ์ชาวบ้าน เนื่องจากผู้ที่มาเป็นวิทยากร และปราชญ์ชาวบ้านย่อมมีความสนิมสนม และเข้าใจถึงสภาพแวดล้อม ชุมชน ทรัพยากร รวมทั้งศักยภาพของคนในชุมชนได้เป็นอย่างดี

การสร้างพื้นที่สาธารณะ และพื้นที่ส่วนตัวให้เท่ากันของคนในหมู่บ้านจำรุงมีผลต่อการเรียนรู้ โดยเกิดขึ้นจากจุดแข็งของระบบเครือญาติ ระบบอุปถัมภ์ และความสัมพันธ์ของคนในชุมชนที่มีต่อกันมายาวนาน กลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจึงมีความหมาย เพราะเป็นกิจกรรมที่ตอบสนองความต้องการ และการแก้ไขปัญหาของคนในชุมชน อีกทั้งกลุ่มกิจกรรมที่เกิดขึ้นยังสามารถสร้างให้คนในชุมชนมีระบบความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นยิ่งขึ้นในการเข้าร่วมกลุ่มกิจกรรมในแต่ละครั้ง

แนวทางการพัฒนาและยกระดับการจัดการความรู้ของหมู่บ้านจำรุง

ในการขับเคลื่อนการจัดการความรู้นั้นชุมชนจะต้องมีองค์ความรู้ที่หลากหลาย เนื่องจากสภาพสังคมในปัจจุบันมีความเป็นพลวัตสูง ดังนั้นควรมีการเปิดช่องทางให้เด็กและเยาวชนในชุมชนได้เรียนรู้ และเข้าใจถึงระบบภายในชุมชนอย่างแท้จริงว่าระบบที่มีอยู่ภายในชุมชนนั้นเข้ามาเกื้อหนุนให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ การจัดการความรู้ และนำไปสู่การพัฒนาชุมชนได้อย่างไร อีกทั้งการนำระบบคิดแนวเก่ามาใช้อย่างต่อเนื่องอาจทำให้ชุมชนมองไม่เห็นแนวคิดใหม่ ๆ ที่มาจากกระแสการพัฒนา และการเปลี่ยนแปลงที่มีอยู่ภายนอกชุมชน ซึ่งข้อบกพร่องที่เกิดขึ้นนั้นมักเกิดจากจุดแข็งอย่างสุดขั้วของชุมชน เนื่องจากหมู่บ้านจำรุงมีระบบความไว้วางใจ การมีตัวตนร่วมกันในการพัฒนาชุมชนตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันส่งผลถึงความสัมพันธ์ที่มีมายาวนาน อีกทั้งจากการแต่งงานข้ามตระกูลระหว่าง 5 ตระกูล ภายในชุมชนจนกลายเป็นเครือญาติกัน ซึ่งคุณลักษณะเหล่านี้ อาจเหนียวรั้งให้ชุมชนอยู่แต่กับอดีต และความสำเร็จที่ผ่านมา

ในการเข้าร่วมกลุ่มกิจกรรมนั้นมีการเปิดพื้นที่ในการแสดงความคิดเห็นทั้งในวงสนทนาที่ไม่เป็นทางการ และเป็นทางการ แต่เนื่องจากการเปิดพื้นที่การแสดงความคิดเห็นในวงสนทนาที่เป็นทางการนั้น ยังขาดช่องทางการแสดงความคิดเห็นที่หลากหลาย เพื่อให้บุคคลที่ไม่สามารถเข้ามาประชุมในเวทีสภาหมู่บ้านได้แสดงความคิดเห็นที่เป็นทางการ เนื่องจากความไม่สะดวกจากการไปประกอบอาชีพ หรือติดธุระกิจส่วนตัว การเปิดช่องทางการรับฟังที่หลากหลายในชุมชนจะส่งผลให้คนในชุมชนได้แสดงความคิดเห็น และสามารถเข้าถึงช่องทางการแสดงความคิดเห็นที่เป็นทางการอย่างทั่วถึง อีกทั้งกลุ่มคนที่ร่วมแสดงความคิดเห็นผ่านเวทีที่เป็นทางการแม้จะมีหลายคนแต่ก็ยังเป็นบุคคลเดิมที่แสดงความคิดเห็นในทุกครั้ง เนื่องจากชุมชนมีความเชื่อมั่น และมีความไว้วางใจในตัวผู้นำชุมชน และแกนนำกลุ่มกิจกรรม อีกทั้งลักษณะของคนในชุมชนที่ไม่กล้าแสดงความคิดเห็นของตนเองในการประชุมที่เป็นทางการต่าง ๆ ซึ่งลักษณะดังกล่าวส่งผลให้การแสดงความคิดเห็นในเวทีที่เป็นทางการจะเป็นบุคคลเดิมที่ “กล้าคิด กล้าทำ กล้าแสดงออก” ผ่านเวทีสภาหมู่บ้าน ทั้งที่จริงแล้วในการประชุมที่มีการระดมความคิดเห็นนั้น คนในกลุ่มกิจกรรมควรร่วมกันแสดงความคิดเห็นทุกคน เพื่อให้ได้ข้อคิดเห็นที่หลากหลาย และนำข้อคิดเห็นที่ได้มาวิเคราะห์ร่วมกันเพื่อหาทางออกที่ดีที่สุดในการดำเนินกิจกรรมภายในชุมชน นับเป็นการสร้างความรับผิดชอบร่วมกัน เนื่องมาจากการระดมความคิดเห็นร่วมกัน มากกว่าให้ใครคนใดคนหนึ่ง หรือบุคคลเดิมเป็นผู้เสนอแต่เพียงผู้เดียว ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นอาจก่อให้เกิดการครอบงำทางความคิดที่ส่งผลให้บุคคลอื่นอยู่ภายใต้ความเชี่ยวชาญของคนในชุมชนที่มีความสามารถ แต่ที่จริงแล้วบุคคลในชุมชนทุกคนมีความสามารถ ความชำนาญ และความเชี่ยวชาญในเรื่องที่ดำเนินการอยู่ภายในชุมชน จึงควรดึงความรู้ หรือนำศักยภาพที่มีอยู่ภายในชุมชนมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในการพัฒนาชุมชนให้ได้มากที่สุด

จากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นนั้นส่งผลให้การระดมความคิดเห็นจะมีเฉพาะกลุ่มเนื่องจากบุคคลที่เข้าร่วมมักไม่ค่อยแสดงความคิดเห็นของตนเองสู่วงสนทนาเวทีสภาหมู่บ้าน ดังนั้นผู้นำ และแกนนำควรสร้างกระบวนการเรียนรู้เพิ่มเติมให้คนในชุมชนมีความรู้ และมีความเชื่อมั่นกล้าที่จะแสดงออก และเรียนรู้อย่างมีเหตุมีผล เพื่อให้คนในชุมชนที่เข้ามาร่วมประชุมมีความรู้สึกเป็นเจ้าของชุมชนมากขึ้น ถึงแม้ว่าทุกคนในชุมชนจะยอมรับความคิดเห็นที่ได้จากการเข้าร่วมในการประชุมเวทีสภาหมู่บ้าน แต่การแสดงความคิดเห็นที่เกิดขึ้นนั้นยังไม่รวมถึงพลังเงียบที่มีอยู่ภายในชุมชนที่คนบางกลุ่มไม่ได้แสดงความคิดเห็นออกมาในวงประชุม การเปิดช่องทางการรับฟังความคิดเห็นที่เป็นทางการที่หลากหลาย จะช่วยให้คนที่ไม่กล้าแสดงออกผ่านเวทีสภาหมู่บ้านได้แสดงความคิดเห็นของตนเองผ่านช่องทางการรับฟังความคิดเห็นอื่น ๆ ทั้งนี้คนในส่วนนี้อาจไม่มีโอกาสเข้าร่วมในกลุ่มกิจกรรม เนื่องจากต้องไปประกอบอาชีพในการทำมาหาเลี้ยงชีพ ซึ่งพลังเหล่านี้เมื่อแสดงออกมาอาจส่งผลให้การดำเนินงานของชุมชนมีแนวทางที่หลากหลาย หรือเป็น

ปัจจัยหนุนเสริมให้ชุมชนได้เรียนรู้ โดยการแลกเปลี่ยนข้อมูลความรู้ซึ่งกันและกัน เพราะทุกคนในชุมชนที่ร่วมแสดงความคิดเห็นจะเป็นพลังในการขับเคลื่อนไปสู่การจัดการความรู้ที่สมบูรณ์ภายในชุมชน

บทสังเคราะห์การจัดการความรู้กองทุนชุมชน และธุรกิจชุมชน ของชุมชนหมู่บ้านจำรุง

1. ความรู้ของชุมชน

ความรู้ของชุมชนบ้านจำรุง สามารถแบ่งเป็นความรู้ ที่เป็นพัฒนาการ 2 ยุคสมัยที่สำคัญ คือ

1.1 ความรู้เดิมจากภูมิปัญญาท้องถิ่น

ความรู้ของชุมชนบ้านจำรุง เป็นความรู้ที่มีพัฒนาการ ที่ต่อยอดจากความรู้เดิมของชุมชน ซึ่งความรู้เดิมที่ชุมชนมีเป็นความรู้พื้นฐานของการดำรงชีวิต ที่สัมพันธ์กับวิถีธรรมชาติ หรือที่เรียกว่าความรู้เพื่อความอยู่รอดของคนในหมู่บ้าน “ความอยู่รอด” โดยอาศัยคุณค่าจากการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันและกันของชาวช่องที่อพยพมาแสวงหาที่อยู่ใหม่ ที่เกี่ยวกับการดำเนินชีวิต และมีลักษณะความสัมพันธ์แบบเครือญาติ ซึ่งพื้นฐานความรู้นี้ โดยทั่วไปชุมชนต่าง ๆ ในสังคมไทยก็นับว่ามีอยู่ทั่วไป และเป็นไปตามสภาพภูมิศาสตร์ เผ่าพันธุ์ และวิถีวัฒนธรรม ความเชื่อที่มีอยู่ในท้องถิ่น กล่าวกันว่า เป็นความรู้ดั้งเดิม ที่มีพัฒนาการมาควบคู่กับการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน แต่ละท้องถิ่น เช่น ภูมิปัญญาการทำเกษตร การรักษาโรค การใช้วัสดุในท้องถิ่นเป็นเครื่องมือทำมาหากิน เป็นต้น

ความรู้ส่วนนี้เป็นความรู้ที่มีคุณค่า หากชุมชนเข้าใจและปรับใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อการดำรงอยู่ของความเป็นชุมชน เช่น การนำจุดเด่นที่มีมาสู่การพัฒนาหมู่บ้าน ให้เป็นความรู้สาธารณะ สามารถทำให้คนภายนอกมาศึกษาดูงานที่ชุมชนได้ เช่น ในกรณีตำบลหนองสาหร่าย จังหวัดกาญจนบุรี ที่มีการค้นหาความดี 22 อย่าง และนำความดีที่ได้ มาเป็นเครื่องมือพัฒนาคุณภาพคนในตำบล ชุมชนไม้เรียง จังหวัดนครศรีธรรมราช ที่มีสภาผู้นำชุมชน นำภูมิปัญญาการปลูกไม้แบบสวนสมรม (เกษตรผสมผสาน) มาฟื้นฟูคุณภาพชีวิตให้กับคนชุมชน เป็นต้น

ขณะเดียวกันหากความรู้เดิมที่มีนั้น ไม่ได้รับการส่งต่อหรือถ่ายทอดทางคุณค่า ชุมชนเหล่านั้น ก็จะไม่มีความเป็นเอกลักษณ์ และมักจะถูกกลืนไปกับระบบภายนอก เช่นเดียวกับหลายชุมชนในขณะนี้

อย่างไรก็ดี ข้อค้นพบที่สำคัญจากการศึกษาครั้งนี้ก็คือ ความรู้ของชุมชนนั้น หากเป็นความรู้ในกลุ่มคนที่มีเชื้อชาติหรือเผ่าพันธุ์เดียวกัน มักจะเป็นความรู้ที่ยังคงอยู่ได้มากกว่า ชุมชนเปิด ที่มีผู้คนที่อพยพหรือโยกย้ายมาจากที่หลากหลาย เช่น ในกรณีชุมชนเมือง ซึ่งเป็นกลุ่มคนที่อพยพโยกย้ายมาจากหลากหลายภาค หลากหลายวัฒนธรรม หากไม่มีประเพณีหรือวัฒนธรรมร่วมที่ชัดเจน ย่อมนำไปสู่การดำรงชีวิตที่ต่างคนต่างอยู่มากกว่าชุมชนดั้งเดิมที่มีฐานรากทางวัฒนธรรมเดียวกัน ดังนั้นการดำรงคุณค่าทางวัฒนธรรม จึงเป็นความสำคัญของชุมชนทุกระดับ

1.2 ความรู้ใหม่จากภายนอก

ความรู้ใหม่จากภายนอก ของชุมชนบ้านจำรุง พบว่ามี 3 ยุคที่สำคัญ ประกอบไปด้วย

1.2.1 ความรู้ในเชิงการพัฒนาตามกระแสทุนนิยม

ความรู้ส่วนนี้ จัดเป็นความรู้ที่เข้ามาควบคู่กับกระแสการพัฒนา ตามนโยบายของรัฐบาล ที่มุ่งพัฒนาเศรษฐกิจเป็นหลัก ซึ่งการพัฒนาเทคโนโลยีสมัยใหม่ ได้ทำให้ชุมชนไทย สามารถเข้าถึงการใช้เครื่องมือและการใช้ทรัพยากรที่สะดวกและทันรวดเร็วยิ่งขึ้น ความรู้ส่วนนี้จัดเป็นความรู้แบบตลาด ที่เข้ามาตามกระแส สร้างให้ชุมชนหันมาให้ความสนใจในความทันสมัยและความสะดวกสบายมากขึ้น ทั้งนี้เพื่อมุ่งให้เกิดรายได้และความทันสมัย

อย่างไรก็ตามความรู้จากสังคมภายนอก จัดเป็นความรู้ที่ถูกกำหนดจากผู้อื่น ซึ่งชุมชนรับรู้จากต้นแบบหรือตัวอย่างที่เริ่มปรากฏเห็นในชุมชนหรือชุมชนภายนอกเท่านั้น ทำให้ช่วงระยะเวลาหนึ่งของชุมชนบ้านจำรุง หลงใหลไปกับความรู้ใหม่ด้านอาชีพ การตลาดและเทคโนโลยีเพื่อการเกษตร ที่ถาโถมมาจากภายนอก ความรู้ส่วนนี้เป็นความรู้เพื่อแสวงหา อย่างไม่จบไม่สิ้น แต่อย่างไรก็ตามชุมชนบ้านจำรุง ก็ต้องตกอยู่ภายใต้เงื่อนไขที่ถูกกำหนดจากภายนอกเป็นหลัก เพราะการพัฒนาทุกอย่างภายนอก ล้วนเป็นคนที่กำหนดการพัฒนา ขณะที่ชาวบ้านต่างเดินตามอย่างเลียงไม่ได้

การเกิดขึ้นของการพัฒนาในยุคสร้างประเทศ เพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจ นับเป็นผลกระทบที่ใหญ่หลวงต่อชุมชนไทย ไม่เฉพาะบ้านจำรุงเท่านั้น ชุมชนส่วนใหญ่ของสังคมไทย ต่างตกอยู่ภายใต้บริบทเดียวกัน คือ ถูกกำหนดจากภายนอก ทั้งรูปแบบการปกครอง การดำเนินชีวิต การค้า การลงทุน วิถีวัฒนธรรมจากสื่อต่าง ๆ ซึ่งเข้ามามีอิทธิพลต่อคนในท้องถิ่น และทำให้ชุมชนสูญเสียอัตลักษณ์และเอกลักษณ์ของตนเอง กรณีตัวอย่างบ้านจำรุง เป็นอีกตัวอย่างหนึ่งที่เรพบพบว่า ระบบทุนนิยมเข้ามาเป็นความรู้ใหม่ ที่ทำให้คนในหมู่บ้านเริ่มต่างคนต่างอยู่ การทำมาหากินเน้นเรื่องเงินเป็นหลัก การพึ่งพาช่วยเหลือกันแบบสมัยก่อนลดน้อยลง

จนกระทั่งคนบ้านจำรุงกลุ่มหนึ่งเริ่มรู้สึกถึงการเปลี่ยนแปลงที่ได้รับจากผลกระทบจากระบบทุนนิยม การพัฒนาหมู่บ้านจำรุงจึงเริ่มเกิดการเปลี่ยนแปลงมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2529 เป็นต้นมา

1.2.2 ความรู้ในเชิงการพัฒนาตามแนวคิดการพัฒนาแบบภาครัฐ

ความรู้ของชุมชนในส่วนนี้ เป็นช่วงการเรียนรู้สำคัญช่วงหนึ่ง ที่คนในชุมชนได้รับการส่งเสริมการพัฒนาโดยหน่วยงานภาครัฐภายนอก ซึ่งชุมชนได้เรียนรู้จากการส่งเสริมของเจ้าหน้าที่รัฐและฝ่ายปกครอง ซึ่งเป็นการพัฒนาตามกระแสนโยบายรัฐ ที่ต้องการให้หมู่บ้านต่าง ๆ เกิดการพัฒนาตนเอง ตามมาตรฐานคุณภาพชีวิตที่กำหนดจากฝ่ายรัฐ ซึ่งกระบวนการทำงานของหน่วยงานรัฐ ก็มักจะเริ่มจากการส่งเสริมกิจกรรมกลุ่มภายใต้ภารกิจของตนเอง เช่น การจัดตั้งกลุ่มสุขภาพ การจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ การจัดตั้งกลุ่มเกษตรกร เป็นต้น ซึ่งกลุ่มต่าง ๆ เหล่านี้ มักจะได้รับคำแนะนำส่งเสริมจากภายนอก และรอการตัดสินใจจากเจ้าหน้าที่เป็นหลัก

ในยุคนี้ บ้านจำรุงก็เป็นอีกตัวอย่างหนึ่งของหมู่บ้านในประเทศไทย ที่รัฐเข้ามามีบทบาทส่งเสริมการพัฒนา โดยทำในลักษณะที่กำหนดจากหน่วยงาน มีหน่วยงานเป็นหลัก การทำงานในยุคนี้ นับเป็นยุคที่เป็นการกำหนดแผนงาน โครงการจากภาครัฐ (Work For) ทั้งโดยงบประมาณงบประมาณ โครงการ ซึ่งการตัดสินใจร่วมของชุมชนมีน้อย ชุมชนส่วนใหญ่จึงต่างรอคอยการพัฒนาเป็นหลัก จะเห็นได้จากกรณีบ้านจำรุง ที่รอคอยงบประมาณจากภาครัฐ เพื่อการทำถนนเข้าหมู่บ้าน เป็นเวลากว่าสิบปี

อย่างไรก็ตาม ความรู้จากการรอคอยการพัฒนา ที่กำหนดโดยหน่วยงานนั้น เป็นฐานสำคัญอย่างหนึ่งให้กับชุมชนให้ตื่นตัวขึ้นมาสู่การพัฒนา เพราะชุมชนได้เรียนรู้กระบวนการกลุ่มและการทำงานร่วมกับหน่วยงานภายนอก ซึ่งได้พัฒนาตนเองจากประสบการณ์ตรง โดยชุมชนได้เรียนรู้คุณค่าของการรวมตัวเป็นกลุ่ม และเห็นว่ากลุ่มเป็นทางออกของการแก้ไขปัญหา กรณีบ้านจำรุง ที่ไปศึกษาดูงานจากหมู่บ้านใกล้เคียงที่ได้มีการจัดตั้งร้านค้าชุมชนขึ้นแล้ว และนำแนวทางนั้นมาปรับใช้กับชุมชนตนเอง เพื่อที่จะนำเงินที่ได้จากร้านค้าชุมชนมาเป็นกองทุนในการพัฒนาชุมชนในเดือนกันยายน 2530 ก็เช่นเดียวกัน แต่ขณะเดียวกัน ก็ได้เรียนรู้ความล้มเหลวจากการทำงานที่ต้องรอคอยการตัดสินใจจากภายนอก โดยที่ตนเองไม่มีส่วนร่วมอย่างเต็มที่

1.2.3 ความรู้ในเชิงการพัฒนาตามแนวคิดการพัฒนาโดยชุมชนเป็นแกนหลัก

ความรู้ในส่วนนี้ เป็นความรู้ที่คนในหมู่บ้านจำรุง ต่อยอดจากความรู้เดิมในยุคที่สอง โดยชุมชนเริ่มเห็นคุณค่าของการรวมตัวรวมกลุ่มกันมากขึ้น จึงได้เริ่มค้นหาข้อมูลความรู้เดิมจากชุมชน และนำมาสู่การจัดทำเป้าหมายการพัฒนาหมู่บ้าน 4 เป้าหมายหลัก คือ

พื้นฟูคน ดิน น้ำ ป่า โดยส่งเสริมจัดตั้งกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชนด้วยตนเอง ขยายจากกลุ่มกองทุนพัฒนาหมู่บ้านเดิมมาสู่กิจกรรมต่าง ๆ อาทิ

1. การดำเนินกิจการร้านค้าชุมชนให้เป็นศูนย์กลางของหมู่บ้านตามแนวคิดเศรษฐกิจชุมชน
2. การก่อสร้างสถานที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน เป็นแหล่งความรู้และข้อมูลข่าวสาร
3. การจัดสร้างหอกระจายข่าว (เสียงตามสาย) เพื่อทำหน้าที่เผยแพร่ข่าวสาร และนัดหมายกิจกรรมต่าง ๆ ของหมู่บ้าน
4. การจัดหาแหล่งกักเก็บน้ำจืดให้เพียงพอต่อการอุปโภคบริโภคของหมู่บ้านตลอดทั้งปี
5. การกำหนดให้ทุกหลังคาเรือนมีห้องส้วมชนิดราดน้ำ
6. การกำหนดให้สร้างรั้วรอบครัวเรือนหรือที่พักอาศัยของตน
7. การสร้างสุขนิสัยเรื่องการรักษาความสะอาด ความเป็นระเบียบเรียบร้อยในทุกหลังคาเรือน
8. การส่งเสริมจัดตั้งกลุ่มต่าง ๆ ได้แก่ กลุ่มร้านค้าชุมชน กลุ่มกะปิ น้ำปลา กลุ่มรวมซื้อรวมขายยางพารา กลุ่มที่พักชุมชนโฮมสเตย์ (Home Stay Service) กลุ่มเยาวชนมดงาน เป็นต้น

ความรู้ของชุมชน ได้ถูกจัดการอย่างเป็นระบบมากขึ้น โดยแกนนำในชุมชนเป็นผู้ร่วมกันกำหนดเวทีประชุม และวิธีการสื่อสารทั้งเป็นทางการและไม่เป็นทางการ สร้างให้ชุมชนเชื่อมั่นในการจัดการตนเอง (Work By Themselves) มากกว่าการรอคอยการพัฒนาจากภายนอก ซึ่งความคิดส่วนนี้ได้กระจายไปสู่กลุ่มคนในหมู่บ้านมากขึ้น และมีผู้นำกลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ ที่เห็นด้วยกับความคิดนี้ได้เข้ามาร่วมกิจกรรมต่อเนื่อง

สิ่งสำคัญที่ส่งเสริมให้คนในชุมชน เห็นคุณค่าและศักดิ์ศรีของการพัฒนาที่ชุมชนเป็นแกนหลักมากขึ้นคือ การที่ผู้คนจากทั่วประเทศเข้ามาศึกษาดูงานของหมู่บ้านจำรุงหลายคณะ ทำให้คนในหมู่บ้านจำรุงเห็นประโยชน์จากการทำงานที่ดำเนินการเองโดยชุมชน และกลุ่มก็เป็นหลักประกันเสริมสร้างความมั่นคงรายได้ ได้รับความรู้ที่หลากหลายและกว้างขวางมากขึ้น จากคนเข้ามาศึกษาดูงานทั้งในและต่างประเทศ

อาจกล่าวได้ว่า ความรู้ที่ชุมชนได้เรียนรู้ผ่านกระบวนการพัฒนาที่ทำให้โดยภายนอก ทำร่วมกับหน่วยงานและดำเนินการเองได้เป็นส่วนใหญ่นั้น เป็นระดับความรู้ที่เป็นพัฒนาการสำคัญของการพัฒนา เพราะการส่งต่อความรู้จากภายในนั้น จำเป็นต้องอาศัยความรู้

สองส่วน คือ การเรียนรู้จากภายนอก และการคิดค้น ปรับปรุงหรือพัฒนาจากภายใน เป็นหลัก หากชุมชนไทย ส่วนใหญ่สามารถที่จะยกระดับการพัฒนาจากการรับมาสู่การดำเนินการได้เอง โดยชุมชนนั้น อาจจะเป็นพลังหรือทางออกที่สำคัญสู่การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างความสัมพันธ์ในทุกระบบ ในอนาคต

2. กระบวนการสร้าง และใช้ความรู้ หรือทุนปัญญาร่วมกัน

ในการแสวงหาความรู้ของหมู่บ้านจำรูญนั้นเริ่มต้นจากการไปศึกษาดูงานในหมู่บ้านใกล้เคียง ต่อมาได้เริ่มมีการไปแสวงหาความรู้ใหม่ ๆ เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ เพื่อตอบสนองความต้องการของกลุ่ม จึงทำให้ชุมชนต้องการมีกองทุนเป็นของชุมชนเพื่อที่จะได้ไม่ต้องรอนงบประมาณจากรัฐบาล

จากการตระหนักรู้ของคนในชุมชนถึงปัญหาที่เกิดขึ้น และความมีน้ำใจร่วมกันของชุมชน ที่เป็นรูปแบบที่ไม่เป็นทางการ สะท้อนให้เห็นว่า ชุมชนได้มีการจัดการความรู้ ที่ไม่ได้ผ่านโครงสร้างอำนาจของรัฐใน เป็นรูปแบบการดำเนินงานที่ลดการพึ่งพาสถาบันของรัฐลง (Deinstitutional-based) เนื่องจากงบประมาณ ดังกล่าวไม่ตอบสนองกับความต้องการของคนในชุมชน

ในการสร้าง และปรับใช้ความรู้ที่ได้จากการไปศึกษาดูงานนั้นก่อให้เกิดกลุ่มกิจกรรมที่หลากหลาย การตัดสินใจร่วมกันภายในชุมชน

ขณะเดียวกัน การใช้เวทีประชุมกลุ่ม และการประชุมสภาหมู่บ้านทุกวันที่ 15 ของหมู่บ้าน นับเป็นการหาแนวทางการดำเนินงานร่วมกัน เวทีสภาหมู่บ้าน ถือว่าเป็นเครื่องมือหนึ่งของกระบวนการจัดการความรู้ที่เกิดจากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ร่วมกันคิด ร่วมกันปฏิบัติ ร่วมตัดสินใจ และร่วมรับผลประโยชน์อีกทั้งผลประโยชน์ที่ได้ก็กลับคืนสู่ชุมชน ถือว่าการมีเวทีสภาหมู่บ้าน เป็นการจัดการความรู้ที่เกิดจากวิถีชีวิตของคนในชุมชน เป็นการสร้างองค์ความรู้ หรือการได้มาของชุดความรู้หนึ่ง ที่ชุมชนสามารถนำความรู้ที่ได้ไปต่อยอดทางความรู้ในการประยุกต์ใช้ในงานพัฒนาชุมชนรูปแบบต่าง ๆ

จากปรากฏการณ์หมู่บ้านจำรูญ ส่งผลให้เรียนรู้ว่า ชุมชนส่วนใหญ่ จะต้องเรียนรู้ที่จะนำกระแสทุนนิยมมาปรับประยุกต์ใช้ในชุมชนและยังคงรักษาวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชนให้ยังคงอยู่อย่างยั่งยืน และรักษาความสมดุลระหว่างกระแสทุนนิยมกับวัฒนธรรมดั้งเดิม เพราะความเป็นชุมชนดั้งเดิมที่มีทุนทางสังคม ทุนทางวัฒนธรรม ความเสียสละ ได้ช่วยทำให้ชุมชนเรียนรู้ในเรื่องของการปรับตัวให้เข้ากับกระแสของวัฒนธรรมทุนนิยม ที่เข้ามาในชุมชนได้อย่างลงตัว โดยการดำเนิน

กิจกรรมแต่ละครั้ง จะต้องมียุติและเยาวชนภายในหมู่บ้านเข้าร่วมด้วย เป็นการซึมซับความรู้อย่างค่อยเป็นค่อยไป และเป็นการถ่ายทอดความรู้จากรุ่นสู่รุ่นระหว่างการทำกิจกรรมร่วมกัน

นอกจากนี้การจัดกิจกรรมที่เกิดขึ้นในชุมชนได้มีการสร้างความคุ้มค่า โดยการนำทรัพยากรที่มีอยู่ภายในชุมชนมาบริหารจัดการ และให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมกับการถ่ายทอดความรู้ เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชน และผู้ที่เข้ามาศึกษาดูงาน ซึ่งกิจกรรมที่หลากหลายเป็นการเปิดโอกาสให้กับผู้ศึกษาดูงานได้ศึกษาด้วยตนเองตามความสนใจ เพื่อไม่ให้ผู้ศึกษาดูงานเกิดความเบื่อหน่าย และสามารถนำความรู้ที่ได้ไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้

3. การแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการถ่ายทอดความรู้สู่สังคม

วิธีการสำคัญ ที่ชุมชนได้คิดค้นและพัฒนารูปแบบการสื่อสาร สร้างการเรียนรู้และถ่ายทอดความรู้ ที่สำคัญ คือ

- การถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น ผ่านกิจกรรมกลุ่ม หรือเวทีหมู่บ้าน
- การใช้เวทีสภาหมู่บ้าน เป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดและจัดเก็บความรู้ โดยการสรุปและบันทึกการประชุม
- การใช้เสียงตามสายของหมู่บ้าน
- การเล่าเรื่องราวจากผู้อาวุโสภายในชุมชน
- การปฏิบัติให้ดูเป็นตัวอย่าง
- การใช้กลุ่มไม่เป็นทางการ เช่น กลุ่ม เปตอง กลุ่มกีฬา กลุ่มสุขภาพ ที่พูดคุยแลกเปลี่ยนต่อเนื่อง

- กลุ่มที่พักชุมชนโฮมสเตย์เป็นกลุ่มที่เน้นกระจายความรู้
กิจกรรมและวิธีการต่าง ๆ เหล่านี้ เป็นวิธีการที่ชุมชนคิดและสร้างสรรค์ได้เองให้เหมาะสมกับชุมชน โดยที่ชุมชนสามารถกำหนดได้เอง และยังสามารถสร้างความเป็นเอกลักษณ์ของตนเองได้ด้วย

การถ่ายทอดความรู้สู่บุคคลภายนอกที่มาศึกษาดูงาน ได้สร้างให้คนภายในถอดความรู้ตนเอง มาสู่การถ่ายทอดความรู้ และความรู้ถูกขยายสู่สังคมในรูปแบบต่าง ๆ โดยหน่วยงานภายนอกที่เข้ามาสนับสนุน และส่งเสริม ดังนั้น การจัดการความรู้ในกระบวนการถ่ายทอดจึงจำเป็นที่ชุมชนต้องดำเนินการเองได้บางเรื่อง และบางเรื่องยังต้องอาศัยการสนับสนุนจากภายนอก ซึ่งควรเป็นบทบาทของหน่วยงานสนับสนุนในส่วนนี้